19/9/86

הארץ

יום ו', י"ד באלול, תשמ"ו
19 בספטמבר 1986

ירושלים: רח' הבצלאל 2 טל' 224245-6 ת.ד. 273 מיקוד ... חיפה: רח' נורדוי 20 טל' 661166-8 ת.ד. 5259 מיקוד חיפה 31052

בתל-אביב: המערכת, הנהלה, מחלקת המודעות, ההפצה והמנויים: רח' זלמן שוקן 21, טל' 824261 ת.ד. 233 מיקוד תל-אביב 61001

המו"ל: הוצאת עתון הארץ בע"מ, רח' זלמן שוקן 21 ת"א
העורך: גרשום שוקן. האחראי: מתי גולן.
אין המערכת אחראית לתוכן המודעות ואינה מחזירה כתבי יד.
HAARETZ Daily Newspaper, Tel-Aviv, Israel - P.O.B 233, Tel 824261

מפקד־על מטעם הרבי

לפי הידיעה שפורסמה אתמול מאת סופרו הצבאי של "הארץ", שיבש רב מחסידי חב"ד מערך אימונים של יחידת צה"ל במדבר יהודה, בכך שהוציא חלק מחיילי המחלקה לתפילה לילה בזמן שהמחלקה כולה היתה אמורה לצאת לסדרת אימונים. לפי הוראתו של הרב, סירבו החיילים מקבוצת המתפללים לפקודת מפקדם, והמחלקה כולה יצאה לאימונים באיחור, לאחר משא ומתן בין מפקד המחלקה לרב. החיילים שייכים לגרעין חב"ד בנח"ל, והרב, שאינו איש צה"ל, משמש איש הקשר שלהם.

תפקיד איש הקשר, של תנועות השולחות את גרעיניהן לנח"ל, מקובל בצה"ל, אך תפקידו של איש הקשר, המייצג את תנועתו, מוגבל לפגישות עם חיילי הגרעין, בזמנים קבועים מראש, ומבלי שהדבר יפגע בתיפקוד הצבאי הרגיל. אך נראה כי ההגבלות האלה אינן חלות על הרב משה אורעי, המקשר מטעם חסידי חב"ד. מתיאור המקרה נראה אף כי הרב משמש כמעין "מפקד־על", הרשאי לבטל את פקודותיו של המפקד הישיר. כפי שזה קרה במקרה המתואר, היה צריך המפקד הישיר להתחנן בפני הרב שי־אפשר לו תפקוד סדיר ביחידתו, וגם תחנוניו לא הועילו.

הסיפור מעורר מחדש תמיהות רבות לגבי מעמדם המיוחד של שליחי הרבי מליובאוויטש בצה"ל. בעבר פורסם לא פעם על חופש פעולה נרחב של חסידי חב"ד ביחידות צבא, בין היתר לצורכי ציד נפשות, כחלק ממסע החזרה בתשובה. מבחינה זו שליחי הרבי מליובאוויטש אינם שונים משליחי "אור שמח", חסידי בלז או חסידי ברסלאב, המתחרים על נפשותיהם של בני הנוער בכלל וחיילי צה"ל בפרט. באחרונה נמסר אמנם על הגבלת פעילות מי־סיונרית זו במסגרת צה"ל, אך נראה כי לחסידי חב"ד נשמר עדיין מעמד מיוחד שקשה למצוא לו הסבר הגיוני.

המקרה האחרון מצטרף לשורשת מקרים אחרים המעידים על הגברת ההשפעה הדתית בצה"ל: איסור על חיילים לצאת לחופשות בשבתות — בבסיס אחד, ואיסור לטלפן בשבתות לבתיהם — בבסיס אחר, וכל זה כדי למנוע מהם "חילול שבת". בכל אחד מהמקרים נטען כי מדובר ב"אירוע מקומי" ולא בהוראה מלמעלה. יש להניח כי גם במקרה האחרון יבקשו שלטונות צה"ל לראות אירוע מקומי בלבד. אלא שיותר מדי "אירועים מקומיים" כאלה קורים באחרונה, והצטברותם חורגת בהרבה ממסגרות מקומיות בלבד. יש שיטה בשיגעון הזה, והשיטה היא בהגברה הדתנית של צביונו הדתי של צה"ל, הנוטף יותר ויותר להשפעת הממסד הדתי, מן הקיצוניים ביותר.

כח אמריקאי ישמור על דיפלומטים אמריקאים בקהיר

קהיר (ע"מ). כח אמריקאי הכולל 14 קצינים ו־168 חיילים הגיע באחרונה לקהיר כדי להצטרף לכוחות הממונים על הגנת השגרירות האמריקאית ומעונותיהם של השגריר האמריקאי וחברי השגרירות הדיפלומטית.

לעיתון "אלאהאלי" נודע ממקורות יודעי דבר כי מבנייות השי־רות לשגרירות האמריקאית העבירו את הכח מנמל התעופה של קהיר למלון במרכז הליופוליס, שם שהה הכוח במשך יומיים. לאחר מכן פוזרו אנשיו במקומות שעליהם היו צריכים לשמור. חלק גדול מאנשי הכח הופנה לשמירת מעונו של השגריר האמריקאי באלמעאדי.

השגרירות האמריקאית דרשה להחליף את הכח המצרי ששמר על דירת השגריר בכח אמריקאי, לאחר שהתגלו ספקות בקשר לנאמנותו של רב"ט שהוכן על־ידי מנגנוני הביטחון המצריים בנוגע לטיפוסת והירי על בית השגריר האמריקאי. לפי הדו"ח, ידו המוכנים בפעולות ... באחור אמהאבה את הדיות הלל הגיע למעונו.

מאלכסנדריה לוואשינגטון

מאת פולס

הליכוד הסכים לקואליציה עם המערך על־סמך הנחה כי יצליח למנוע כל יוזמה בתחום של מדיניות החוץ שתסכן, לדעתו, את המשך שליטתה של ישראל בגדה המער־בית וברצועת עזה. בעוד שבמערך הניחו, כי ממשלה אח־דות לאומית לא תמנע מאמצים להפשרת הקיפאון ביחסי ישראל־ערב. כהונתו של יצחק שמיר כשר החוץ נועדה לערוב לאנשי הליכוד שלא תתגבה ציפייתם במערך וחשבו מאידך גיסא, כי שמעון פרס, בתוקף היותו ראש הממשלה, יוכל גם יוכל להזיז את העגלה התקועה.

נסיעותיו התכופות של שמעון פרס וביקוריו בבירות תבל רבות הד־כיוון, לכאורה, את נכונות הנוהגם של אנשי המערך: הוא היה לראש הממשלה הנייד ביותר בין עמיתיו לתפקיד. יש רגליים לסברה כי עלה בידו להציג את ישראל בדמות מדינה שוחרת שלום, במובן זה שאין היא גלאית מלהבליט את כמיהתה לשלום וגם מרבה להעלות הצעות לדיון בינה לבין מנהיגי העולם הלא־קומוניסטי.

בד בבד עם שיפורה של תדמית ישראל בציבוריות הבינלאומית, זכה פרס ליוקרה אישית שלא היתה מנת חלקו לפני עלותו לראשות הממשלה: מותר לשער כי בחוץ לארץ מזהים אותו היום, במידה רבה, עם ישראל כמדינה.

יצחק שמיר, לעומת זאת, נדחק לקרן זוית: כל עוד יחסי ישראל עם ארצות הברית והמדינות ערב טופלו בעיקר על־ידי ראש הממשלה, השר בלי תיק עזר וייצמן, אברהם טמיר וחבר יועציו של שמעון פרס במשרד ראש הממשלה, היה על מ"מ ראש הממשלה ושר החוץ להסתפק בייצוג המדינה כלפי המדינות אשר משקלן הפוליטי לגבי המזרח התי־כון אינו כבד ביותר.

הנוהג כי הנושאים החשובים ביותר בתחום מדיניות החוץ נש־מרים לטיפולו של ראש הממשלה, אינו חדש, והוא מקובל למעשה בעולם כולו. המקרים בהם שר החוץ מבצע על מדיניות החוץ, בעוד שראש הממשלה עומד בצד — כמו דלקאסא בצרפת בתחילת המאה ושטרזמן בגרמניה בשנות העש־רים, הם יוצאי דופן. ברם, שמעון פרס השכיל לתפוס את הרסן, למגינת לבם של יצחק שמיר ויתר ראשי הליכוד.

אך שמא נתפסנו להגזמה. יתכן שכן: אחרת, איך אפשר להסביר מדוע פרס ואנשיו היו נאלצים לעמול במשך שנתיים כדי לסלק את מכשלת טאבה מדרך ההבנה עם מצרים. נכון שפרס לא השמיט את היוזמה מידיו; אבל מ"מ ראש הממשלה ושר החוץ מצא דרכים כדי לבלום שוב ושוב את יוזמתם של פרס, וייצמן וטמיר. בסופו של דבר, אחרי ששמיר התעקש על כך שפישור יקדים פיוס, הועבר עניין טאבה לבוררות מוסכמת, כפי שדרשה מצרים (אשר ההצעה הבוררות הבינלאומית הת־חקה מעמדתה העקרונית הנודעת כי אזור טאבה צריך היה להיות מפונה על־ידי ישראל עוד בשנת 1982); ואם קיים סיכוי כלשהו לקידום של תהליך השלום באזור — בוזבז זמן רב שאפשר היה להקדיש לטיפול בבעיית ירדן והפלסטינאים. את הב־זבוז הזה יכול יצחק שמיר לזקוף לזכותו.

***

התמונה בצד הערבי אינה שונה מזו של ישראל. חוסני מובארק פחות להוט משמעון פרס אחר הי־מום השלום בין מצרים וישראל; אבל הוא היה פיקח דיו כדי להרשות לעצמו להיות מושפע על־ידי קברניטי המדיניות האמריקאית כדי להזמין את שמעון פרס לפסגה באלכסנדריה, ולהורות למשלחת המצרית שתיאות להסכים כי ישראל תסמן את אבן הגבול מס' 91 בשתי נקודות, בריחוק של שישים מטרים זו מזו, כדי ששופטי הבוררות יוכלו להחליט — ובכך לסלול את הדרך לקיום הפסגה.

הדעת נותנת כי נשיא מצרים נבלם גם הוא על־ידי יועצים אשר למעשה סבורים כי "שלום קר" עם ישראל משרת את האינטרס המצרי טוב יותר מאשר כל ניסיון להעמקתו, ובעוד שאנואר אל־סאדאת הביא בשעתו לאיסמעיל פאהמי להתפטר, השאיר מובארק את אוסאמה אל־באז על כנו.

דין דומה חל על המלך חוסיין. מותר להאמין כי הלה מעוניין ביחסי שכנות עם ישראל, אבל אינו חש את עצמו חזק במידה מספקת כדי לגרור מלחמה יאסר ערפאת. הוא גם ירא לחוצי סוריה; ואם הוא מסתפק ביכולתו של המערך לפתור את בעיית הפלסטינאים בגדה המערבית ורצועת עזה על אפו ועל חמתו של הליכוד — מי רשאי לטעון כי הוא נתפס לטעות?

המהססים המסרבים בשני צדי המתרס מסייעים אלה לאלה, ועוב־דה זו מסבירה את צניעות הישגי־ו של שמעון פרס במשך הזמן בו היה ניתן לו לנצל את עדיפות מעמדו כראש ממשלה, לעומת מצבו הנוכח של ממלא מקומו.

***

המצב היה יכול להיות שונה, לו התנופה האמריקאית היתה מוכנה למלא תפקיד פעיל יותר; אבל עובדה היא שהגבילה עצמה להפ־עלת השפעות דיפלומטיות בדרג שמתחת לזה של הנשיא או אף של מזכיר המדינה. וואשינגטון הרשמית קידמה את שמעון פרס וחוסני מובארק, אבל נמנעה מלהטיל את מלוא משקלה על כף המאזניים: המזרח התיכון לא זכה בשנתיים האחרונות למקום ראשון במעלה בסולם העדיפויות שלה. הטיפול הישיר הופקד כל הזמן בידי אחד מעוזרי מזכיר המדינה; אפשר לשבח את ריצ'ארד מרפי על מה שהשיג בנסיבות אלה, אבל נבצר ממנו להצביע על הישג הדומה לזה שהושג בימי קארטר בועי־דת קמפ־דייוויד ובחתימת חוזה הש־לום בין מצרים וישראל.

שמעון פרס מאמין, מן הסתם, כי לאור היוקרה שזכה לה בעקבות ביקורו אצל מלך מארוקו, פסגת אלכסנדריה ופגישותיו עתה בוואשינגטון, הוא יכול להמשיך בדרכו, גם כשיצחק שמיר יכהן כראש ממשלה. אולם מותר לפקפק בעוד־ית זה. כוח בלימתו של יצחק שמיר יחוזק אחרי הרוטציה, וכל עוד ההנהגה האמריקאית תתמיד בעמ־דתה המסויגת ולא תסכין במעורבות פעילה יותר בענייני המזרח הערבי־ישראלי, קשה לצפות להתקדמות ממשית בתהליך השלום באזור.

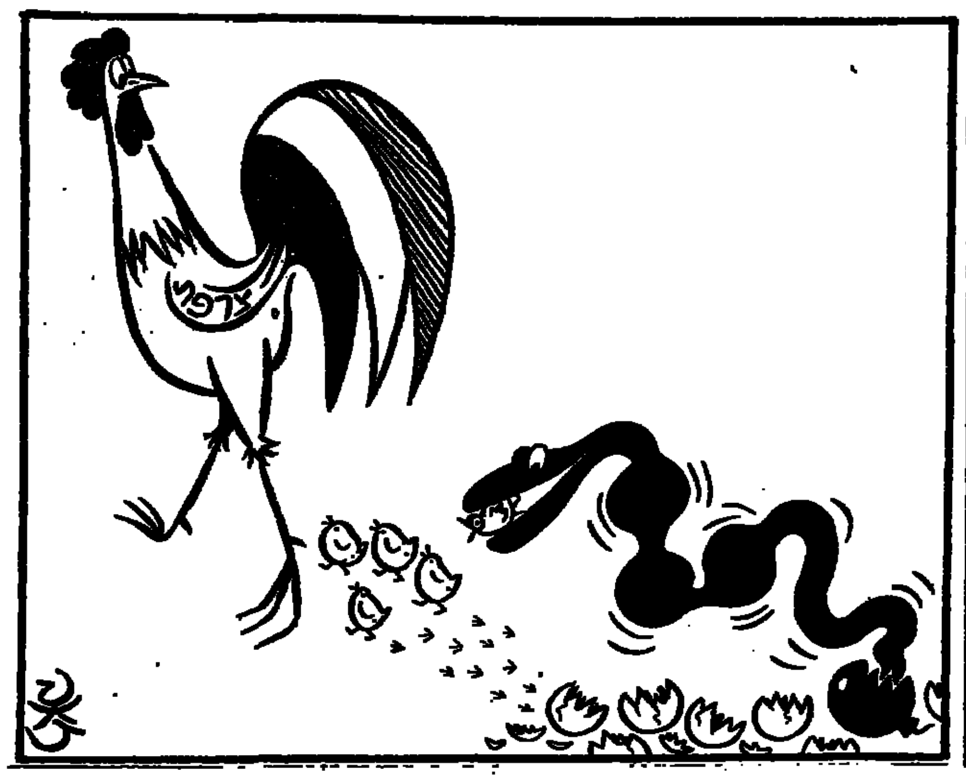

בסוגריים / מתי גולן

למה אני לא מאמין להם

גור, יעקבי: הטלבזיות

הראשון שגילה, לאחר כמעט שנתיים, כי הממשלה הזאת אולי אינה מתאימה לו, היה שר הכל־כלה, מרדכי גור. כבר כמה שבועות הוא מאלץ את סלנו להיות תחת אימת האפשרות, שכאשר תבוצע הרוטציה, לא ימצא יצחק שמיר את גור בין חברי ממשלתו. הליכוד, על פי הנימוק הרשמי, מכיוון שגור סבור, כי נבצר ממנו לכהן בממ־שלה, שהעומד בראשה נהג כפי שנהג בפרשת השב"כ.

עכשיו מבשר לנו גד יעקבי, שמחר הרוטציה עלול להיות כבד עוד יותר. גם השתתפותו בממשלת שמיר, הוא אומר בצי־טוט מתוקצע חריף יותר, "אינה אוטומאטית". אותו לא מטריד השב"כ, כי שהוא יטבים להמ־שיך להעניק לממשלה את נכו־נותו, הוא ירצה להיות בטוח, כי היא תתפקד כראוי ועל פי הקווים שהותוו אותה עד כה.

התופעה הזאת, של פו־ליטיקאים המוכנים להקריב את כיסאותיהם הרמים למען מר־מושם של ערכים מוסריים ופו־ליטיים, היא ללא ספק מרעננת, כשם שהיא נוגעת ללב. דווקא מן הטעם הזה אני מתייסר על כך, שאיני מצליח להביא את עצמי לנטוש את המחשבה, כי עם הגיעו של הרגע הקובע יגלה מרדכי גור, כי דווקא מכיוון ששמיר סרח, לדעתו, הרי מוטלת עליו, על גור, החובה הציבורית לכהן בממשלתו, כדי לפקח עליו את עינו. אני מנסה לאתר את הזידוק הפנימי, הגורם לי לתחושה המוזרה, כי לאחר שיטוט מן הסיטואציה הזאת את כל הכתרות האפשר־יות, לאחר שהתלבטויותיו הנ־פשיות האישיות יתפרשו על פני עמודים שלמים של שבוע־נים ומוספים — לאחר כל אלה, יגיע גד יעקבי למסקנה הבלתי נמנעת, שללא השתתפותו, עלו־לה ממשלת שמיר להיות גרועה יותר ולפיכך מוטלת עליו החובה לכהן בה.

לי אין ספק, כי הבעיה היא שלי ואצלי. לא יכול להיות כל הסבר אחר לשאלה למה, למה אני־לא־מאמין־להם.

אמור לי מה אתה אומר למזכירה האלקטרונית שלך ואומר לך מי אתה

מאת יואל מרקוס

ידידי אישי: כשאני נתקל בצד השני של קו הטלפון במזכירה אוטומטית, אני נתקף באלם. על־פי רוב תגובתי האינסטי־נקטיבית היא לטרוק את השפופרת מבלי לומר מלה, כאילו תפסו אותי בקלקלתי. בכך אני נמנה על הרוב הדומם בארץ של בני־תמותה הנוהגים כמוני אך מתביישים להודות בכך.

המזכירה הזאת, ששריה פלילי טייפ וסקוסיתה טרנזיסטורים ופיוזים, היא קודם כל יצור מתנשא. בעליה נותן לך הת־חושה שהוא — ולא אתה — איש חשוב ומבוקש. עד כדי כך שאסור לו להחמיץ שום שיחה שבאה אליו. אפילו כשאינו בבית. שנית, זו מזכירה מעליבה. היא יוצרת בך את התחושה כאילו הכניסו אותך דרך כניסת המשרתים. בעל המזכירה יוצר בך את הרושם שהוא אולי בבית ואינו רוצה לשוחח אתך, ומש־איר אותך בספק ובכתות אם יוד־יד לך באמת צלצול. שלישית, זוהי מזכירה מפחידה. הרי כל כך קשה להשיג אצלנו מספר. פעמיים הקודחות תפוסה, פע־מיים שלוש הספרות תפוסות, שלוש פעמים מקבלים מישהו אחר בטעות. אחרי כל הייסורים הללו, לקבל את קולו המוכ־הרים של המכשיר האלקטרוני זה ממש מרגיז.

אבל שיא ההתבזה הוא בכך שמצבר השני שאינך בבית מודע לך בכל זאת הבנה של שיחת טלפון, לפרות שישיה ממש לא בהבנת, הוא מקרין לבעת מי צלצל אליו. ואתה שולח את שיחת הטלפון. תאמין לכם כשזה קורה למשל משיחות חוץ או שיחה מחו"ל? הרי אילו רק הדעה רציתי למסור, הייתי שולח לו גלויה. ובכלל מה זה ענייננו מי צלצל אליו אם לא היה בבית? מטיבות אלה האחרות אני טורק את הטלפון בבהלה עוד לפני שהקול המיכני גומר את תקליטו.

לעתים ברגע של חולשה סמוך כבלות הכל אני בשר ודם ולא מטלפן אלקטרוני, כשאני משאיר בכל זאת הודעה, אני מתבונן לצדדים כדי לבדוק אם אנשים חושבים שאני מדבר לעצמי. ואיני יודע באיזה טון מדברים אל מזכירה אלקטרונית: האם צריך לומר שלום או להתראות? האם צריך לדרוש בשלום בן־שיחך שאינו?

המזכירה האלקטרונית היא כיום סמל לסטטוס. אם הכישר עשה אותך הזוני הנדיע, הרי מזכירה האלקטרונית עושה אותך חשוב. קשה למשהו להיות משהו בלי שטלפונו יהיה מחובר למזכירה. למעשה, אין כמו המכשיר לחשוף את פרצופו האמיתי של בעליו. "הקול הוא פרצופו השני של האדם", אמר להאר באזאר, וכאמת התפלאו לדעת, עם קצת חוש לפסיכולו־גיה, מה אתם יכולים לגלות על הבריות הטובים ביותר דרך הודעתם במכשיר הקלטה. לכ־אורה הודעה האמורה שלמוני אינו בבית ונא להשאיר הודעה עם הישמע הצפצוף. אך בפועל, ארם ניכר בכיסו, בכוסו ובמד כירתו האלקטרונית. אמור לי מה אתה מקליט במכשיר שלך, ואומר לך מי אתה.

למשל, אתה יודע מיד מיהו לביש המכנסיים בבית לפי קולו של בן הזוג המכתב כותב הרשמי של הבית. אם האשה מוסרת את ההודעה, יש לה כנראה המלה האחרונה. לעומת זאת, אם הגבר מוסר את ההודעה, אין הוא בהכרח הגבר.

האם הוא מקדים את שם אשתו לשמו או אינו מזכיר כלל את קיומה אלא נוקב רק בשמו. יש כאלה הפותרים את הבעיה בהקדמה "כאן משפחת..." אלה האומרים "כאן בית מלכיאל", כאילו אמרו כאן בית אריביאם או בית המלוכה הבריטי, מלאים כנראה בחשיבות עצמית.

אפשר בקלות רבה לקטלג את המדברים לטיפוסים שונים:

הטיפוס הדיסקרטי: הוא אינו מגלה את שמו או חמשו אלא רק אומר: "התקשרתם למספר 681807, איננו בבית כרגע. נא למסור הודעתכם עם הישמע הצפצוף". כלומר, שלא תדעו למי צלצלתם אם הגעתם אליו בטעות.

הטיפוס הדיסקרטי ההדוּכו"ל, אך הוא ימנע מלגלות ש"אנו לא נמצאים כרגע בבית". למה לגרב אינפורמציה למה להקל על הגנבים?

הטיפוס האולטרה־דיסקרטי: הוא אינו אומר אם לא אומר אם הוא בבית או לא, אלא מוסיף את המשפט הדרמטי: "אין באפ־שרותנו לענות כעת". לאמור: יתכן שאנו בבית ויתכן שלא.

הטיפוס האנגלו־סאקסי: הוא יוצר בלשון ציווי. יאמר משהו כמו: "כאן יוסף שאלתיאל. בהישמע הצפצוף עליך למסור פרטיך ולנמק הדעתך בבירור", מדוע הדעה אולי סתם רצית לשאול בשלומו?

הטיפוס הצבאי: יאמר: "כאן יוסף מלכיאל. עם הישמע הצי־פצוף תשאיר את שמך הפרטי, שם משפחתך ואת מספריך בבית ובעבודה". אתה סוגר את הד־טלפון בתחושה הקלה שלא ביקש את מספרך הצבאי.

התמקר: הוא האיש שנמצא בבית כשהמכונה פועלת ומאזין לשיחות בסיגריה בפיו איך האיש בצד השני מגיע ואינו יודע מה לומר, ומחליט לפי המצלצל אם לענות לטלפון. לפעמים הוא עצמו יהיה על הקו, מוקא בהצלחה מפקפקת את קול עצמו במזכירה האלקטרונית.

היהודי: הוא יתן לא רק שמו אלא את כל תואריו. "כאן יוסף מלכיאל, חבר האיגוד הארצי של עיתונאי ישראל" או "חבר מועצת המנהלים של בנק ישראל ודוקטור לפילוסופיה".

המפיקים: יש מזכירות אלקטרוניות שההודעות שהותו בהן הן בבחינת פרודוקציה הו־ליוודית מושלמת לפעמים בשתי שפות — עברית ואנגלית. עם מוסיקת רקע, עם הקול של הגבר והאשה במעין דואט, עם קולות לוחשים סקסיים כמו ההודעה בשורה התעופה אורלי.

עוד לא הוכח מה היתרון של מכשיר זה לבעליו מלבד הד־חשיבות שהוא מקנה בעצם בע־לותו עליו. בעבור רבים מהם זהו מן הסתם סיוט אחד גדול. ראשית, כאמור, רוב האנשים טורקים את הטלפון מבלי להוציא הגה. אחרים מגדפים. למעשה, בעל המכשיר יכול להסתבך בתהלות אכזריות ביו־תר. מעניין מה תאמר האשה כשתשמע קול סקסי אומר "אתמול זה היה בלתי־נשכח". איך יגיב בעל המכשיר שישמע כי מישהו מציע לו עסקה מעניינת ורק את השם והמספר הטלפון אינו קולט?

לעומת זאת, מזכירה אלקט־רונית "אי־אפשר" להשיב על הבריכים והאי־אפשר לקנות אותה בנסיעת עסקים לחו"ל. זו המזכירה היחידה שהאשה הי־מגולת יכולה לומר עליה שהיא "המכיר האלקטרוני" שלה. מה העתר הבאה ויברטור מדבר?

השליח שלנו בביבים

מאת גדעון סאמט

פרשת סוויסה גילתה על הצופים בה לא פחות מאשר על גיבור העלילה עצמו

אחרי כל מה שנאמר על רפי סוויסה, דווקא הדברים הפשוטים שכמעט לא הוזכרו כתב, נותרו מרופים באוויר בסיפור הלא־נעים הזה. בפינותיה האפלות של הפרשה קיננו רגשות אשם והדים לר־גישויות ישנות. אם המקרה של סוויסה תפס כל־כך את הציבור, זה היה במידה רבה בגלל שהוא נגע ביותר ממה שנראה לעין. המקרה אמר על הצופים בו לא פחות מאשר על גיבור העלילה עצמו.

קשה לזכור מתי אנשים רבים כל־כך, המתוגים להגיב בסלידה על הפרת סדרי ציבור, יצאו להגנתו של אדם, בפרשה לא־שולית, שנגדו חובר דו"ח כה מרשיע. הוא פילג את הליבראלים המסורתיים. חלקם רצו את ראשו מיד. רבים יותר ראו בפ־גיעה בו מעשה לא שקול, אולי אפילו ריאקציוני, המתעלם מהרקע השכונתי באמת — שיפורים באווירה הרווחת בתוך בתי הסוהר הודות לגישתו החדשה של הנציב.

אבל התנגשות הדעות לאחר הוויכוח על סוויסה לא היתה רק בין שתי גישות על טיבו של מינהל ציבורי — הגישה הפלגתית של חיים ברלב וגישת ייקוב הדין את ההר בנוסח מרדכי וירשובסקי. יש לנו כאן עניין עם שכבות עמוקות יותר של התודעה הציבורית. הרושם היה שסוויסה זכה להבנה, אפילו למידה של אהדה, אצל אנשים רבים, שבאופן נורמאלי היו מקפידים מאוד את הוויכוח בהטלת אשמה חד־משמעית על מי שעבר אופי כזה של חריגות מגונות.

יש אצלנו רגש אשם עמום כלפי התנאים התת־אנושיים ברוב בתי־הסוהר. מפקד לשעבר של אחד מהם סיפר בטלוויזיה השבוע, שהיה מתאבד ביום הראשון — ולא מבושה — אילו נכלא. סיפורי הזוועה היוצאים לעתים קרובות החוצה, מוכיחים שמשהו שם רקוב מאוד, עוד לפני שבודקים בציציותיו של סוויסה.

סוויסה נתפש, כנראה, על־ידי רבים, כמי שמנקה קצת את מצפונם, נוכח התנאים של ימי הביניים במוס־דות הענישה בישראל. בתי־הסוהר הם כמו פח אשפה מבחוץ, שבעל הבית אינו רוצה להרים את מכסהו.

אם יש מי שגורף את האשפה, ועל פי השמועה עושה חיל בעבודתו, מה להם לבעלי הבית שיתלוננו, אם תוך כדי כך הוא מתלכלך?

הוא כאילו הבטיח לנו, שתודות לאישיותו וגישתו המיוחדת, יהיה לנו שקט בגיזרה הזאת, שבה מתרחשים דברים, שאיננו רוצים אפילו לשמוע עליהם. בסדר, או הוא זייף דו"חות ואירגן לעצמו גיאופים והעניק פרוטקציות מגונות. אבל הרי כל העסק שם ממילא כל כך מבעיר. אנחנו מעדיפים שהגועל נפש יסתדר בפינה המוצנעת ההיא של החברה הישראלית, בלי להציק לנו יותר מדי. נהיה מוכנים לסלוח למי שמבטיח לנו שקט, ובתמורה נשלם בשתיקה על הנורמות הע־כורות שלו.

אם שולי החברה אוהבים אותו, הוא יודע, כנראה, עליהם משהו שנסתר מעינינו. מי אנחנו, התמי־מים, שנשפוט אותו בגלל איזו פילגש, איזה זיוף קטן אולי דווקא סטיותיו היו תנאי להצלחתו שם.

סוויסה הוא השליח שלנו בביבים, ושליחי־מצווה אינם ניזוקים.

* * *

אבל סוויסה הוא לא רק האיש שעשה בשבילנו את המלאכה הש־חורה. הוא ממחיש בשביל רבים את העובדה הבלתי נוחה, שכמעט כל הסיפור של בתי־הכלא הוא מעשה בעדות המזרח. כמעט לא דיברו על כך. כמובן: לא נעים. לא נוח להד־רות, שאנחנו מדברים בעצם על אוכלוסיה, שיותר מתשעים אחוז ממנה הם עדות מזרח.

כמו בגזוזה סמלי, סוויסה ייצג לא רק את הזהם כלפי האסירים, את הצורך ברגישות חדשה במוסר אבותי על־פי טיבו. סוויסה הוא גם אב־טיפוס של יוצא עדות המזרח. כלומר, הזהות עם סוויסה היא מעין התעודדות באיזה סיפור פנימי, אתני מאוד, שרבים מעדיפים להניח לו להסתתר מאליו על פי נטיותיהם של הנפשות הפועלות בו.

רגשות האשם פעלו גם כאן בגלל מצבו העדתי — הוא בשר מבשרה של רוב אוכלוסיית הכלא. תמיכה בהרחקתו פירושה עשיית עוול כפול. אם כמעט כל האסירים הם יוצאי עדות מזרח, הרי זה בגלל אי־שוויון חברתי וכלכלי, תוצאה של עוול כלפי הספרדים שהחברה הישראלית אשמה בו. והנה עכשיו עוד יוסבו את הדין עם יוצא מארוקו, שעשה מאמצים כאלה לשפר לפחות את תנאי הכליאה של בני־עדות דפוקים.

היחיד שאמר את הדברים באופן ישיר היה ימין סוויסה — לא קרוב משפחה — פעיל רדיקאלי של עדות המזרח ואסיר־לשעבר בעצמו. הוא הרחיק לכת. לא זו בלבד שאין להעניש את סוויסה, אלא שבעיניו האיסורים, שבגללם סוויסה נדרש לתת את הדין, הם עצמם פרי־אפליה: הם מיושמים, לדעתו, כלפי ספרדים, ואילו כאשר ממלא מקום ראש הממשלה, למשל, אשכנזי עם תעודות, ידע על מעשה רצח וסייע להפעת עליה, הוא — בניגוד לסוויסה — יוצא נקי.

טענה חסרת יסוד, כמובן, הזכורה מימי השחיתות של אהרון אבו־חצירה. האמת כמעט הפוכה. רגשות האשם ואיזו סימפטיה כמוסה לאיש הזה, סוויסה, עברו אצלנו שעות נוס־פות. חומר למחשבה — האם מנהל אשכנזי של שירות בתי הסוהר לא היה משופר כבר מזמן, אילו הוא בתעלוליו של הנציב הססגוני?

לא לקבינט כלכלי

מאת א. שווייצר

אין צורך בחוליה נוספת במערכת הניווט המשקי

לא כל הפוליטיקאים אכלו את השכל הישר בכפות גדולות. כך, למשל, אותם שרים נושאי תפקי־דים אחרים במפלגת העבודה, המת־אמצים למצוא מקום בעבור שמעון פרס בחבורת מקבלי ההחלטות הכלכליות אחרי הרוטאציה. הנושא עלה לדיון, על פי דיווחי התקשורת, כבר לפני חודשים אחדים: כל האו־יאנט של הצעה, המכוונות להשגת היעד, אולי יותר מקודש.

על ההצעות השונות נמתחה זה מכבר ביקורת: היו שראו בהן ניסיון להתחכם לתמליל המקודש של ההסכם הקואליציוני; אחרים אף גילו בהן תקומתו לתחייה של היצר הרע המפא"י היהיר השואף ללא מעצורים להתחלכות. מבלי לחלוק על דעות אלו, ניתן להוסיף עליהן, כי יוזמי ההצעות נתפשו לדבר שטות.

שני נימוקים נגד

אפשר להביא לשוות שני נימו־קים, אחד פוליטי ואחד — החשוב יותר — ענייני, כדי לחזק את האמור לעיל. מי שמעוניין באמת בהכללתו של פרס בין מעצבי המדיניות הכלכלית, הוא הליכוד — זה כמובן על פי ההגות, שראשיו לצוד משהו מן הניסיון שלהם בשנ־תיים הראשונות של הקואליציה. מי שיש לאל־ידו לזהל במדיניות הכלכלית, אשר בוודאי שיטול משמ־עות על השכירים, הוא מר ישראל קיסר. מר פרס הכיר בשתי שנותיו כראש ממשלה, כי הוא יודע כיצד למשוך את מזכ"ל ההסתדרות לצידו. סגולה זו לבדה די בה, כדי שמר שמיר ייצא מגידרו, ובלבד שי־משוך לצידו את פרס במתכונת ובביצועה של המדיניות הכלכלית. מי ששכלם לא יצא לחופשה, יניחו איפוא לליכוד, ולמר שמיר במיוחד, את המלאכה הזאת. הוא בעל האי־נטרס הראשי בהפעלתו של מר פרס.

הוואריאנט האחרון של ההצעה הנידונה — שעליו נאמר, כי הוא בלום באיוולתו — שיקום קבינט כלכלי בעל שני ראשים — שמיר ופרס. מלבד מה שאנשים סבורים ייבואו מעצם המחשבה של יצור דו־ראשי, הרי הם יתנו את דעתם לתפקיד, שמבנה הקואליציה הנוכ־חית מטיל על הקבינט. זה אינו גוף לעשיית מדיניות פוזיטיבית, אלא להפלת. ונה תבנה זו המיוחדת אותו, נגזרת מהרכבו הפאריטטי, שנועד להבטיח, כי שום הצעה, הד־היה טובה כפי שרק תהיה מן הב־חינה העניינית, לא תעבור את המחסום המפלגתי.

והנה, אחד מן שניים: אם תעלה לדיון הצעה, הלקויה בעיני מפלגת העבודה, יש די פורומים בין־מפלגתיים, שבהם ניתן לתקנה ול־עשותה נסבלת; ואם תיראה הצעה כמקיפה של ייהרג ובל יעבור, יכולה — וכעצם חייבת — העבודה להציג כנגד הליכוד את החלופה של פרישה מן הממשלה. דרך זו תואמת גם את הנסיבות המאפיינות את המחצית השנייה של תקופת כהו־נתה של הקואליציה הנוכחית וגם מונעת את הצורך בסירבול נוסף של עבודת הממשלה.

לא די בפיסקת הצמיחה

כלום חשבו אנשי העבודה, המד־רדים להיטיב עם מנהיגם, על הניפוקים בזכות המבנה הנוכחי של תהליך קבלת ההחלטות המשקיות: שר אוצר — עתה, כנוף לראש הממשלה, בהיעדרו של שר אוצר בעל משקל פוליטי עצמאי — כמכוון המדיניות, וועדת שרים כפורום לבחינת מעשיהם של הצ־דדים המתנגבים: שני אלה מספיקים לניהולה המוסכם של המדיניות (בתוספת זכות עירעור בפני מליאת הממשלה). מבנה זה הוכיח את עצמו במשך עשרות שנים: הוספת חוליה נוספת, במקרה הטוב, תאט את התהליך; במקרה הרע הוא ייעצר בו. מה עוד, שתנועה זו, לפי עצם טבעה, הוקמה כדי שכל אחד מהצד־דים יוכל לסכל את מה שהאחר מציע.

יש מן הטוח הסבורים, כי לאחר שהאינפלציה הוזזרה אלפא, מעתה ואילך יצעדו הכל בהרמוניה תחת דגל הצמיחה. ואולם הצמיחה אינה, לפי שעה, אלא סיסמה: חסרים ממנה, כדי להבהיר את התגשמותה, כיוון ומשאבים (לא כוונת עלי־סוד זו). מי יספק את שני אלה, על פי אילו אמות מידה ועל פי איזו חלוקה של נטל ותועלת — שאלות אלו אפילו לא הלכו להידון בקרב המפלגות, המברותיהן ובינייהן. אם וכאשר תגיע השעה לעסוק בהן יתברר, כי על הרמוניה אין מה לדבר: לעבודה מכאן, ולליכוד מכאן, יש דעות שונות לגבי הדרך הנאותה למימוש הצמיחה.

אין לבטל כליל את ההערכה, כי אפשר למצוא פשרה עניינית בין העמדות המפלגתיות השונות. אך כדי שהפשרה תימצא, דרושה הת־אפקות מכסימאלית וכיבוש היצר בתקופה המתקרבת והולכת שלקראת הבחירות לכנסת הי"ב. זה הזמן להי־דברויות שקטות במה שנקרא פיסגה, כלומר בין ה"ה פרס ושמיר, שהכירו בעבר גם נסייה, גם כישרון, להגיע להבנות ביניהם. היפוכו של דבר בקבינט: זה שדה קרב, שמדיניות כלכלית, או כל מדיניות אחרת הראויה לשמה, לא תצמח בו.

האם עם ישראל התחיל לאכול וקס לארוחת בוקר?

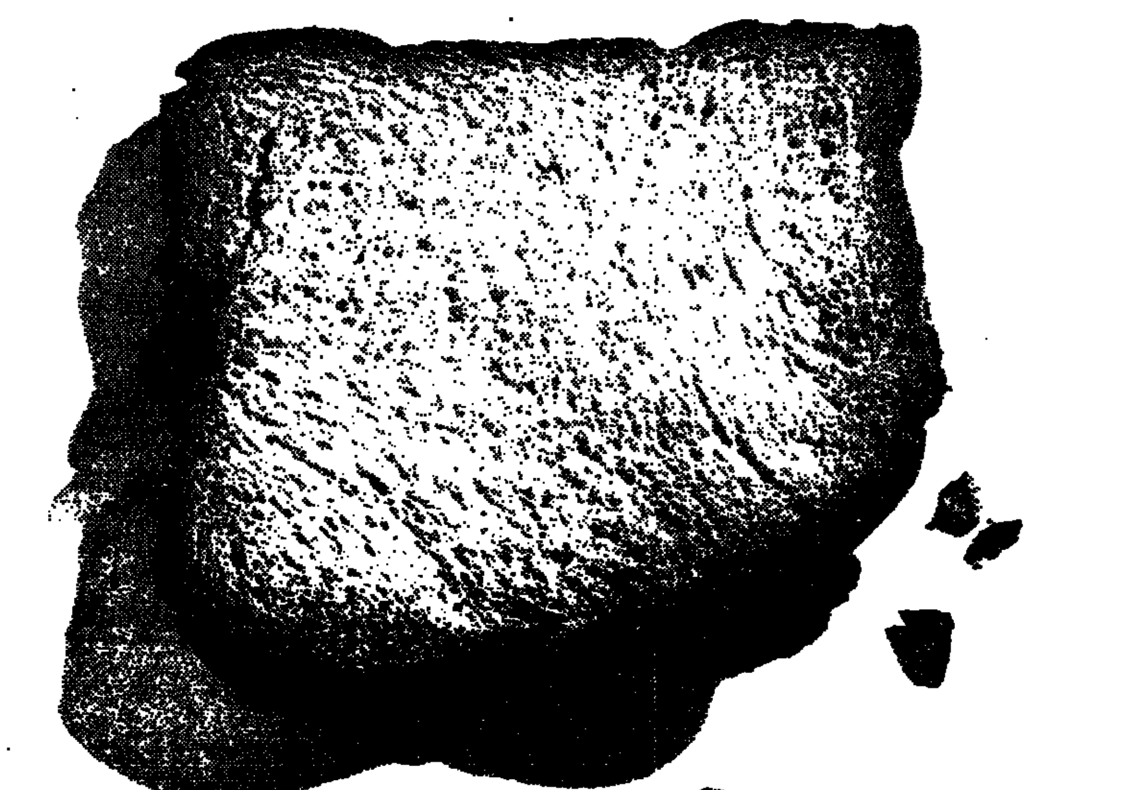

דובי בן־יהודה/אולפן שיר

"HAVE ISRAELIS STARTED EATING WAX FOR BREAKFAST?!"

שאל בפליאה מר רוי לייז מנכ"ל "טורטל וקס" בלונדון, לנוכח ההזמנות חסרות התקדים למוצריו.

גם בארץ זקפו גבה רבים לפשר מסע הפרסום, שנראה גדול למוצר כמו וקס למכוניות ובצדק. כמעט כל נהג בארץ יכול היה לספור על אצבעות חצי יד את מספר הפעמים בהם ערך טיפול וקס למכוניתו אם בכלל.

כשפנו אלינו יבואני "טורטל וקס" בישראל וסיפרו לנו על המוצרים היקף מכירותיהם, היה לנו ברור כי שום נתון שווקי לא קודש בעינינו ויש לחקור את הפוטנציאל השיווקי של "טורטל וקס" עד תומו.

המחקר שערכנו הביא אותנו להאמין כי בתכנון מתאים ובמסע פרסום נכון, נוכל לשכנע את בעלי הרכב בארץ בנחיצותו של הוקס, לחנכו להשתמש בו כפי שהוא מבצע את הטיפולים הרגילים במכוניתו וכמובן, להעדיף את "טורטל וקס" על כל מותג אחר.

בחברת מ.ש.ב האמינו במה שאמרנו ועל כך מגיעות להם תודות מחמאות. מכאן היתה הדרך קצרה. יצאנו במסע פרסום תחת הסיסמא "טורטל אותה". רעיון קראטיבי "מדליק" ותמהיל מדיה נכון, יצרו את האשליה של מסע פרסום ענק כשלאמיתו של דבר היה התקציב נמוך.

זהו. השאר כבר שייך להסטוריה של הפרסום בארץ, ולחברת מ.ש.ב. שהגדילה את מכירותיה וצירפה למעגל לקוחותיה אלפי בעלי רכב ה"מטורטלים" את מכוניתם בקביעות ושוקס בשבילם זה "טורטל וקס". לא מיסטר לייז, עם ישראל לא התחיל למרוח וקס על הטוסט של ארוחת הבוקר. הוא בסך הכל קבל את הרעיונות שלנו איך לשמור על המכונית.

י. פרנקו את דן בע"מ
פרסומאים ויועצים לשיווק
טל: 285327, 289790, 286536.

בתיק העבודות שלנו תמצא את "אני אוהבת שהם נוגעים", "יקח בגן בגן כי מסתכלים לך על הרגליים", "מגנן לנשים שעומדות על שלהן", "אני מרגיש להדויה", "אולטרסול תופס את השמש בקרניים" ועוד דברים טובים שעשינו ל"יטון סוד טון", "ד"ר פישר", "דינמיק", "סאבי" ו"בוש ג'ינס".

هكذا من الأصل

هكذا من الأصل

מקורות מדיניים / עקיבא אלדר

תוכנית שלום או אורגיית מלים

וואשינגטון

בספטמבר 1982 הגיע ראש הממשלה, מנחם בגין, את יוזמת השלום של הנשיא רייגן. בספטמבר 1986 בא ראש הממשלה, שמעון פרס, לאותו נשיא, כדי לצקת רוח חדשה, ואולי רק הנשמה מלאכותית בתוכנית, שתוחלת חייה כמספר השבועות שנותרו עד ה־14 באוקטובר.

ראש הממשלה מאמין, שהוא נושא באמתחתו פצצת זמן מתקתקת. ביום שישי שעבר, על מרפסת הארמון באלכסנדריה, יצאה הקונפדרציה מחדש לאוויר העולם. בחדרו במלון וילארד בוואשינגטון אמר פרס "נכון, הרעיון הזה אינו כלול בקווי היסוד של הממשלה, אבל אין זה מעניין אותי. יש לו היה מוכן במצע המדיני של המערך".

המסגרת לא נתלתה על הקיר

לעקוף הייצוג הפלשתינאי

סוף העונה

דו־שיח קבצנים

מסדרונות מפלגתיים / אילן שחורי

מפלגת העבודה מחזרת אחרי הסיעות הקטנות

המפד"ל: איפה בדיוק מסתתרת ההתחדשות

מודעי בפנים או בחוץ?

קח את שייט ה"קרוז" הטוב מכולם

תרשה לעצמך תענוג אופנתי, שייט על יופיטר, אחת מ־11 אוניות אפירוטיקי השטות ברחבי העולם. קח לך חדר מפואר ברמה של מלון 5 כוכבים - מיזוג אויר מלא, טלפון, רדיו. 6 סעודות (גם בחצות! גם צמחוני!) ברמה של מסעדת פאר, חנויות DUTY FREE, מספרה, סאונה, מסיבות קוקטייל, נשף תחפושות, בינגו, בית קולנוע, תזמורת וצוותי בידור, נשפי ריקוד ודיסקו, בר עשיר וקזינו.

מחיר חגים חג בחו"ל:

רק $450 לשבוע (!) ביוון, איי יוון, טורקיה ומצרים
(לאדם בחדר זוגי, לא כולל מיסים)
50% הנחה לאדם שלישי ורביעי בתא
75% הנחה לכל ילד בתא ההורים
הפלגה כל יום ו' מאשדוד

שאל את סוכן הנסיעות גם על תבילות ל־3, 4, ו־7 ימים משולבות בטיסה.

תנאים מיוחדים לקבוצות עד 8 תשלומים

אלאלוף ושות' · ספנות בע"מ
סוכנים כלליים:
ת"א: 03-622591, 611454
חיפה: 04-671742, 660911
אשדוד: 055-21321

EPIROTIKI LINES
כבר 30 שנה של מעילות רצופה בישראל.

קול הנוסעים

הטור השלישי / לילי גלילי

בסיוני, חמישה ימים אחרי

פלשתינאים שלחו לו פרחים; משפחת גינדי שיגרה מברק ברכה. בסיוני, חבר של כולם, משרת של רעיון אחד

בסיוני: ידידותי וחייכן

שתי הנסיכות ומעמד האשה

לא תופר חליפות

עם: אליקים רובינשטיין, הציר בוואשינגטון על: האפשרות לכהן כמזכיר הממשלה בארה"ב

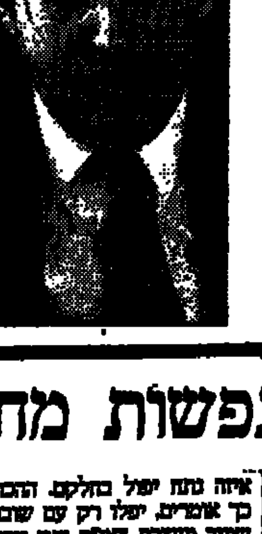

עשרים נפשות מחפשות שר

חובות האוניברסיטה העברית (ב')

ייסורי הבריאה

ברור שללא ניתוח חד ומכאיב אי־אפשר יהיה להסיר את החטוטרת מעל גב האוניברסיטה. ספק אם חברי הסגל יסכימו לכך, כאשר 78 אחוז מכלל התקציב מוקדש לשכר

מאת רומן פריסטר

אילו היה על הסטודנט לשלם שכר לימוד לפי עלויות ההוראה והמחקר בפועל, היה עליו לשלש כל שנה לקופת האוניברסיטה העברית 7,350 דולר. את החישוב המדויק הזה ערך במחשב הכיס שלו אמנון פזי, פרופסור למתמטיקה, האיש העומד מעתה בראש ועדת הירום האמורה להבריא את האוני־ברסיטה מחוליה.

באוניברסיטאות יוקרתיות בארה"ב, הרווארד או ייל למשל, משלמים סטודנטים עד 15 אלף דולר בשנה והאיש אינו מתמרד. בארץ מכסים דמי הלימוד פחות משבעה אחוזים מכלל ההוצאות, וכל ניסיון להגדיל את שכר הלימוד נתקל בלאו החלטי של אירגוני הסטודנ־טים. ומכיוון שאין זה סביר שהאוצר יגדיל לפתע את השתתפותו בתקציב המוסדות להשכלה גבוהה, יהיה איפוא על הנשיא בפועל אמנון פזי ועל חברי "ועדת הירום" שלו להתמודד עם הבעיה ללא עזרה ראשונה מבחוץ. פרופ' פזי מבין את המצב ומצפה להבנה מצד העובדים. "אני מקווה שלא ניגרר לסכסוכים ולשביתות המאפיינים בדרך־כלל את המאבק המקצועי בתעשייה. סוף־סוף יש לנו עניין עם אנשים שעיסוקם השכלה גבוהה", אומר יו"ר הוועדה. אולם שיחות גישוש שקיימנו עם עובדי האוניברסיטה אינן יוצרות בסיס לאופטימיות יתירה. כשמדובר בתלוש המשכורת, בהטבות ובמעמד, אין הפרופסורים שונים מכל בני־התמותה האחרים. רבים אמרו לנו מפורשות: ההנהלה גררה את האוניברסיטה לתוך הבוץ; על ההנהלה להוציאה עכשיו לדרך המלך.

פרופ' דן פטנקין, שפינה השבוע את לשכת הנשיא בהר הצופים ועבר לחדר צנוע בבניין האקדמיה למד־עים, מתקומם לשמע הטיעון הנגדי: "היה זה בראש ובראשונה הסגל האקדמי שנהנה מההשתוללות התקציבית. אין דבר צודק מלדרוש מאלה שנהנו בעבר מהשפע היחסי כי יעזרו להתגבר על המשבר. האוניברסיטה זקוקה לשינוי מבנה מעמיק, והדבר כרוך בקורבנות אישיים".

פרופ' פטנקין ידע את האמת הזאת זמן רב לפני שנאלץ להתפטר. מיד עם היבחרו לנשיא (ב־1982) ולרקטור (ב־1983), כשבידיו הסמכות הרחבה של הניצב בראש הפירמידה המינהלית והאקדמית גם יחד, הוא ניסה לשים קץ להתפתחותן שלוחת־הרסן של הפקולטות בארבעת הקמפוסים, ונכשל. הפרופסורים חסמו את הדרך לצמצומים. "כרקטור לתפקיד מצאתי שקיים לקבוע מכלל המורים מועסקים במד־עי הרוח", מסביר הנשיא המתפטר. "היתה זו תוצאה ישירה של עיוות בניהול המחקר. נוצרו כפי־לויות יקרות ומיותרות. בית הספר לרפואה בחלקו הקרקעי, המכון למדעי החיים והפקולטה למדעי הטבע עסקו בביוכימיה. ההבדלים בתחומי ההתמחות היו קטנים מאוד. בקל ניתן היה למזג את המחלקות השונות. היו כפילויות גם בכימיה וגם בכלכלה. כל הגופים המיותרים צמחו בתקופת הרווחה, כאשר חלק מהמורים לא עסקו בהוראה והתמסרו למחקר בלבד. כמרעים במסיבה, עסקו אצלנו יותר אנשים מאשר בסביבתן. אלה מותרות שהאוניבר־סיטה אינה יכולה להרשות לעצמה. לצערי, מאמצי המשותפים עם הפרופ' פזי, שכיהן כסגן הרקטור, לשנות את המצב, לא נשאו פרי. הכפילויות קיימות עד עצם היום הזה. הדבר היחיד שהצלחנו להעביר היתה החלטה המגבילה את המינויים החדשים ל־17 בשנה בכל הפקול־טות יחד".

אנשי הסגל הכיחו כי במאבק על התקציבים ועל המשרות אין הם בוחלים באמצעים. עיון במסמכים ובעדויות מלמד כי באביב 1985 ערכו הפרופסורים "גיוס כללי" כשהושב הסנאט ב־4 במאי היה הגדול עד כה בתולדות האוניברסיטה. לישיבה הופיעו חברי סנאט שקודם לא השתתפו בדיונים, בהם רבים מבית הספר לרפואה. בהצבעה לא זכה פרופ' פטנקין ברוב הדרוש ונאלץ לפרוש מכהונת הרקטור. גם אם הניסיונות להנהיג רפורמה במבנה האוניברסיטה לא היו הסיבה היחידה להדחתו, איום הפיטורים והצמצומים היו מהמניעים החשובים "שהכתיבו" לפרופסורים כיצד להצביע.

לא כולם צדיקים

את החטוטרת שצמחה על גב האוניברסיטה העברית במשך השנים לא ניתן להסיר בניתוח קוסמטי. יש בה רקמות סגורות שרק איזמל חד המגיע רחוק יכול להסירן. כשהם שקועים בחלום הגדולות, לא הבחינו האחראים לניהול האוניברסיטה כי צר ומתי נוצר העיוות הלא־נסבל. ככל שגדל הסגל כך גדל גם חלקו של השכר בתקציב והגיע עתה, עם המשבר התקציבי, ל־78 אחוזים מכלל ההוצאות. איש לא אזר אומץ לומר לנו את הדבר בשמו, אך בשיחות "שלא לציטוט" השמיעו רבים את האבחנה המאוששת לעבר של מנכ"ל האוניברסיטה. שבע שנים ניהל ישראל בריג'ל את העניינים הכספיים והמוכנה היה לראות את הנולד, להתריע, להזהיר ולהזעיק. גם אם עשה כן וקולו היה כקול קורא במדבר, עמדה בעינה הבדידה לפנות את כיסאו לאחר.

אולם הנכונות להסיק מסקנות ולגלות נכונות להיתוכים כלשהם אינה מורגשת עדיין מעל הר הצופים. על פרופ' פזי יהיה מוטל ניהול משא ומתן עם ועדי עובדים שכבר התחילו להתבצר בקו הגנה. "אני סומך על הוועד שלי", מכריז בפשטות פרופ' נחמיה לבציון, שהצטרף לסגל האוניברסיטה העברית לפני 20 שנה בדיוק. הוא שמע על גישושי ועדת הירום ועל סירובם של ועדי העובדים להסכים לקיצוץ בשכר. "אני מוכן לתת יד להבראה, אך אני מתנגד בתוקף להקטנת שכרי. שכר הפרופסורים אינו גבוה דיו כדי שאפשר יהיה לקצץ בו. הפתרון הנכון נראה לי בהפצת איגרות־חוב שתנפיק האוניברסיטה והמוכר לעובדיה. תהיה זו כעין הלוואה שניתן לה עד שיחזור. אני מתכוון להלוואה בתנאים נוחים מאלה שמציעים לנו הבנקים".

פרופ' לבציון מתנגד גם לצמצום הסגל. הוא יודע כמה קשה לפטר עובדים ותיקים וקבועים. וגם כשיעזבו או יפרשו לגימלאות, ימשיכו להכביד על קופת האוניברסיטה כמקבלי פנסיה תקציבית. קל יותר לשלוח הביתה את הלא־קבועים, אלא שבכך, אומר פרופ' לבציון, "נמשכנס את העתיד". הוא מרגיש כי חלק הארי של הפעילות המחקרית נעשה בידי הצעירים. "אם לא תהיה קליטת צעירים, לא ישאף בעלי התואר השני להשיג דוקטורט ובמקרה יישארו הפרופסורים בלי דוקטורנטים. הפעילות המחקרית תשותק. למעשה, די באיום של קיצוצים כדי ליצור אווירה שבה לא ירצו בעלי הפוטנציאל להיות דוקטורנטים בפיסיקה למשל. יש מקצועות שאינם מובילים לשום מקום פרט למחקר ואף טבעי שהמוכשרים יחפשו מקצועות שמבטיחים את עתידם. אם יקרה הדבר, במהרה נוכח לראות כיצד מאבד המדע הישראלי גובה ואיך שוקעת מדינת ישראל בצרה גדולה".

עמדתו של פרופ' לבציון מייצגת את דעת הרוב בקמפוסים של האוניברסיטה העברית. אולם מאחורי הטיעון האקדמי מסתתרות עובדות שהפרופסורים מבכרים שלא להעלותן לדיון ציבורי. פרופ' לבציון שימש בשנים 1978–1981 דיקן הפקולטה למדעי הרוח, והתקופת כהונתו הספיק לחתום על 50 (!) מינויים. אך מכיוון שלא היו לו בתקן 50 משרות פנויות, הוא "משכן את העתיד" של 17 משרות, לא היה בכך מעשה יוצא־דופן. משכון העתיד היתה שיטה נפוצה ברוב הפקולטות. לפי הנוהל הפסול הזה היו מתקבלים עובדים אקדמיים חדשים "על חשבון" עובדים שאמורים היו לפרוש תוך כמה שנים. עד לפרישתם היה קיים כעין איוש כפול — ראשי הפקולטות התנהגו שלא לאיש את המשרה שתתפנה בעתיד. בדרך כלל היתה זו התחייבות שביצועה היה נופל על שכמם של דיקנים אחרים. אך גם אם עודה את רוגזם, הכל שתקו, כי הכל נהנו מהמוסדר. בראשונה לאוניברסיטה צצים, לא ראו בעלי השיטה כיצד הם מחממים את עורקי הקירום האקדמי המבוקר לשנים רבות.

מחיר התופש האקדמי

התיאבון גדל עם האכילה והולכים לא חשבו על החשבון שיוגש להם בבוא הפירעון. יתכן שאת שורשי המשבר צריך לחפש באווירת השמחה אחרי הניצחון במלחמת ששת הימים. שיכרון הגדולות לא פסח על העולם האקדמי. הממשלה רחמה לבנייה מאסיבית על הר הצופים וגם אם באה ההשקעה הבסיסית מקרנות התרומה (כ־120 מיליון דולר), אחוקתו השוטפת של קמפוס נוסף, ענק, המשתרע על שטח של כרבע מיליון מטרים רבועים, כרוכה היום בהוצאה אדירה. לממשלה היה עניין פוליטי בשיבה להר הצופים, אך גם חבר הנאמנים של האוניברסיטה העדיף לאטום אוזניים לאזהרות שהשמיעו בשעתו המתנגדים לפרויקט היומרני. פרופ' מיכאל ברונו, היום נגיד בנק ישראל, טען כי מוטב להרחיב את הקמפוס הקיים בגבעת רם; ד"ר יעקב ארנון, אז מנכ"ל משרד האוצר וחבר בחבר־הנאמנים ובוועד־הפועל של האוניברסיטה, הזהיר את עמיתיו: "אל לנו להאמין שהכסף העומד לרשותנו היום יעמוד לרשותנו גם בעתיד".

פרופ' פטנקין סבור שההפרדה בין הפקולטות למדעי הרוח, שנשארו בגבעת רם, לבין הפקולטות למדעי הטבע, שעלו להר הצופים, גורמת לא רק להוצאה כספית נוספת. היא יוצרת גם בעיה אקדמית. "מי שמבקש ללמוד מתמטיקה ופילוסופיה יתבקש להתרוצץ כל יום בין שני הקמפוסים המרוחקים זה מזה", הוא אומר. ומוסיף: "ההפרדה המלאכותית אינה בריאה לפעילות האקדמית, אך הדבר נעשה ואין לי מושג כיצד נפטרים מן הצרה".

איש לא ידרוש עתה להרוס בניינים או להעביר פקולטות ממקום למקום. הבעיה היא כיצד מורידים אנשים. הנשיא בפועל אמנון פזי אמר לנו כי הרזית להגבלה המורה במינויים חדשים, תתחיל בשנת 1992 ירידה טבעית במספר עובדי האוניברסיטה. אלא שלאור הגירעון האדיר של 50 מיליון דולר, אין כל אפשרות לשבת באפס מעשה ולהמתין שהבעיה תיפתר מאליה.

ביום שלישי השבוע התכנסה ועדת הירום לישיבתה הראשונה. למרות שלא התקבלו החלטות אופרטיביות, חלק מאנשי הסגל האקדמי מביט לעברה בעין חשדנית. השתתפותם של אישים מחוץ לעולם האקדמי — רואה החשבון דן בבלי, ברוך יקותיאלי מבנק לאומי ואיש העסקים מיכאל פרדמן — מעוררת בלבם חשש מפגיעה בחופש האקדמי. "על הוועדה לסיים את עבודתה במהרה כדי לא להפריע להיווצרות מנהיגות עצמית באוניברסיטה. על הוועדה לעסוק בבקרה ובפיקוח, אך בשום פנים ואופן לא בקבלת החלטות", אמרו לנו.

התרשמתי כי הרוברים אינם מודעים לחומרת המצב ואינם מבינים שאם תיכשל ועדת הירום במשימתה, לא יהיה מנוס מהקמת ועדה קרואה ואולי אף ועדת חקירה ציבורית. בשני המקרים לא יוכל איש להתחשב בטעמות הסגל. קדושת העצמאות האקדמית עלולה להיפגע פגיעה חמורה שבעתיים.

בינתיים הוציא אנף כוח האדם חוזר שבו הודיע לכל הממונים באוניברסיטה כי החל מה־14 בספטמבר חל איסור מוחלט לקלוט עובדים על חשבון תקציבים ארעיים, הן בתחום האקדמי והן במינהלתי. הכוונה לעוזרי הוראה, אסיסטנטים המדריכים ולעובדי מינהל ארעיים המועסקים על־פי חוזים. החל מה־1 באוקטובר תפסיק האוניברסיטה את עבודתם של כל המועסקים הארעיים (בתנאי שפג תוקף חוזיהם). הצעד הזה אינו חורג אמנם מגדר "הטיפול הקוסמטי", ובכל זאת טמונה בו כעין הבטחה לצעדים נוספים ברוח הדברים שאמר בימים אלה — באיחור של שנתיים לפחות — המנכ"ל ישראל בריג'ל:

"האוניברסיטה מוציאה יותר מדי לשכר. איננה מאפשרת למקבלי השכר לעבוד בצורה יעילה. שוכרים חוקר ושני עוזרים ולבסוף אין כסף להפעילם. אנחנו משחקים בתיסכון של 100 אלף דולר ברכישת ספרים או ציוד, אך המשחק הזה לא יעקור את שורש הבעיה. אם לא תשכיל האוניברסיטה להקטין את הסגל — את הסגל, ולא את השכר — אין לה תקנה. אני מקווה שההנהגה החדשה, שהיא חזקה ורואה את הנולד, לא תירתע מפתרונות".

(בכתבה שניה האחרונה)

האוניברסיטה העברית: התיאבון גדל עם האכילה, והולכים לא חשבו על החשבון

מצפה רמון גוססת

מצפה רמון, העיירה הקטנה והמבודדת ביותר בין עיירות הפיתוח, שבימים אלה ביטלה את החגיגות במלאות לה 30 שנה, שרויה בשלבים האחרונים של גסיסה

מאת מרדכי ארציאלי

מבין כ־3800 נפש, שחיו במצפה רמון בראשית השנה, נותרו בה עתה כ־2000 בלבד. מבין 1600 יחידות הדיור עומדות ריקות 1100, מהן 400 חדשות, שנפש חיה עוד לא התגוררה בהן. מספר התלמידים בשלושת בתי־הספר — שני יסודיים ותיכון אחד — ירד בשנים האחרונות מ־1200 ל־650, ובשנת הלימודים החדשה, שהחלה לפני מספר שבועות, ירד מספר תלמידי התיכון בשיעור 20 אחוז. רופאת־השיניים היחידה נטשה את המקום לפני כמה חודשים ועתה נשארו שני רופאים בלבד — רופא כללי ורופא ילדים. יותר ממחצית החנויות נסגרו. בעליהן נטשו את העיירה.

עם רדת החשיכה נראית העיירה כעיר רפאים. אין נפש מהלכת ברחובותיה. שקט של בית־קברות. שכונות שלמות שרויות בחשיכה מוחלטת. איש אינו יושב בהן. בבתים אחרים מבצבץ האור רק מבעד חלונות, המסעדה שליד תחנת הדלק סגורה. גם זו שליד בניין המועצה נעולה. על המדרכה הולכת אשה בצעדים מהירים. "אם תתקרב, אתחיל לצעוק" קראה. לאחר שנרגעה, אמרה: "פשוט פחד ללכת, ודאי, אין אף בריאים. מצפה רמון לא הולכת למות, היא כבר מתה אבל עוד לא עשו לה לוויה. אם היה לנו קצת כסף, היינו עוזבים כבר מזמן. בעלי עובד במוסך של לוי וכבר הודיעו לו שהמוסך ייסגר בעוד זמן קצר מפני שמשרד הביטחון לא מביא להם עבודות. זה הסוף של מצפה. פחד לגור בעיירה. רק אנחנו ועוד שתי משפחות גרות בבניין הגדול. כל הדיירים האחרים בבניין כבר עזבו את מצפה".

הימים הראשונים

שני אזורי התעשייה שוממים ועזובים גם בשעות היום. לפני שבועות מספר נסגר מפעל נוסף, מפעל להידראוליקה. לפני יותר מחצי שנה נסגר מפעל פפקו הבימים הקרובים יגיע לקצו גם המוסך הזה. ואלה המפעלים שכבר נסגרו: רפאל, שרק 35 אחוזים מבין עובדיו מתגוררים בעיירה ואילו 65 אחוז מבין העובדים יושבים במרכז הארץ, כמנהלים. הם דווח את כל הפיתויים וההטבות שהוצעו להם, כדי שיתיישבו בעיירה. מפעל הורסית חולון, המעסיק 35 עובדים, מנהלו והחשמלאי הראשי יושבים בבאר־שבע. מקסימה, לייצור חטבן, 35 עובדים והמנהל יושב בבאר־שבע. שני מפעלים קטנים לייצור שיש, המעסיקים פחות משלושים עובדים. מעטים אינם מתגוררים במקום והנהלי שני המפעלים יושבים בירושלים. מתפרה קטנה המעסיקה 14 עובדות ומנהלה — בעליה יושב בבאר־שבע. גם בעל המוסך היחיד, שמעסיקים בו פחות מעשרה עובדים והוא עומד להיסגר, יושב בבאר־שבע. רק מנהלי שלושה מפעלים קטנים — אורדן, תע"ש ומפעל קטן לייצור נייר למושבים — יושבים בעיירה. את מספר המפעלים שהוקמו במרוצת 30 השנים האחרונות ושאינם עוד קשה למנות, כמו שקשה לזכור את מספר הוועדות הממשלתיות שהוקמו במשך השנים, כדי למצוא פתרונות למצוקותיה של העיירה הסורת המזל.

מצפה רמון הוקמה באחד האתרים היפים ביותר בנגב — על שפת המכתש המקסים, בגובה 900 מטרים מעל פני הים. היא נועדה לאכלס 5000 נפש תוך חמש שנים, 25 אלף נפש תוך 20 שנה ו־50 אלף נפש תוך 30 שנה. לעולים החדשים שהובאו אליה לפני 30 שנה נאמר כי העיירה תתבסס על האוצרות הטבעיים שבמכתש רמון — חרסית, שיש וגבס — ותשמש מרכז לישובי הסביבה.

העולים החדשים והתמימים לא שאלו אם נעשו סקרים על אוצרות הטבע שבמכתש. גם לא שאלו אילו ישובים נמצאים בסביבתם. דימונה ועוד טרם הוקמו אותם ימים והישוב הקרוב ביותר היה באר־שבע, המרוחקת 85 קילומטרים. המים הובאו לתושבים במכליות, ממרחק 55 קילומטרים. רופאים ואחיות לא היו. גם לא מורים ומורות. חנויות לא נפתחו. החדשים רבים עברו בלי שסופקו להם שירותים מוניציפאליים. בטרם תצא שנה מבואם, התפכחו ורבים מהם נמלטו.

שש השנים המוכות

את המבנים הריקים מילאו בדמות בעולים חדשים יותר. אך גם הם לא החזיקו מעמד. ושוב הובאו אחרים ותשע שנים לאחר ייסודה, כבר היו בה 800 יחידות דיור, שיותר ממחציתן ריקות מאדם. עולים חדשים לא הופנו עוד לעיירה שאין בה מקורות תעסוקה. אלה שנשארו, הפגינו, הניפו דגלים שחורים וחסמו את הכביש לאילת.

אחת הוועדות הרבות מספור, שהוקמו למצוא פתרונות למצוקת העיירה, ועדה בראשות השר דאז יוסף אלמוגי, המליצה להעביר לעיירה מתקנות צבא שייצרו מקורות תעסוקה בשירותים. ואמנם באותם ימים רוחות הוקם בסמוך למצפה רמון בית־הספר לקצינים של צה"ל. אך ההמלצה להעתיק אליה עוד מתקנות צבא התנגשו במלחמת ששת הימים. המתקנות הוקמו בסיני.

ועדה אחרת, בראשות השר דאז יגאל אלון, המליצה לתעש את העיירה. תוך שנתיים הוקמו כמה מפעלים. לא יצאו שנתיים, שלוש, והם נסגרו. השנים חולפות. כבישים הערבה נפתחו לתנועה ובלי־הרכב היורדים לאילת אינם נראים עוד במצפה רמון. המסעדות המעטות נסגרות ועוד מבה יורדת על העיירה. שוב הפגנות, שביתות רעב וחסימת הכביש. ב־1972 מחליטה ועדת שרים בראשות השר חיים בר־לב לאשר את המלצותיה של ועדה קודמת. מה המלצתה? להגדיל את הפטור המיוחד של מס ההכנסה מ־600 ל־750 ל"י; להגדיל את האוכלוסיה עד 4000–5000 נפש תוך חמש שנים; לשפץ את קטע הכביש ממצפה רמון לעבדת ולגרד פית ועוד.

שנה עוברת והמועצה מתגלים אי־סדרים מנהליים וכספיים חמורים. שר הפנים מפזר את המועצה וממנה את אליהו שפירא, סגן הממונה על מחוז הדרום, ליו"ר המועצה. בשש השנים עד תום תפקידו, התחולל שינוי מהפכני במערכות התחזוקה, החינוך, הגינון והניקיון בעיירה. נבנו שתי שכונות חדשות וכ־600 תושבים חדשים נוספו. הישגו הגדול ביותר היה בשינוי תדמיתה. הי תושבים לא התביישו עוד לומר שהם מתגוררים במצפה רמון.

עם חתימת הסכם השלום עם מצרים והיערכות החדשה של צה"ל בנגב, היה דומה כי מצפה רמון הכמוה עיירות הפיתוח האחרות בנגב. ייצאו מקיפאונן, ויתחיל עידן חדש. עוד מאות משפחות מצטרפות העתיד נראה ורוד ומבטיח. היום ידוע שהיערכות צה"ל בנגב לא סייעה במאומה לעיירות הפיתוח באיזור. בכולן, ללא יוצא מהכלל, יש הגירה שלילית. אך מצבה של מצפה רמון הוא החמור ביותר. אומר שלום רגינו, הממונה על המחוז מטעם משרד הפנים: "מצבה באמת קריטי. התושבים אינם מאמינים עוד בעתיד היישוב".

"הממשלה החליטה לחסל"

ועדת מנכ"לים חדשה, שהוקמה לדון במצבן של מצפה רמון וירוחם, שיגרה ב־10 ביוני השנה את המלצותיה לראש הממשלה. בין המלצותיה לגבי מצפה רמון, נאמר: "יש לחזק את היישוב על־ידי הבטחת השיאתרותם של תושבי המקום והבאת כמאתיים משפחות נוספות במהלך השנתיים הבאות. אסטרטגיית הפיתוח צריכה להתבסס על שני מרכיבים עיקריים: פיתוח התיירות — כולל בניית מלון והשקעה בתשתית תיירותית, לניצול הפוטנציאל של תיירות מדברית. יש להעמיק את המעורבות בין העיר לצה"ל ומערכת הביטחון, כדי לעודד את הפיתוח, כאמור, מוצעת מערכת תמריצים בתחומים אלה: מיסוי — יינתן פטור מוחלט ממס הכנסה לתושבים, עסקים ומפעלים, לקיימים ולאלה שיועברו או יוקמו בעתיד.

"מבלי להתעלם מהבעיות של כלל הישובים בנגב, נראה לנו, שיש ייחוד לבעיותיהם של ירוחם ומצפה רמון ובמיוחד למצפה רמון, הרחוק מכל יישוב אחר. הייחוד מתאפיין בבעיות הגירה קשות במיוחד, בחוסר תעסוקה, בעיקר לנשים ובאובדן האמון להתקיים בעתיד. במשך השנים נעשו מאמצים לקדם את מצפה רמון אך מאמצים אלו לא העלו מזור. בהצעתנו מספר רעיונות שיאפשרו, אולי, פריצת הדרך בכיוון".

ב־27 באוגוסט השנה, הובאו ההמלצות לדיון בממשלה. אומר יו"ר המועצה המקומית מצפה רמון: "הממשלה לא אישרה את ההמלצות, וזו החלטה אומללה שמשמעותה ברורה. הממשלה החליטה לחסל את מצפה רמון".

המתח בעיירה האומללה הולך וגואה. לפני שבועיים הוקם במקום "מטה מאבק". בין ההצעות שהועלו בישיבתו הראשונה: לסגור את היישוב בימים הקרובים ולהוסום את הכביש אליה; להעמיס את כל התושבים על אוטובוסים ולהפגין בירושלים; לשבות שביתת רעב; לתפוס דירות של משרד השיכון במרכז הארץ; להתחיל בהריסת הבתים הריקים ולתבוע מהממשלה פיצויים על הריסת הבתים ולהשוות את מעמדם למעמד מפוני ימית.

אנחנו גידלנו אותם

אגודת ישראל נאבקת נגד הצטרפותם של תלמודי התורה של ש"ס לזרם החינוך הממלכתי־דתי במערכת החינוך, המסכן את מעמד החינוך העצמאי שלה

מאת גילי מנדלר

"במקום 'ברוך אתה' הם אומרים 'בורוך אתה'. הקמץ אצלם הוא חולם. 'העולם' אומרים שם 'הוילם'. 'מחייה המתים' הם אומרים 'מחייה המייסים'. כך הסביר לי השבוע הרב נסים זאב, מנהל בית הספר התורני הספרדי לבנות 'באות ישראל' בירושלים, את אחת הסיבות להיגמלם של הספרדים במוסדות החינוך כי שלהם.

בוויכוח שבבית הספר, המעוטר בתמונות הבאבא סאלי ורבי ישראל אבוחצירא שליט"א וגדולי תורה אחרים, גולל באוזני הרב זאב את הרקע להקמת רשת תלמודי התורה (ת"תים) הספרדיים, המזוהים עם ש"ס, ואת הגורמים למאבק שמנהל מרכז החינוך העצמאי, המזוהה עם אגודת ישראל, נגד כוונת הרשת להצטרף כיחידה אוטונומית לזרם החינוך הממלכתי־דתי. במאבק זה שלוש ידם לא רק פוליטיקאים, אלא גם רבנים מובילים ובהם הרב עובדיה יוסף והרב אליעזר שך.

אחד מביטויי המאבק היותר הבולטים שפורסמו השבוע, בעיתון "יתד נאמן", המבטא דעות וזרמים המקורבים לרב שך, רבם של הליטאים, העוזר את ש"ס. נאמר בו: "בקשר למה שנתפרסם שמוסדות חינוך של ש"ס עברו לממ"ד, מרדיעים מביתו של מרן שליט"א, שאם נעשה צעד כזה, הרי זה בניגוד להשקפתו הברורה של מרן שר ליט"א, לפיטב ידיעותיו, כל הפרסומים הנ"ל הם שקר וכזב". הודעה זו, שועמים חוגים חרדיים, עומדת בסתירה לטענת ראשי רשת הת"תים הספרדיים, לפיה הצטרפותם לזרם הממלכתי־דתי היא בברכתו ובעידודו של הרב שך.

גם שר הפנים, הרב יצחק פרץ, שהשתדל אצל שר החינוך יצחק נבון בנוגע להצטרפות הת"תים כתת־זרם עצמאי להלוטין מבחינה פדגוגית ותורנית, לזרם הממלכתי־דתי, הכחיש השבוע, בכינוס מועצת גדולי תורה בירושלים, כי נתן ידו לדבר. הוא אמר כי כל שעשה היה רק להשיג עבור מוסדות אלה מבנים ראויים יותר, משום שלתלמידים לא היתה קורת גג.

איומים בטלפון

ביטוי מוחשי למאבק בין מוסדות ש"ס לאגודת ישראל, שהדיו מתגלגלים גם במסדרונות האוצר ומשרד החינוך תוכבים בעיקר על חלוקת התקציב, ניתן בעצם העובדה שאת הרשת מצד ש"ס נתן לי הרב זאב ולא הרב ראובן דנגור, מי שעמד עד לאחרונה בראש הרשת. בשל הסודות והאיומים טלפוניים מצד חוגים חרדיים, שהרב דנגור סירב לנקוב בשמם, העביר את תפקיד המנכ"ל לרב זאב. הבקיא מאבק בידי הפוליטיקה ומאבקי הכוח התורניים, בחותם סגן ראש עיריית ירושלים, רבנגור, תלמיד ישיבה, לא עמד בלחצים שנבעו בתוך המשפחה שלו, והעדיף לפעול בשקט, תחת חיפוי עמיתו.

"אני הקפתי את כל המהפיכה של ש"ס, בעיקר בנושא החינוך, כי היה קיפוח בנורים, בתקציבים, במבנים, בשליטה", אומר הרב זאב, המעיד על עצמו כמייסד תנועת ש"ס. "תיר כנסי לבית־יעקב תראי כמה בנות ספרדיות יש שם. תראי שגם כאשר יש 50 אחוז בנות ספרדיות, לא תמצאי 10 אחוז מורות ספרדיות בחינוך העצמאי. כי ההנהלה היא אשכנזית־חסידית ויש לה עניין לקרב את בנותיה. במחוזם של מסיימות סמינר יש בערך 20 ספרדיות ו־20 אשכנזיות. המשרדים אשכנזיות מתקבלות מיד לעבודה, והספרדיות אף אחת, או אחת בקושי, ורק אם היא בתו של ראש ישיבה ספרדי ידוע, שורצים ביקרה. גם אז היא היתה מתקבלת בתנאי משרה. זו תשובה השגרתית לבת שבאה לחפש עבודה ועדיין אין תקן. זה באמת היה כך, כי התקנים התמלאו על־ידי אנשי שלומם.

"זה התבטא גם ביחס לתלמידות. יש לי פה תלמידות ספרדיות, שלפני שקם בית הספר שלי לפני שבע שנים, אחיותיהן הגדולות היו צריכות להגיע עד הרב שך, כדי שישפיע על הנהלת מערכת החינוך העצמאי לקבל אותן למוסד של בית יעקב. קיימים כמה מוסדות כאלה בירושלים. כשבת ספרדיה היתה רוצה להיכנס לבית יעקב 'בית ישראל', היתה לה בעיה. הסכימו אמנם לקבל אותה לבית יעקב. אבל לבית יעקב קטרה, הנחשב בית ספר נחשל. הם מאמינים שלבנות הספרדיות יש יותר בעיות, כי הן בדרך כלל ממשפחות ברוכות ילדים ומצבן הכלכלי קשה יותר. האשכנזים הם בדרך כלל יותר מבוססים".

הרב נסים מכחש את הרקע לניסיונה של אגודת ישראל לסרפד את הצטרפות הרשת הספרדית לזרם הממלכתי־דתי בחינוך, שמשמעותו היא בעיקר בכלכלית: תקציב שיחזוק את המוסדות ויזין אותם בקביעות. כדי שלא יקבעו נרבות, ולא יהיה נפוך יותר מתקציב שמעביר משרד החינוך לחינוך העצמאי. "יש בעיה של כוח עבודה יותר מדי הרכיסה במערכת החינוך. אם השנה סיימו 200 מורות ללמוד בחינוך העצמאי, צריך רק 20–30 מורות. אז יש בעיה. יש מלחמת כוחות ביניהן".

איש ש"ס, בן לרב שלימד למעלה מ־30 שנה בזרם החינוך העצמאי, נבנע מלנגח את המעגנים. אחד מעמיתיו, איש חינוך בתלמוד תורה ספרדי אחר, התבטא באוזני גלוי יותר: "החינוך העצמאי בירושלים מתמוטט. ילדים עוזבים את החינוך העצמאי והולכים לתלמודי־התורה. כל ת"ת שנפתח, זה מוציא לחינוך העצמאי את העיניים. אין להם ילדים. יש להם מבנים ריקים. הם יודעים אותם לכל גורם שייכנס תחת חסותם.

"כמו שהחסידים [בעלז, גור וויז'ניץ] לא קיבלו בזמנו מהחינוך העצמאי את מה שדרשו עבור ילדיהם — מסגרת חינוכית עם רבנים מהסוג שהם רצו ועם חינוך מיוחד למסורת שלהם — ולכן פרשו, כך הספרדים. למה האשכנזים פרשו אותה שפה. אותו אורח חיים. אותה מנהיגות. נשיא החינוך העצמאי הוא הרב שך, רב הליטאים. מה קרה שגם החסידים פרשו אם הם פרשו, כנראה שהחינוך שם לא מספק מבחינה דתית. ההורים דורשים יותר ממה שהחינוך העצמאי נותן. בחינוך העצמאי גומרים את הלימודים בשעה אחת. חסידי בעלז גומרים בשש בערב. זה הבדל גדול.

"אז נפלו החסידים. נפל חלק גדול מהליטאים. מה נשאר? בדרה. נשאר הכל. אלה שלא יכלו להכניס את הילדים שלהם למסגרת תורנית טובה. ואז נפתחו תלמודי־תורה. הן אשכנזים והן ספרדים. המקימים היו צעירים, בני רבנים, מקורות, מי לומד אצלנו בבית ספר תיכון? מורים. היה נפל. הגיעו לכתה ח' ויצאו לעבוד. היום, הרוב ממשיכים לימודי".

נבון הזיל דמעות

האידיאולוגיה של ש"ס, לפיה הגיע הזמן שהיהדות הספרדית תשקם את עצמה עם מנהיגות משלה, עם משאבים שמגיעים לה מהמדינה ועם בתי ספר משלה, מצאה אוזן קשבת אצל שר החינוך יצחק נבון ואצל מנהל האגף לחינוך ממלכתי־דתי, יעקב הדני. לא מכבר ביקרו השניים באחדים ממוסדות הרשת בירושלים. מנהל "באות ישראל", הרב זאב, טוען כי כאשר בנות המוסד שלו הופיעו בפני נבון בתפילת ארון העולם, בליווי תזמורת אורגאנים, "השר נראה מוריד דמעות. זה נודע ולהיב אותו.

לאחר הביקור נתן נבון הסכמה עקרונית להצטרפות הרשת לאגף הממלכתי־דתי ולהורדת כספים נפרדת אליה. לטענת שולק מתלמודי תורה אלה לא היו שייכים גם קודם לכן לחינוך העצמאי, והתקיימו בעיקר מתרומות, היו תלמודי תורה שיזמה, כמדינות בכיר במשרד החינוך, מהשירדים של תקציב החינוך העצמאי.

התגבשות רשת ספרדית, בעלת תקציב משלה, עשויה למשוך אליה ילדים ספרדים שעדיין לומדים במסגרת החינוך העצמאי ומהווים בה כ־30 אחוז מאוכלוסיית התלמידים. למעבר התלמידים לרשת השלכות כלכליות. לא רק על מספר התלמידים בחינוך העצמאי שיתדלדל, אלא על התקציב ה־מועבר אליו, העלול להצטמק בהתאם.

השלכות נודעות גם על שוק העבודה. מורות אשכנזיות שינשרו מהחינוך העצמאי, כפי שכבר קורה בפועל, יישארו מחוסרות עבודה. הרב זאב: "במובן שיש לי עניין לתת עדיפות למורה, שמבחינה חינוכית ומקצועית, קרובה יותר ליהדות הספרדית".

התפצלות הזרם החרדי מעוררת מורת־רוח גם בקרב חוגים מהזרם הממלכתי־דתי בחינוך. הם חוששים פן המאבק על מקומות עבודה, הניטש כרגע זה בלאו הכי בשל עודף מורים, יחריף עם הילכותן של מורות אשכנזיות חרדיות, נוספות, ממסגרות החינוך העצמאי, והדירתן לבתי הספר בחינוך הממלכתי־דתי, כפי שקורה כבר עכשיו. המורות החרדיות מקבלות על מפקחים ומנהלים בחינוך הדתי־ציוני כעדיות שבעתיות, בשל היותן מקפידות יותר ביראת שמים.

המשנה למנכ"ל החינוך העצמאי, הרב שמואל ויינברג, דוחה את האשמות אנשי רשת החינוך של ש"ס. קודם כל, הוא אומר, לא נכון שתלמידים פורשים מהחינוך העצמאי ועוברים לתלמודי התורה הספרדיים. להיפך. מספר התלמידים בחינוך העצמאי גדל בשנה האחרונה. בנוגע לטענות על קיפוח, הוא משיב: "לפני כמה שנים עשינו סקר והראנו אותו לשמאלי. הוכחנו לו כמה מורים ומנהלים ספרדים יש אצלנו. עשרים שנה הם לא היו מסוגלים בכלל. אנחנו חינכנו אותם וגידלנו אותם. אז ממילא יש הפיגור הזה של שנים. חוץ מזה, הילדים הספרדים רוצים בדרך כלל אשכנזים. מוסר שיש בו יותר מדי ספרדים, ההורים הספרדים לא רוצים לשלוח. הם רוצים דווקא איפה שיש הרבה אשכנזים. מי ילד אלה? כל האברכים הנשים הספרדיות? מי ילד אותם אם לא החינוך העצמאי? 50 אחוז אצלנו זה ספרדים. אנו משקיעים בהם כל הכוחות וכל המשאבים. את הכספים שאנו מגייסים בחו"ל, אנו משקיעים במעוני הטיפוח שרובם ספרדים".

בעוד המצדדים באגודת ישראל מזה ובש"ס מזה, בקרב הפקידות הבכירה במשרדי האוצר והחינוך, מפריחים מספרים מנוגדים ה־מלומים על מספר התלמידים בחינוך העצמאי מול מספרם בת"תים הספרדיים, מנפחים ומצמקים אותם לפי נטיית הלב (6,000 מול פחות מ־4,000), הולכת אצל הלוקחות — ההורים שילדיהם לומדים בת"תים הספרדיים. אחת מהם, תמר יהושע, חוזרת בתשובה ותיקה, הסבירה לי: "בטוח שהשוב לי שילמדו בת"ת ספרדי ולא אשכנזי. אם אני מתנבת בבית משה, אני לא צריכה לתת לבן שלי משהו אחר מבחינה ליטורית. זה עושה תיסבוך לילדי". רחל הכשרים, שבעבודה למורה במוסד של החינוך העצמאי, ובלבושה לא ניכר כי היא דתייה, צינה בפשטות ובלי תחושת עלבון: "אני לא מאמינה שאם הייתי ניגשת לבית ספר של אשכנזים היו מקבלים את הילדים. כי אני לא הולכת עם כיסוי ראש ויש לי טלוויזיה בבית".

(בכתבה ראשונה מתוך שתיים)

הרב נסים זאב ויצחק נבון: שר החינוך הזיל דמעות

המלחמה המתוקה

"עלית" נכנסת למלחמה על המונופול על השוקולד. שוויצריה הקטנה מול ורד האלפים

מאת אור גונדר

התנאי שהעמיד מנהל השיווק של "עלית", שמואל פרנקל, היה חד משמעי. הוא ישמח להתראיין על כל נושא שבעולם, ישמח להשיב לי כל סיוע — ובלבד שהכתבה תעסוק ב"עלית" בלבד. "שוקולד זה אנחנו, ואיני מופיע בכתבה אחת עם מתחרים קטנים".

המתחרה הקטן של פרנקל הוא "ורד הגליל", מפעל שוקולד חדש, המבוסס על ידע גרמני־שוויצרי, בבעלות משותפת של מספקי הידע — וקונצרן "כור". מאחורי המתחרה הזה, אין צורך לאמר, מערכת השיווק וההפצה של חטיבת המזון של הקונצרן, המגלגלת יותר מ־350 מיליון דולרים. "עלית", המציגה פנים חדשות בתום עריפת הראשים המהירה שלאחר השתלטות משפחת פדרמן, נכנסת למה שמכונה כבר עתה "המלחמה המתוקה". אם תרצו — לקרב על המונופול. שוויצריה הקטנה מול ורד האלפים.

"אין מלחמות שוקולד", אומר פרנקל, שעה שהוא מסרב להתראיין. אצל דוד טמיר, מפרסום "זימר־טמיר־כהן (ויקובסון)", המנהל את מסע הפרסום של "שוויצריה הקטנה", אפשר לשמוע את ההיגיון שמאחורי הגישה הזאת. "עלית", הוא אומר, היא מספר אחד, ולמספר אחד אסור להתייחס למספר שניים. להעמידו על מישור של תחרות שווה. התייחסות כזאת היתה הטעות שעשתה את "הרץ" בארה"ב למקום השני, מאחורי "איוויס".

ד"ר עמי דולב, מנכ"ל "ורד הגליל", מציע ל"עלית" שלא לזלזל. הוא מבטיח, כי מפעלו יתפוס נתח שוק "שאינו בטל בששים". מסרב לפרט. "לא נהיה רק עוד אחד מעשרים ומשהו מפעלים בתחום". אומר־כך יוכיח, כי בכל אחד מהתחומים, בהם פעילה חטיבת המזון של כור, היא מחזיקה בלא פחות מעשרים אחוז של השוק.

* * *

הישראלי הממוצע צורך פחות משני קילוגרמים של שוקולד בשנה (בתחשיב הזה נכלל גם מרכיב השוקולד בחטיפים לסוגיהם). באיד־ופה: עוצמת הצריכה הממוצעת על תשעה עד אחד עשר קילוגרמים. בארה"ב על עשרה. עמי דולב מאמין, כי ניתן לצמצם את הפער הזה ולוורד הגליל יהיה חלק בכך. אנשי הפרסום של "עלית" מעריכים כי אפשר להגדיל את שוק השוקולד מ־20 ל־24 מיליון ד' בשנה.

כבר ב־1973 ריכזו ב"כור מזון" על כניסה לעסקי שוקולד. הנושא נכלל בתוכנית החומש של הקונצרן. שיתוף הפעולה של "אוסם", "עלית" ו"סנפרוסט", שהקימו ב־1982 את "מערנות", חברה משותפת בתחום המזון, שאמורה היתה לנצל ידע ומערך הפצה של שלושת הגורמים הפרטיים האלה, נתן במידה רבה דחיפה לקונצרן ההסתדרותי. גם שם הבינו, כי שוק המזון הוא שוק קונצרני באופיו, ומי שמנצל את פו־טנציאל השיווק וההפצה שלו למוצרים נוספים — הוא שמרוויח. "ורד הגליל" אמור להתבסס על מערך ההפצה של "מטע־תלמה", שלה 6,000 נקודות חלוקה. ל"עלית" כיום — 10,000 נקודות.

"מערנות" לא התגלתה כסיפור הצלחה מסחרי, אולם הגלגלים ב"כור" הוסיפו לנוע. לפני כשנתיים אישרה הנהלת הקונצרן לחטיבת המזון להקים מפעל שוקולד. בתנאי שיימצא מקור זר לידע הטכנולוגיה, שההשקעה תתבסס גם על הון זר, שיהיו עתקים מובטחים לייצוא — והמפעל יוקם באיזור פיתוח. הידע והשותף נמצאו ברמתה של חברה גרמנית־שוויצרית, "אלפרוז", ורד האלפים) שבבעלותה שני מפעלים בגרמניה, אחד בשוויץ ואחד בבלגיה. ב"עלית", אגב, אוהבים להזכיר ולהדגיש את הגרמניות שבמפעל המתחרה.

בספטמבר אשתקד נוצקו יסודות המפעל, באזור התעשיה החדש של צפת, למרגלות בית הנולים ומעל מול עמוד. ב־7,200 מ"ר של מבנה ממוזג מרצים עתה את קווי הייצור, שהגיעו בשלמותם מאירופה. ההשקעה המתוכננת היתה 8.6 מיליון ד', אלא שזו תפחה עקב נפילת שערי המטבעות האירופיים, והגיעה לכ־10 מיליונים. 35% מתוכם התקבלו כמענק ממשלתי, 35% כהלוואות פיתוח, והשאר — ממקורות עצמיים. תאריך הכניסה לייצור מלא נשמר בסוד — אך עמי דולב מבטיח, כי אפשר יהיה לטעום ממוצריו עוד ב־1986.

לפני שלושה חודשים, חתם המפעל הסכם עם "של אינטר־נשיונאל" מארה"ב, ליצוא של 10 מיליון ד' בשלוש שנים. משלוח ראשון — בסוף השנה.

בסך הכל, יספק "ורד הגליל" 100 מקומות עבודה, יותר מ־60% מאר־ישים כבר כיום. הנהלת המפעל קבעה, כי יתקבלו לעבודה רק יוצאי צבא. דולב מכחיש, כי אינו אנטי־ערבי, והוא מעסיק בני מיעוטים שחזרו בצה"ל. "זה מפעל שהוכשר בהקמה על ידי כספי מדינת ישראל והכאים ליהנות ממנו אלה ששירתו את המדינה".

* * *

ב"עלית" לא אוהבו את רעיון התחרות. בריכוז במרכזו השקעות על העצמת "מעמד מפעל מאושר" לזורד הגליל", היה מי שטרח להוליך לעיתונות נתוני שוק מבוצ־מצמים מאלה שעליהם התבססה בקשת "כור". אחר כך נרתמו עובדי "עלית" למאבק הגדולה, ופנו לישראל קיסר בבקשה למנוע פתיחת המפעל ההסתדרותי. "העתיד להרוס מאות מקומות עבודה קיימים".

דני רוזליה, מזכיר ועד העובדים אומר, כי בה במידה אפשר לאמר, שוועדת העובדים מבשלת 250 אלף עובדים אחרים. הוא מקווה שעלית לא תהפוך הנהגת עסקית למאבק ציבורי־פוליטי. "לא ישלחו פועלים של עלית להפגין מול הוועד הפועל, מפני שמערכת הסתדרותית כלכלית בנויה מתאוה. הוא מדבר על כללי משחק חדשים במשק הישראלי, כללים של שוק פתוח ותחרות חופשית. "אי אפשר למנוע מאיתנו להיכנס לשוק בגין חוק של בעשה־לך־מסע־ציבורי". אי שיש שחרור הרמטיביות או שלא. רוזליה אומר המעניש את היכנס של הליכה לאיזור פיתוח. הוא מבטיח, כי סר לא נכנסנו לעסק הזה על מנת להפסיד. תוכניותיו והנשמתיה עבור בחינה מרוקעת בחברת העובדים — ואושרו על ידה.

* * *

אנשי "עלית" ומקורביהם מתאמצים להמעיט מערך המתחרה. "המכונות שלהם אינן מליגה א'", אומר לי אחר, "השותף שלהם הוא יצרן כאיכות בינונית ומטה", גורס אחר. טורחים להסביר לי, כי ב"כור" עשו טעות בתוחם בחירת אנשי השיווק, שאינם כבעלי ניסיון בתחום המזון. ב"ורד הגליל" מכחישים, לעומת זאת, כי הרב יצור השוקולד בטבי־ליות של עלית היה עד כה "באיכות ובאריזה ירודים, שכבר מזמן אתה לא מוצא באירופה". למעשה, יאמרו לך שם, אנחנו שרהפנו אותם לצאת עם "שוויצריה הקטנה". דוד טמיר לא יכחיש, כי יש מידה של אמת בדברים.

הזם השוקולד בסבלאות, תחום שהיה רדום משך ששבע השנים האחרונות, מאז יצאה סדרת "דוהרי" לשוק. בשנים האלה, התמקדה "עלית" בחטיפים — מסק זמן, כיף כף וחומים. עתה, גם על רקע הקמת המפעל המתחרה — יצאה "עלית" בסדרת "שוויצריה הקטנה": חומרים משובחים יותר, בישול איטי יותר, עטיפה חדשה. הסדרה הזאת, אומר טמיר, מיועדת להיכנס מעט מתחת ל"רוחמרי", להביא למעבר מהשוקולד העממי יותר. "סדרת הפרה", על עטיפותיה השונות, למוצרים יוקרתיים חדשים — הכל במסגרת העלייה ברמת החיים. ב"עלית" מבטיחים גם "נשיקולדה", סבליות "אישיות", קטנות ועבות — ומורכים על הפתעות נוספות.

דולב משוכנע, כי "עלית" יודעת מה כושר הייצור במפעלו — כמו גם שמגוון מוצריו יהיה הרבה מעבר לשוקולד בטבליות בלבד. התחרות, הוא אומר, תהיה בכל התחומים.

* * *

קונצרן "כור", מונופול ויצרן מוביל בתחומים רבים, עומד — אולי בראשונה בתולדותיו — בפני קרב על דריסת רגל ראשונה מול בעל מונופול. ב"עלית" — בעלים חדשים, שלא השקיעו מיליונים על מנת להפסיד. לפחות בשני משרדי פרסום יש כבר מי שמחכך ידיים. ארם המצוי היטב בתעשיית המזון אמר לי, כי סביב לידת הקרב הזה ניצבים צופים רבים, כאלה שחוששו לצאת ראשונים נגד "עלית". הם קיוו בשעתם להצלחת "קפה רחל", שככל הנראה עתה לא הולל נפלאות. עכשיו, הם מוכים ל"ורד הגליל".

מי יצנח במלחמת השוקולד? ללא ספק, ייהנה הצרכן הישראלי ממבחר גדול יותר על מדפי המגומקים, והאריזות טובות יותר. בשוקולד, אגב, אסור לזלזל בחשיבות האריזה לשמירת הטריות והטעם.

ב"עלית" מציעים, לא לנהל מלחמות מוזרות. מי שמבקש לשווק מוצר יוקרתי בעל דימוי יוקרתי — "שוויצריה הקטנה" ו"ורד האלפים" כאחד — אינו יכול לעשות זאת תוך הורדת מחיר. ב"ורד הגליל" שומרים על לחמות ובמחירים הוחיים בסוד, אולם גם כאן מבטיחים — אינו יוצאים למלחמת מחירים. הצרכן, כך מסתבר, ישפוט לפי הטעם.

החשבון של ג'יבלי

יש במגמה "עלית" מי שמבקשים להציג את מפעל השוקולד של "כור" כמסע נקמה אישי של בנימין ג'יבלי, מנכ"ל "כור מזון", ב"עלית".

בראשית שנות ה־70 ניהל ג'יבלי מ"מ לרכישת מפעל "ליבר". לצורך צירופו למערכת ההסתדרותית. סמוך מאוד לסיכום העיסקה התערב מאיר משיבי, ובמהלך מבריק הקדים את "ליבר" הצירוף ל"עלית". הרכילות בתעשיית המזון אומרת, כי ג'יבלי נשבע לנקום.

אחרי־כן התעניין ג'יבלי בהר־כשת מפעל לקפה־נמס והבנה מקדים פרסמו ידיעות על בישושים מבירד לכניסה לתחומים קרובים לאלה של "עלית".

ג'יבלי נמצא עתה בחו"ל, ולא ניתן להשיג את תגובתו. עמי דולב אומר, כי הוא עובד עם ג'יבלי מ־1971 ומעיד, כי "ג'יבלי יודע כלבך טוב לשקול רווחים עניינים, שכל מי שמכיר אותו יודע, עד כמה זה לא נכון".

עמי דולב אומר, כי ידוע לו ש"עלית" המעילה ריגול תעשייתי בקנה מידה רחב, בניסיון לגלות את סודי המוצרים העתידים לצאת משערי "ורד הגליל". ורד טמיר תוהה בשיחה עימי, כי המפעל החדש יוסתר. בדי־

هكذا من الأصل

מכذا من الأصل

המסר של פינושה: דיקטטורה או חוסר יציבות

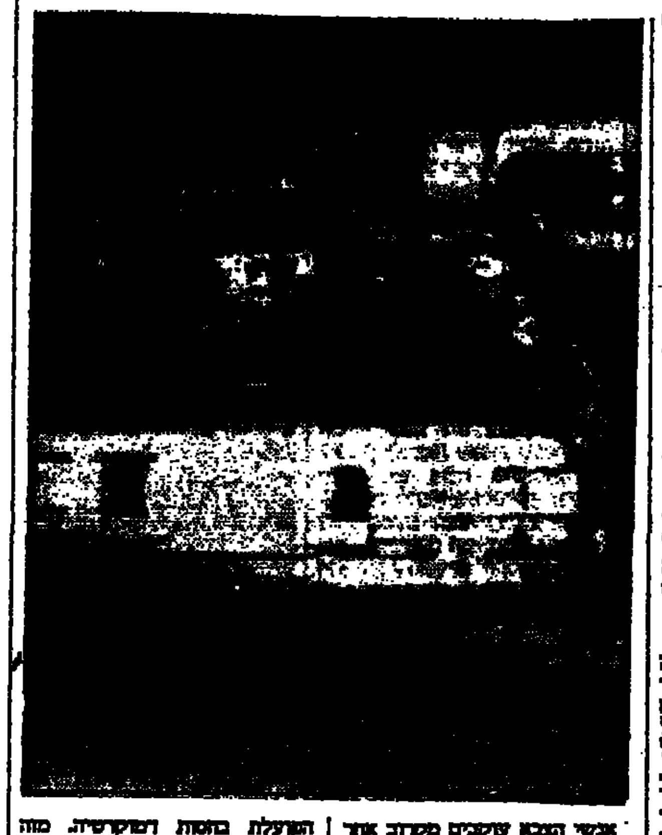

מאת הרטמט ביבאר
DIE ZEIT
מיוחד ל"הארץ"

לולא נהרגו שומרי ראשו של פינושה בניסיון הנפל להתנקש בחייו ב־7 בספטמבר, היה עולה החשד, כי הוא ביים את המעשה

בהתנקשות בחיי פינושה, ב־7 בספטמבר, נהרגו חמישה משומרי ראשו. לולא נהרגו היה עולה החשד, כי פינושה ביים את המיתקפה. נראה, שהמתנקשים לא יכלו לבחור

אקינו מהמרת על פתרון פוליטי

מאת מתיאס נאס
DIE ZEIT
מיוחד ל"הארץ"

נשיאת הפיליפינים מנהלת מגעים עם מנהיגי המחתרות המוסלמית והשמאלית בארצה

קוראזון אקינו: "בזכוני, תהיה טוב"

הצבא חשדן

ההתעניינות האמריקאית

ההמשך בפרק הבא

מאת ביל פאואל
Newsweek
מיוחד ל"הארץ"

האם הציע תום ויימן, מנכ"ל רשת הטלוויזיה סי־בי־אס, לקוקה קולה לקנות את החברה שבראשה עמד, ומשום כך פוטר בן־יום? האם האיש החזק בסי־בי־אס, לורנס טיש, רכש "שליטה זוחלת" בחברה בפחות ממחיר הוגן? מי יהיה המנכ"ל הבא?

המשגה הגורלי של ויימן

יד ל. א. מאיר
מוזיאון לאמנות האסלאם
שמח להודיע
כי לאור התעניינות הקהל נמשכת תערוכת
חיתוכי עץ מאת
אלברכט דירר (1528 — 1471)
"האפוקליפסה"
"חיי מריה" "הפסיון הגדול"
התערוכה
תנעל ב־30.9.86
שעות הביקור:
ימים א' — ה' מ־10:00 — 1:00 ; 15:30 — 18:00
שבתות וערבי חגים 10:00 — 1:00 (ימי ו' סגור)
רח' הפלמ"ח 2, טל' 02-661291/2 אוטובוס מס' 15

בצלאל
אקדמיה לאמנות ולעיצוב ירושלים
מודיעה על המשך ההרשמה לשנה"ל תשמ"ז
(בחינות כניסה בראשית אוקטובר 86)
במחלקה לעיצוב קרמי
בוגרי בתי־ספר מקצועיים רשאים להגיש מועמדותם למילגות לימודים.
פרטים והרשמה בימים א' — ה' בשעות 8.30 — 13.30
במזכירות האקדמית, רחוב בצלאל 1, ירושלים
טלפון 02-222974, 02-247828
ובמזכירות האקדמית שבהר־הצופים בימים א' — ה'
בשעות 8.30 — 16.00 טלפון 02-822181

אוניברסיטת תל-אביב
קורסים והשתלמויות
לקהל הרחב
ביחידה ללימודי חוץ
בסמסטר א' — תשמ"ז, החל מנובמבר 1986
מוצע מגוון רחב ביותר של קורסים וסדנאות,
בשעות הבוקר והערב, מתוך רשימת הקורסים:

נושאים שימושיים	קורסים לדוברי אנגלית	השכלה רחבה
★ הכרת המחשב	MUSIC	★ פסיכולוגיה
★ ניהול כללי	ART	★ יחסי אנוש
★ ניהול כח אדם	LITERATURE	★ אנתרופולוגיה
★ שיפור קריאה		★ קרימינולוגיה
★ ניהול מו"מ	קורסים ללימוד שפות	★ משפט
★ פרקים בשיווק	★ עברית	★ כלכלה
★ התנהגות מנהלית	★ אנגלית — שיחה	★ גנטיקה
★ הבאה לדפוס	★ אנגלית — כתיבה	★ ארכיאולוגיה
★ קריינות והגשה	★ אנגלית למנהלים	★ יהדות
★ בטיחות בנהיגה	★ צרפתית	★ פילוסופיה
★ כימיה רפואית	★ ספרדית	★ תיאטרון
★ דיני משפחה	★ גרמנית	★ אמנות
★ הגוף בתנועה	★ איטלקית	★ מוסיקה

וקורסים רבים נוספים

חברת החשמל לישראל בע"מ
מחוז ירושלים
מכרז מס' 3/86
חפירת ו/או הציבת בורות לעמודי מתח עליון כולל יציקת יסודות מבטון ועבודות שונות עבור קו מתח עליון בקטע חברון — אמציה.
קבלנים רשומים בעלי ותק, נסיון ויכולת ביצוע עבודות כנ"ל מתבקשים לפנות למשרד החברה בירושלים, רח' דוד המלך 7, קומה ג', מח' מזכירות בימים ב' — ה', 22.9.86 — 26.9.86 בין השעות 09.00 — 12.00 לשם קניית מסמכי המכרז תמורת 345 ש"ח כולל מע"מ.
סיור קבלנים יתקיים ביום ה', 25.9.86 בשעה 09.00. היציאה ממשרדי החברה ברח' דרך בית לחם, ירושלים.
המועד האחרון להגשת ההצעות הוא יום ב', 29.9.86 שעה 13.00.
אין החברה מתחייבת לקבל את ההצעה הזולה ביותר או כל הצעה אחרת.

NON-RESIDENT AMERICAN UNIVERSITY DEGREES
It is possible – *it is honestly possible* – to earn good, usable Bachelor's, Master's, Doctorates, even Law Degrees from recognized American universities, without ever going to America. The time involved can be quite short, and the cost surprisingly low. *May I air mail you free information, without obligation?* Dr. John Bear, 9301 N. Highway 1, Suite 970, Mendocino, CA 95460, U.S.A. Telephone: (707) 937-4226

קייט־א־רינג
צלצל
052-70448
מרכז מסחרי כפר שמריהו
יש המון סינים אבל רק ... אחד!

הרוסים (עדיין לא) באים

איתי נבהל מצירופה של ברית המועצות למשא ומתן על המזרח התיכון. אין זה אומר שאם היא משקיפה היום על הזירה המזרחית־תיכונית מאחורי כוונת התותח הסורי המטווח לעבר רמת הגולן, נוכחותה אינה ניכרת.

מי יתן ויגיע רגע המבחן שבו מוסקווה תציע, תמורת הצטרפותה אל דיוני הוועידה הבין־לאומית, עלייה ישירה של 500 אלף יהודים וחידוש הקשרים הדיפלומטיים עם ישראל. אז נראה את הליכוד משיב ב"נייט", לא, לחצי מיליון עולים יהודים רק כדי לא לראות את פניו של אדוארד שווארדנאדזה הדוגלן האדום ליד שולחן הדיונים.

אך נדמה לי כי ההתנגדות להשתתפות הסובייטית אינה מכוונת דווקא לברית המועצות. הליכוד, גוש־אמונים והתחיה יודעים היטב כי מי שמבקש במיוחד את השתתפות הסובייטית ב"ליווי הבין־לאומי" הוא המלך חוסיין. רק אם הרוסים יבואו — לא יאיימו הסורים ולא ילחצו על ירדן לבל תשתתף במשא ומתן, ואז ייקל במשהו על חוסיין להצטרף אל שולחן הדיונים.

כאשר שמעון פרס מציע את השתתפות הסובייטים בתנאים המקובלים עליו ומוכנים היטב גם לירדן ומצרים — הוא מוכיח לחוסיין כי לא ירושלים אלא מוסקווה מכבידה על סלילת הדרך למשא ומתן. ומה רע בכך? אולי אם ישתכנע חוסיין כי הסובייטים הם "מקרה אבוד", מרכבי־שווארדנאדזה — ייאות להתדיין עם ישראל גם בלעדיהם. וזה בדיוק מה שאינו רצוי לליכוד ולתחיה. לא הסובייטים מפריעים לגוש הציוני אלא ירדן מאיימת עליהם בנוכחותה (הפוטנציאלית) הפשרנית.

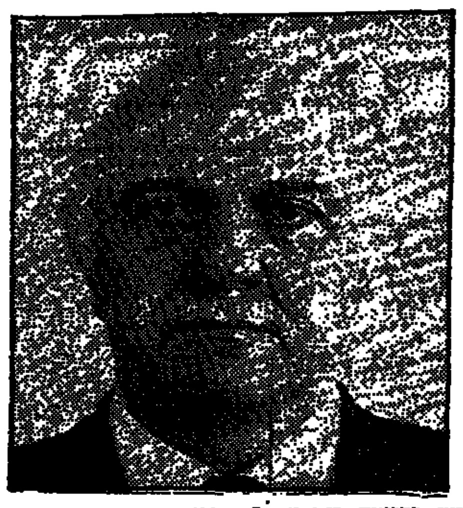

שווארדנאדזה: נראה את הליכוד משיב ב"נייט" לחצי מיליון עולים, רק כדי לא לראות את פניו ליד שולחן הדיונים

גוש אמונים בין חילונים לדתיים

היחסים בין חילונים לדתיים בעייתיים מנקודת ראותו של גוש אמונים. היה צריך לגייס את תורת הרב אברהם יצחק הכהן קוק, כדי להצדיק את שיתוף הפעולה עם הכופרים. משיח בן יוסף יקדים את משיח בן דוד, והגאולה היא צינור־דרך במסלול הגאולה המוביל אל הבית. ככל שהחריפו היחסים בין חילונים־דתיים רבתה התחייה בקרב המתנחלים.

כאשר דתיים מכל הזרמים הפוליטיים בראשות איש "גשר" הרב סופר ייסדו את "הגות" — קבוצה הקוראת להפסיק לאלתר את כל החקיקה הדתית הכפויה — הם עוררו הד נרחב בישובים היהודים ביהודה, שומרון ועזה. בטאונם ההתנחלותי "נקודה", לא פסחו על "הגות".

הרב יואל בן נון מאפרת — מתנחל המצדדים מגוש אמונים — סבור כי "הגוש איבד את דרכו. קיים חלל ריק ו'הגות' הוא ניסיון למלאו. אם המחשבה נגמרת בזה שהמתפלגים שכתב את העם קדימה וגרמו בו לקרוע הלכים הביתה — אז כל המחשבה עלולה להיכשל, כי אין ניסיון להתחבר מחדש אל העם. גוש אמונים היה קטר מוביל והוא מתח את הכבל אל הרכבת עד שזה נקרע. מי שחושב אחרת שיהיה בריא."

לדעת בן־נון "בגוש אמונים יש עדיין כאלה שאינם מבינים שהוא נקרע, ובכלל זה נעשה הניסיון הנואל להוביל את עם ישראל ליריחו מתוך מחשבה אווילית שמה שעשינו לפני 10 שנים אפשרי גם כיום. היו לו לגוש הזדמנויות לעצור את מהלך הקטר. ללכת קצת לאחור, לא כדי לסגת מכל מה שעשינו אלא כדי להתחבר מחדש. היום צריך להגיע להסכמה לאומית על הנושאים הבוערים והפתרון אינו יכול להכיל את כל הבעיה השלמה בשנים הקרובות. אם גוש אמונים לא יעשה את זה — יעשו את זה גופים אחרים."

פרופסור שלום רוזנברג מהחוג לפילוסופיה באוניברסיטה העברית "מאד חרד לעתיד 'הגות'. באופן אישי אני שם את הדגש על נושא אחר, שאנחנו כחברה, נישמר מתהליכים בלתי הפיכים. בעיני ציפור הנפש היא חוק הנישואין והגירושין, ופה אני בעד כפייה שתהיה משותפת. אבל אני בעד מציאת שטחים שיאפשרו חיים בצוותא עם העולם החילוני."

לדעת ראש ישיבת מעלה אדומים נחום רבינוביץ, "אין מקום להעניק לכנסת שום סמכות בעניינים שבין האדם לבין המקום... סמכות לחוקק בנושא נישואין וגירושין — זה לא העניין שלה... מי שאינו מעוניין בנישואין כדת משה או כדת האיסלאם — שיהיה כיוון עם השותפים שלו, זה עניין שלו."

חנן פורת שהעתיק את משקל־הכובד של פעילותו מפוליטיקה לחינוך ראה ב"הגות" מעין "ניסיון ליצור מנהיגות אידיאית לציבור הדתי־לאומי אבל היעד אינו סטאטיסטיקה. לכאורה קיים מתח בין היעד של קירוב לבבות לבין הרצון ליצור תפנית רוחנית בחברה והשאלה היא איך מגשרים על הדברים. מה שברור הוא שדרך הכפייה לא תצלח, היא לא תוביל למהפכה שבלבבות."

הרב יעקב אריאל מישיבת ימית אינו בטוח ש"הגות" ראויה כבר לסקירה. היא מתקשה עדיין לנשום. מכל מקום, הסביר ב"נקודה", התנגדות שלו לחקיקה דתית בכפייה היא טאקטית בלבד. הממסד הדתי נועק. חקיקה אינה בבחינת כפייה, טענו מפלגותיו מכל הצבעים. אך תפישת העולם של גוש אמונים ושל הדתיים הציונים היותר־מתונים, כל אחד מסיבותיו, נוקקת לשיתוף־פעולה עם החילונים.

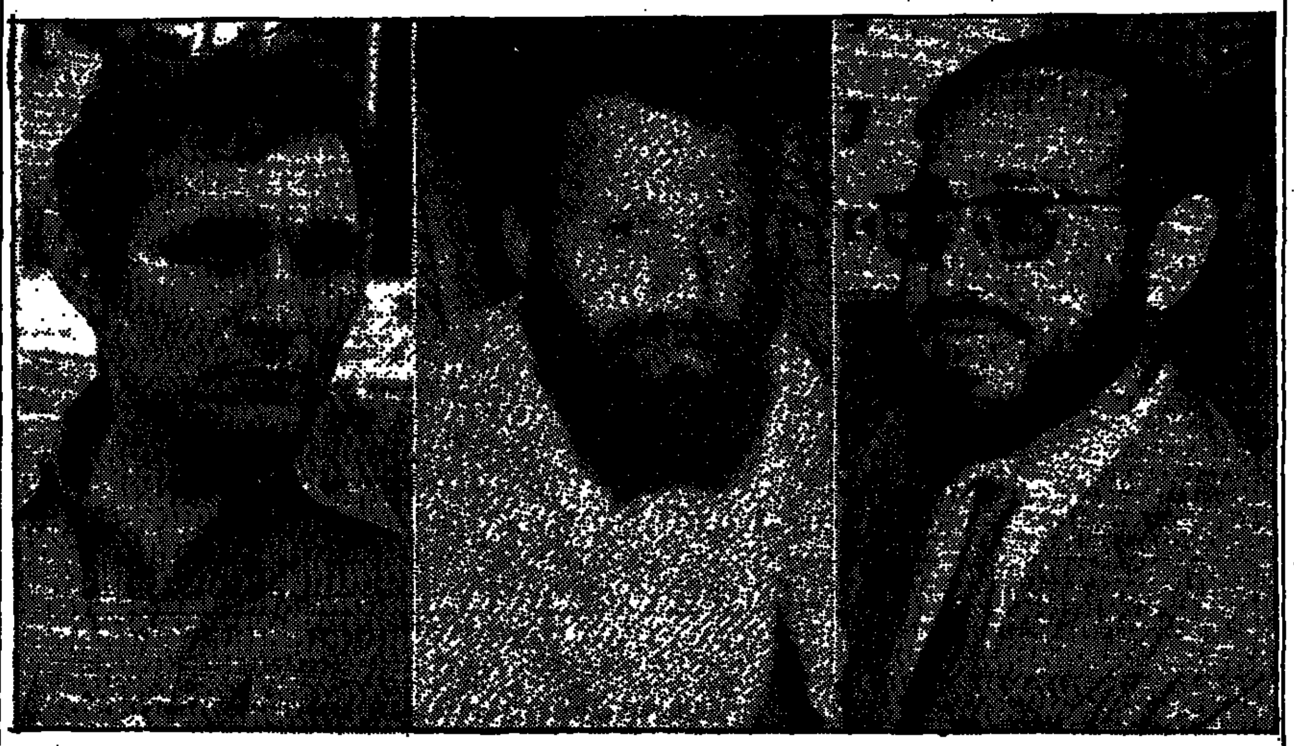

מימין לשמאל: דני פרוחר, הרב יואל בן־נון, חנן פורת; "גוש אמונים איבד את דרכו. קיים חלל ריק, ו'הגות' הוא ניסיון למלאו"

מתי נחשף סנה?

ב"האומה" כתב שלמה נקדימון על העסקן־הפובליציסט הרוויזיוניסט, יוסף קלרמן, שפעל במזרח אירופה והכיר כמה ממנהיגי התנועות הקומוניסטיות שהתבססו בראשון לאחר מלחמת העולם השנייה. היכרות מבריעת אחת היתה לו עם אמיל בודנאראש, שהיה האיש החזק של רומניה. באמצעותו הוסדרו ענייני עלייה רבים.

בודנאראש היה זה שארגן בהסכמת שליט ברית המועצות יוסף סטאלין גם את שתי אוניות המעפילים "קיבוץ גלויות" ו"עצמאות" — שנועדו להוביל על סיפונן 15 אלף עולים מרומניה. אולם חל עיכוב. הסובייטים התערבו והורו להפסיק. בודנאראש השמיע. זה הורה לו. הוא קבל על כך.

קלרמן הציע לו כי ראש המפקדה הארצית של ה"הגנה" באותם הימים, ד"ר משה סנה, ידים בהודעה מיוחדת את הביקורת עליו. הוא אמין. סנה הסכים, אבל היתנה זאת בביקור מוקדם בבוקארשט. גם זה סודר.

שיחת בודנאראש־סנה — כתב נקדימון ב"האומה" שטרם ראה אור — לא עסקה כלל בגורל אניות המעפילים. עניין זה ממילא הוסדר. באותה שיחה אמר סנה — אז חבר במפלגת הציונים הכלליים — כי הנה קרב היום בו תשתלט ברית המועצות על המזרח התיכון. "זו שאיפתנו. הצבא האדום שהביס את ברומניה יצעד לשם בנקל. המזרח התיכון כולו יהיה נתון להשפעה קומוניסטית". כתב נקדימון: סנה ניסה להעביר באמצעות בודנאראש מסר לקרמלין שהוא, הממלא תפקידים בכירים בתנועה הציונית, מוכן להנהיג תנועה בארץ ישראל שתתמוך בהקמת רפובליקה עממית (כמו שמכוננות מדינות הגוש המזרחי) בשטח המדינה היהודית. הוא היה בטוח זה יהיה טוב ליהודים.

בשיחה לא נאמר דבר על אניות המעפילים. המנהיג הרומני האזין בלי לומר דבר. רק כעבור כמה ימים שיבח באוזני קלרמן את סנה. "תוכן שיחה זו נשמר בסוד," ציין נקדימון, "אך מאז כל אימת שסנה וקלרמן נפגשו בישראל היה סנה מסתער עליו בחיבוקים ובנשיקות, ואיש לא ידע למה ומדוע."

"ממשלה במלחמה", מי ידע מה?

ספרו של מזכיר הממשלה לשעבר אריה נאור "ממשלה במלחמה", העוסק בתפקודה בעת מלחמת־לבנון ראוי לכל השבחים. באמת מחקר מעניין ומאיר עיניים. לפני כשבועיים, באיחור של כמה חודשים, השתכנע בכך גם מבקרו הספרותי של "קול ישראל" יואל ניר. הוא הודיע למאזיני "הבוקר הזה" כי ספרו הביקורתי של אריה נאור הוא גם בבחינת עדות נאמנה של עד־ראייה. הרי נאור כיהן אז כמזכיר הממשלה, ומי ידע טוב ממנו?

אך מה לעשות והזמן קצר קודם לפרוץ המלחמה עזב נאור את מזכירות הממשלה ומי שהחזיק בתפקיד זה היה דן מרידור? זה לא הוסף את ספרו של נאור לפחות טוב, להיפך — הוא חקר וניתח את המלחמה מהיבטיה השונים. אך מסקנתו של פרשן "קול ישראל" יואל ניר אמנם נכונה, אבל מסיבות אחרות.

אריה נאור: לא הוא היה המזכיר במלחמת לבנון

מסלקה

לפני שבועיים תהיתי מי הוא חבר הכנסת מחיפה, שהתלונן בפני מערכת "איתנים" על קירקורים בבטנו. בתגובה על כך כתב לי דובר קופת החולים הכללית דוד תגר: הח"כ שנענה מעל דפי העיתון איננו במקרה זה חבר כנסת אלא ראשי תיבות של אדם ששמו, למשל, חיים כץ או חגי כרמי.

שפירא זה לא שפירא

יום אחד קראתי מתוך דפי ההגהה מאמר מרתק שכתב עורך "מוניטין" רזן מייבורג בעיתונו. הוא סיפר כי שירותי הביטחון של ישראל היו מעורבים ברצח הגולה המרוקאי בן ברקה. זה היה לפני הרבה מאד שנים.

מאמר מעניין מאד למי שלא קרא על הפרשה בימי־הזוהר שלפני כן. היתה בו, בין השאר, תיזה מעניינת. היא רומזה לאפשרות, שישראל נקטה עמדה מסויגת בפרשה המביכה מפני שאחד מהמעורבים, הדהדי ארתור כהן המתגורר בשווייץ, נשוי לבתו של שר המשפטים לשעבר יעקב שמשון שפירא.

אהה, צוהל כל קורא קצת מרושע, שר המשפטים זה היועץ המשפטי, זה פרקליטות המדינה, זה שירותי הביטחון, זה "בידור ראיות", זה כמו פרשת השב"כ. אהה־אהה!

אך מה לעשות שאותו ארתור כהן אכן נשא לאשה את בתו של השר שפירא, אלא שאביה לא היה שר המשפטים כי אם מנהיג המפד"ל חיים משה שפירא ז"ל, שמעולם לא התקרב אל משרד המשפטים. הלכה התיזה, הלכה, מה לעשות.

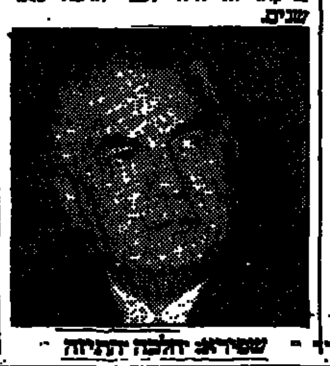

שפירא: הלכה התיזה

תיקון טעות

במאמרי אתמול ב"הארץ" על "הנשארים הנגועים" התערבו כמה שורות. זו הפסקה הנכונה: האלימות בחקירה צריכה להיות חריגה מן הנורמה. היא מבטאה את הפעולה יוזמת הזמן. הישארותם של הבכיר השלישי ושני משפטני השב"כ בתפקידים — חרף טעותה של פרקליטות המדינה המודיעה אותם — מבטאת מגמה מסוכנת, שהאלימות בחקירה היא הנורמה הרצויה, מעשה שבשגרה. חלק ניכר מאזרחי ישראל מסרבים להשלים עם כך.

אל פריחות הסתיו בחופים

מאת אלי אלעד

פריחות הסתיו של צמחי החוף מופיעות במרבדים ובריכוזים גדולים אחדים בעיקר במרכז הארץ, אזור שמכונות המצאי הטבעי שלו בכל הקשור לשמורות טבע גדולות וכו', נמצא במצב גרוע. אך דווקא עיקר פריחות הסתיו בחופים מרוכזות ... לדעת מה בעיקר פורח עתה לאורך חופי מרכז הארץ, ראוי להזכיר ... מלכת הסתיו של החופים יש ליתן לחבצלת החוף. חבצלת זו, המופיעה בריכוזים ובקבוצות גדולות, משתייכת למשפחת הנרקיסים. זהו פרח רב־שנתי, בעל בצל, שפריחותיו בולטות בלובנן העז, עליו ארוכים ודמויי סרגל. כדאי לשים לב לפירות (הלקט) המופיעים על גבעולי הפריחה. בתוכם אגורים זרעי החבצלת, שחורים כפחם; הם בעלי כושר ציפה, דבר שמקנה להם בעזרת זרמי הים תפוצה נרחבת לכל אורך חופי אגן הים התיכון.

בגלל הפיתוח הנמרץ לאורך החופים הצטמצמו משטחי הגידול של החבצלות ואלה שרדו רק בבחינת תזכורת היה לריכוזים הגדולים מאוד שנראו לפני כמה עשורים את חולות החוף. פריחת חבצלת החוף מתחילה לפנות ערב, שאז נפתחים פרחיה וזו אולי השעה היפה ביותר לטייל וליהנות מהאווירה המיוחדת קרוב לשפת המים. בשעות הערב והלילה מתבצעת האבקה של פרח החבצלת ולמחרתו הוא נסגר ונבל, בעוד שפרחיו האחרים רק מתחילים לפרוח.

שני ברשימת הפרחים הפורחים עתה בחופים הוא נר־הלילה, שגם הוא פורח בשעות בין הערביים בחולות. נר־הלילה הוא "עולה חדש", שהגיע אלינו במאה שעברה מיבשת אמריקה. מאז התפשט והכמה מקומות מצויים פרחיו בגוני צהוב־עז, פרושים על פני שטחי החולות בעיקר.

לראות מקרוב את נר־הלילה פורח

אם ברצונכם להראות ולהדגים לילדיכם — ולעצמכם — משהו מהבוטניקה של צמחי החוף, מוצע לכם ה"תרגיל" הבא. ראשו להיסבא על החוף לפנות ערב לקראת השעה חמש לערך. שבו על החול הרך סמוך לריכוז כלשהו של נר־הלילה. קל לאתרו בעזרת פרחיו שקמשו יום קודם לכן ונראים כעין צהוב. מקומט. אם תתאזרו במעט סבלנות תוכלו לראות כיצד ניצן של נר־הלילה נפתח תוך מחצית השעה לערך לפרח צהוב וגדול יחסית (כב־...), הכמות עוד פרחים אחרים באותו ריכוז.

פרח חוף שלישי שעתה עונתו לפרוח הוא הקרתמון־הימי. זהו צמח רב־שנתי ממשפחת הסוככיים, הוא אינו פורש בעצם פרחיו, אולם ייחודו ויופיו בסך הכל של תפרחותיו המיוחדות ... גושים על גבי מצוקי הכורכר החופים. הערער הרותמי הוא צמח רב־שנתי שפרחיו הם בגוני סגול־לילך והוא מופיע על גבי מצוקי הכורכר של החוף. כדאי לשים לב לפרקשו העדין שעיקרו פרחים קטנים המופיעים ... לאורך ... כתמי צבע מעניינים. אי־אפשר שלא להזכיר בעונת שנה זו את פריחות החצבים, שאינם צמח חוף מובהק, אולם קרוב לוודאי שבעת הגישה לחוף תפגשו בריכוזים הבולטים בעמודי־התפרחות הלבנים שלהם. זוהי רשימה חלקית בלבד של הבולטים בצמחי החוף הפורחים בתקופת שנה זו.

פקד רשות שמורות הטבע באזור המרכז יצחק (איציק) גלבר מדגיש, כי כל פרחי החוף הם פרחים מוגנים, המאבקים כל השנה בתנאי חיים קשים, ולכן מן הראוי לשמור על מתת טבע יקרה זו בכך שנימנע מקטיפת הפרחים ונסתפק בצפייה בהם, להנאתנו ולהנאת הבאים אחרינו. זו גם ההזדמנות לפנות לכל אותם אזרחים השופכים את פסולת השיפוצים שלהם, או אשפה אחרת, לאורך רצועת החוף וגורמים בתוך כך, לבד מעצם המפגע הנופי, נזקים ללא תקנה לפרחי החוף הייחודיים.

היכן אפשר לראות מרבדי פריחה בעונת שנה זו למעשה, בכל מקום לאורך חופי הים התיכון, מראש הנקרה ועד החופים הזהובים של גוש קטיף שבגבול מצרים, למעט אזורים שמכת הפיתוח והאורבניזציה גרמו להם נזקים ללא תקנה. נצביע על כמה אפשרויות. מובן שקיימות נוספות.

נוף סלעים מראי

טיול שבת מהנה לאורך החוף מזמן בקטע המפורץ המתמשך מגבעת־אולגה ועד מגרש החניה של כפר הנופש גאייבה בחוף מכמורת או להיפך. מומלץ — לא הכרחי — להסתייע בשני רכבים. זה קטע חוף מהיפים בארץ בפראיותו, המתמשך לאורך כשלושה ק"מ, שאינו מוכר בדרך־כלל לציבור הרחב. ההליכה היא בדרך־כלל על שפת המצוק למעלה (הזהירות), שממנה נשקף נוף פראי של גושי סלע גדולים שהתמוטטו אל תוך המים הכחולים והנקיים של מפרצי המצוק.

הטיול לאורך אחד מחופי מרכז הארץ בעונת שנה זו הוא בגדר חוויה לכל המשפחה

אפשר לשלב קטעי הליכה בתוך המים. לאורך 3 ק"מ כאלה מובטח לכם שתפגשו בריכוזים גדולים של חבצלות החוף וכל שאר הצמחים הפורחים עתה. מומלץ לטייל בקטע זה בשבת ולא באמצע השבוע, בגלל אזור המטווחים של גבעת־אולגה שבשטח החוף, לעבר מול הגבעה הבולטת של תל־גדור המכוסת על מצוק החוף ושמראשה יש תצפית יפה לכל העברים.

קטע חוף שני המומלץ לטיול משפחתי הוא זה המתמשך מחוף בית־ינאי עד חוף־סידונית במכמורת — כ־6 ק"מ. אפשר לעשות רק חלק ממנו. למשל, מבית־ינאי עד חבצלת השרון (כ־2.5 ק"מ) או עד העלייה למלון "גלורבי" כק"מ נוסף דרומה. קטע חוף זה של 6 ק"מ ייחודי בכך שהוא מציג טיפוס של חוף גבוה, עם מצוקי כורכר ושכבות חמרה אדומה, הבולטות בגובהה על רקע כחול המים וזהב החולות. כאן, בניגוד לקטע החוף הראשון, ההליכה היא על שפת המים, למרגלות המצוק. גם כאן מצויים ריכוזי פריחה, וישנם שחזורים בעירום השמורים בקצוות על פריחתם.

קטע שלישי מתמשך ממגרש החניה של חוף־הדוק שמדרום לכפר תגיה ודרך מערבה של שמורת הפולג ועד חופי געש־שפיים — מהלך של כ־6 ק"מ. כאן יתקל המטייל בשילוב של קטעי חול ודיונות פתוחים בצד מצוקים היורדים ממש עד לקו המים. בצד הפריחות הטבעיות של פרחי־הסתיו אפשר לראות גם פריחות אחרות, בעירום מלא.

אלה הצעות, מתמולסות, של מסלולי טיול משפחתי מהנה לאורך חופי הארץ. אפשר לאלתר עוד רבים אחרים, שאינם מחייבים הליכה של קילומטרים אחדים ומסתפקים בעצם הגיחה והשהייה על החוף. כך למשל, אפשר לנסוע ברכב מחוף הבונים בהרצליה — על גבי מצוק הכורכר, עם תצפיות יפות לעבר הים והשקיעות — עד למלון מבוריך הממוקם ממול לצוקת הקאנטרי־קלאב. זוהי דרך עפר עבירה בחולט המתמשכת לאורך כשניים וחצי ק"מ וניתן לשלב בה חניות וביקורים. למשל, בתל־מיכל הממוקם כחצי ק"מ מדרום לחוף הבונים.

יש אזורי פריחה בשולי הערים, מחוות לאן. אלה רבים מאוד ונסתפק לכן באזכורו של אחד מהם, בשל ייחודיותו הנופית האנושית. הכוונה לחוף תל־ברוך. כאן, כידוע, פרחים עסקים מסוג אחר לגמרי בהווית האזור כר־פעולה מוכר לעסקאות במקצוע העתיק ביותר. כאן, סמוך לאזור שבשעות היום מהווה מוקד להסעת האנשים מנהרידירו (ללא מנוע) המסתייעים בזרמי האוויר מן הים כדי לבצע תרגילי אירובטיקה, בעורץ כורכר קטן שמכונה ל"גבעת האנטים", ייתקל המבקר במפתיע בפריחות צפופות של חבצלות, נר־הלילה וצמחי חוף אחרים. חגיגת פריחה במיקום מרשים.

חבצלת החוף: מלכת הסתיו

בואו לתפוס מציאה
בזאר
המציאות
הלבשה
הנעלה
כלי-בית
מגבות
מצעי מיטה
עודפי העונה ויצוא
עודפי יצור מציאות
עודפי מצים
ועוד מחירים במחירים תקדים ללא
פתוח מ-9 בבוקר עד 5 אחה"צ
בית המשביר לצרכן
רחוב סלמה 58 פינת הרצל
אוטובוסים 18, 26, 41, 2, 1, 83, 85
חדש
ברחוב הרצל 71
ראשון לציון

תבלה בקיץ ותגמור לשלם בחורף
מבצע ברשת מלונות שיף
3 תשלומים חודשיים באמצעות ויזה
VISA
מרכז ההזמנות דיפלומט תל אביב
רח' הירקון 145 טל. 03-294422
או דרך בתי המלון ישירות
מלון דיפלומט ירושלים טל. 02-777666
מלון מרינה בת ים טל. 03-552611
מלון מרינה ת"א טל. 03-282244
מלון אריאל 02-719222
מלון הנשיא טל. 02-631273
■ חדרים מרווחים
■ מועדוני בריאות
■ מסעדות מפוארות
■ שרות מכל הלב
בכל אחד ממלונות הרשת
עיצוב כל אות
המבצע גם בחגים
רשת מלונות שיף
ארוח נוסח השטיח האדום

هكذا من الأصل

هكذا من الأصل

תרבות וספרות

קיץ 1926 או אהבת שלושת המשוררים

על מכתבי רילקה–צווטאיווה–פסטרנק

מאת יורם ברונובסקי

השתלשלות האירועים הבאה הביאה לפרסומו, לפני שנים אחדות, של קובץ איגרות יוצא-דופן: זמן קצר לפני התאבדותה בשנת 1941 מסרה המשוררת הרוסיה הגדולה מרינה צווטאיווה תבילה של איגרות לידי ידידתה אלכסנדרה ריאבינינה, עורכת בהוצאת הספרים הסובייטית המרכזית "גוסליטיזדאט". התבילה הכילה את מכתביהם של רילקה ושל בוריס פסטרנק אל המשוררת, ועיקרה המכתבים שנכתבו במהלך קיץ שנת 1926, בזמן שרילקה גסס בשווייץ ופסטרנק שהה במוסקבה ואילו היא עצמה, המגעגעת, שהתה בגרוש, בעיקר בעיירה סט. ז'יל סורויי. ריאבינינה שמרה על התבילה כעל בבת-עינה במשך קרוב ל-25 שנים, נאמנה לדבריה של המשוררת ידידתה שהרגישה באוזניה את היותן של האיגרות שבתבילה אוצרה היקר לה ביותר. בשנת 1975 מסרה העורכת את תבילת האיגרות לידי יורשיו של בוריס פסטרנק, יבגני וילנה. שני אלה זימנו לעורכים את חוקר-הספרות איש-לנינגראד קונסטנטין אזאדובסקי, בעל מחקרים בנושא קשריו של רילקה עם הרוסים, ושלושת אלה הדפיסו וערכו את הצרור שהתפרסם בכתב-העת הסובייטי "בעיות ספרות" בשנת 1978 (גיליון 4). הכותרת היתה "מתוך התכתובת של רילקה, צווטאיווה ופסטרנק בשנת 1926" ומבוא קצר הקדים לה חוקר-ספרות אחר, שעסק בקשרי רילקה הרוסים, ליאוניד צ'רטקוב. הוא רמז לכך שפרסום קטן זה מהווה בשורה לפרסומו של ספר שלם עם התכתובת הזאת. אך ספר כזה לא פורסם עד כה בברית-המועצות.

רצה המקרה שבשנת 1977 התגלתה בספרייה שווייצרית אחת, בעיר ברן, תבילת אגרות אחרת שהכילה את מכתביה של המשוררת הרוסיה אל רילקה, אלה המכתבים, שבכתבי רילקה בתבילה הסובייטית היוו את התשובות עליהן או את זימוניהן. לצירופן של שתי התבילות דאגה הוצאת-ספרים איטלקית, והספר שהקיף את התכתובת המלאה של שלושת המשוררים הופיע בראשונה באיטליה בשנת 1980 תחת השם "העולם השביעי". שנתיים לאחר-מכן הופיעו המהדורות הצרפתית ("קיץ 1926 — תכתובת בשלושה") והמהדורה המלאה ביותר, הגרמנית Briefwechsel (אינזל פרלאג 1983). בשנה שעברה ראתה אור המהדורה האמריקאית וכעת הופיע הספר גם באנגליה, כשהוא נושא את השם שניתן לו במהדורה הצרפתית. כל המהדורות הללו הוקדשו על-ידי העורכים לזכרה של אלכסנדרה ריאבינינה, אותה ידידה של צווטאיווה ששמרה שנים כה ארוכות על המורשת, מבטאת לאותן הנשים הסובייטיות הנאמנות, שהספרות חבה להן כה הרבה, ואשר בזכותן גם כתבי-היד שלאם יכולה להיחשב למסורנית הקדושה שלהן. במהדורה המלאה ביותר, הגרמנית (והאנגלית), ארבעים ותשעה מכתבים. בכתב-העת "בעיות הספרות" התפרסמו שלושים ותשעה מכתבים, מתוכם שמונה של רילקה.

אינה הרה ביותר) משל משוררת נפלאה זו אשר לה מעמד מרכזי בהיסטוריה של השירה הרוסית (או אפילו של שירת העולם) במאה הזו.

היא, כאמור, מעין גיבורה ראשית של הרומאן הזה במכתבים, המתנהל משלושת קצווי אירופה, בחודשי משבר בחייהם של שני המשוררים הרוסים, ובחודשי גסיסתו ולבסוף מותו של המשורר הגרמני. למכתבה אל פסטרנק מן המחר בינואר שנת 1927 צירפה צווטאיווה מכתב שכתבה (בגרמנית) אל המשורר הגרמני שמת ב-30 בדצמבר 1926. צווטאיווה כותבת אל המשורר המת באותו הלהט, האינטימיות ותמת התודה הפיוטית שכתבה את המכתבים אל המשורר הנוסס.

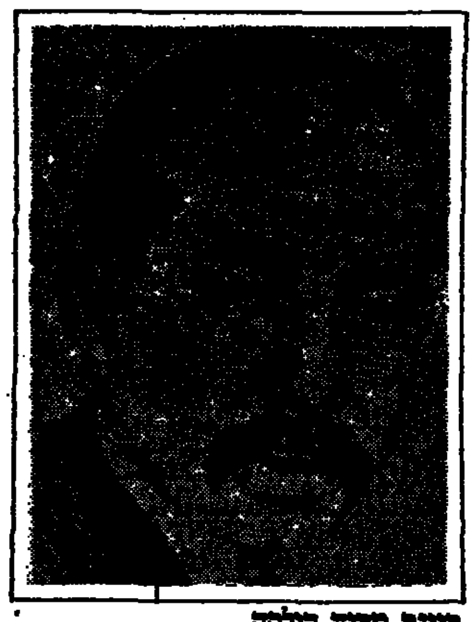

ריינר מריה רילקה

בוריס פסטרנק

כאמור, הרי זו תכתובת חד-פעמית בחשיבותה, בעריינה הביוגרפי. גם אין פלא בכך: שלושת המתכתבים הם מגדולי השירה של המאה ה-20, ברמה שהכל יסכימו לכלול את שמותיהם בין שמות עשרת המשוררים המרכזיים של המאה הזאת. אין גם צורך להאריך בתיאור חשיבותם בעיני הקורא העברי שזכה לתרגומים רבים במיוחד של שירי רילקה, וכמרכז עומדים לרשותו מספר תרגומים של שירי פסטרנק וצווטאיווה בקובץ "שירת רוסיה" (שם מצויים גם דיוקנים של שני המשוררים הרוסים). סביב כל אחד משלושת המשוררים הללו צמחה ספרות עצומה, פרשנית, ביוגרפית, מונוגרפית וכיו"ב. לכל אספקט של חייהם ויצירתם הוקדשה תשומת-לב מירבית, ומכאן יובן העניין הלוהט שבו נתקל פרסום התכתובת, שרק מעט היה ידוע עליה לחוקרים לפני הפרסום ב"בעיות הספרות". ואם מרינה צווטאיווה, הגיבורה הראשית של התכתובת הזאת, שאפשר לראות בה מעין רומאן-במכתבים (הכוללת אפילו מכתב שנשלח לאחר המתכתבים אחרי מותו), היא ידועה פחות, יחסית, משני המשוררים הגברים, הרי מצב זה מוצא בשנים האחרונות את תיקונו במערב. באנגליה לבדה ראה אור באחרונה אוסף של דברי הפרוזה של המשוררת, בהוצאת הפנגווין [illegible] "מאגורים" מתורגם מאי-יוני 1985, תרגום מסה של צווטאיווה "על אמנות ושירה" ותרגום חדש של שיר אחד; כראי, מכל מקום, לחשוב על פרסום ספר של הבריפרוזה (התכתובת אצל צווטאיווה

שהיה לדידה "תופעת טבע", התגלמות השירה, "משימה שאין לעבוד עליה בשביל משוררי הדורות הבאים" (מכתב מן ה-9 במאי 1926). ואת המכתב הזה אל המתרגמת מצרפת צווטאיווה אל מכתבה אל המשורר החי במוסקבה. המעגל נסגר, כביכול. פסטרנק הוא גם נמען של המכתב של רילקה מאותו הקיץ, למעשה המכתב היחיד שכתב אליו במישרין, תשובה למכתבו. חשיבותו של מכתב קטן זה ניכרת על-פי מה שמספרים עורכי הפרסום בכתב-העת הסובייטי בהערות למכתב. הנה-כי-כן, כאשר מת פסטרנק בקיץ 1960 היו שני הדפים של המכתב הזה מאת רילקה שמורים בארנקו. על הארנק מצאה המשפחה פתק ובו המלים "היקר ביותר". פסטרנק נשא את המכתב של רילקה על לוח-לבו אל-נכון במשך שנים ארוכות בתוך הדף השני של האיגרת הזאת מקופל היה פתק ובו מלים שרשמה צווטאיווה, ציטטה מתוך מכתב שהיא עצמה קיבלה מרילקה. לצווטאיווה נודע מקום מרכזי ומסובך ביותר בחייו של פסטרנק. בין השאר מספר על יחס זה, הלא-רגוע מבעייתיות פסטרנקית אופייניות פרק בספר זיכרונותיה של אולגה איווינסקאיה, המאהבת של פסטרנק (הדמות שמאחורי דמותה של לארה ב"דוקטור ז'יוואגו"), "בשבי העתים". אבל הסימוך שייך לתקופה המאוחרת, תקופת סופה המוקדמת של המשוררת [illegible] היתה קלושה. הם התראו [illegible] ערבי שירה משותפים לפני שנת 1922. בשנה זו עקרה צווטאיווה עם בעלה סרגיי אפרון למערב, לברלין ולפראג ואחר-כך לצרפת, והשניים לא יכלו להתראות עוד, אך החליפו איגרות וספרים, עד פגישתם הקצרה בפאריס בשנת 1935, בעת ביקורו של פסטרנק ב"קונגרס השלום" בבירת צרפת.

ליחס ההערצה שלו אל שירתה נותן פסטרנק ביטוי במכתבו אל רילקה מן ה-12 באפריל 1926, הוא המכתב שהצית את שלהבת הרומאן-במכתבים הזה, הרומאן בשלושה. פסטרנק כתב אותו בגרמנית, ופנה אל "המשורר הגדול, האהוב" בבקשה שזה ישלח לידידתו הגדולה, "האל-נכון היחידה", היא צווטאיווה, ספר-שירים משלו בליווי הקדשה. צווטאיווה גרה אז בפאריס. על המכתב הזה עונה רילקה שתי תשובות: במכתב הקטן אל פסטרנק שנמצא בארנקו עם מותו (ראה תרגום במסגרת) ובמשלוח "אליגיות דואינו" ו"סונאטות אל אורפאוס" אל צווטאיווה, לפי הכתובת שנתן לו פסטרנק במכתבו. על ה"אליגיות" רשם רילקה את ההקדשה הבאה, המובאת כאן בתרגום מילולי:

אנו נוגעים זה בזה. במה? במפעות הכנפיים,
ריחוקינו הם הנוגעים זה בזה.
רק משורר אחד חי, ולעתים יקרה
שזה המגלם אותו פוגש את זה שגילם אותו קודם־
לכן.

על משלוח זה, על הקדשה נדיבה זו (שכלולה בה, אם תרצו, תאוריה מטאפיסית מסוימת על מהות השירה המתגלמת בכל דור ב"משורר אחד") משיבה צווטאיווה במכתב מרוחים מן ה-9 במאי 1926, המובא גם הוא בזה בתרגום חלקי. גם היא כותבת אל רילקה בגרמנית. רילקה, לעומת זאת, מנסה לכתוב ברוסית את ראשית מכתב התשובה שלו למרינה. אחד ממכתביו הבאים, ממקום מושבו (ולימים קבורתו) בשאטו דה מוזו, ב-8 ביולי 1926, כולל את אחד משיריו הגדולים האחרונים "אליגיה אל מרינה צווטאיווה-אפרון". יש עניין רב גם במכתבים הבאים של כל השלושה, ובייחוד בחילופי האיגרות רילקה–צווטאיווה. כשהוא שולח לה את קובץ שיריו הצרפתיים (אלה שנכתבו במקורם בצרפתית) הוא מצרף שוב הקדשה יפה ועשירה במיוחד, ועל כך היא משיבה לו במכתב בעל אינטואיציות מעמיקות ביחס לבעיית הלשון והשירה, הכתיבה של המשורר בלשון שאיננה שלו. הוא אל-נכון המכתב המרתק ביותר מן הבחינה הספרותית הצרופה. כלולה בו הפסקה הבאה, למשל: "השירה היא כשלעצמה תרגום, תרגום משפת המשורר אל שפה כלשהי, ואין חשיבות לכך אם זו צרפתית או גרמנית. אין שפה שהיא שפת-מולדת באשר היא, השירה היא שחור. על-כן אינני מבינה מדוע מדברים על משוררים צרפתיים, רוסיים וכיו"ב. יכול משורר לכתוב צרפתית, אך אינו יכול להיות משורר צרפתי. זה מגוחך. אני איננה משוררת רוסיה..."

בשאר אולי לומר מלים אחדות על הרקע המוקדם של תכתובת מופלאה זו. רילקה ביקר ברוסיה לראשונה בשנת 1899, בלווייה לו אנדראס-סאלומה (ובעלה). הוא נשא מכתב המלצה אל לאוניד פסטרנק, הצייר שהיה אביו של המשורר בוריס. כאן נוצר הקשר בין רילקה לבין משפחת פסטרנק. בשעת ביקור נוסף מתוודע אל המשורר הגרמני בנו בן העשר של לאוניד. לימים מתאר בוריס את הפגישה הזאת באוטוביוגרפיה שלו. כאשר יתחיל לכתוב שירה יהיה רילקה הדמות הגדולה המרחפת על שירתו. רילקה מצדו, שעדיין לא היה אז רילקה הגדול, מתאהב ברוסיה, בשירה ובשפה הרוסית. הוא שוקד על לימודה וקונה לו בה שליטה כדי תרגומן של כמה יצירות משפת הרוסית ואף כתיבת שירים אחדים בשפה זו. הקשר הרוסי של רילקה נשאר מן החשובים בחייו, וכבר הוקדשו לו מחקרים רבים. התכתבות עם צווטאיווה ופסטרנק משנת חייו האחרונה מסכמת, או מביאה לידי שיא את הקשר הזה.

בספריית הטיילוריאן באוקספורד התאפשר לי לראות את כתב-העת "בעיות ספרות" שבו התפרסמו לראשונה המכתבים מן הקיץ האחרון של רילקה. כמו כן ראיתי את המהדורה הגרמנית ואת הספר האנגלי [illegible] אולי אפילו בצורת ספר. אבל בכך, אני מקווה, יעסקו כבר אלה הבקיאים ממני והמסוגלים טוב ממני להתמודד עם הרקע למכתבים ועם מכלולם באופן.

רילקה אל פסטרנק (תשובה על מכתבו של פסטרנק מן ה-12 באפריל, בלי תאריך, רק עם ציון מקום הכתיבה — ואל-מון, גליון, קנטון וו — זהו, אגב, המכתב שנשא עמו פסטרנק כל חייו.

בוריס פסטרנק יקירי,
בקשתך התמלאה ברגע שבו מכתבך הישיר כליך אפף אותי והקיף במין תוג של ספיחות בגו. ה"אליגיות" וה"סונאטות אל אורפאוס" מצויות כבר בידי המשוררת. שני הספרים הללו — בטפסים אחדים שלהם — יגיעו בקרוב גם אליך. כיצד אוכל להודות לך? מה שעשית הביאני לראות ולחוש מה שאגרת בתוכך באורח מפלא כליכך. שבח והלל לגבר השופע על שיכולת להעניק לי תנופה זו של שירה כליכך של יצירתך. תבורך בכל אשר תפנה. אני מחבק אותך;
ריינר מריה רילקה.

(העמוד השני של איגרת זו קיפל בתוכו גם פתק בכתב-ידה של צווטאיווה שבו העתיקה קטע של איגרת שקיבלה מרילקה. את הפתק שלחה אל פסטרנק וזה דברה: "השלמות העוצמה של רגשותיו העמוקים עד כדי כך שהיום שוב לא אוכל לומר עוד דבר. אבל אני מבקש רק שאבקשך לשלוח מפני אל הידיד המתגורר במוסקבה, בבחינת דרישת שלום".

מרינה צווטאיווה אל רילקה (זהו מכתבה של המשוררת אל רילקה לאחר קבלת הספרים עם ההקדשה שבקשה למענה פסטרנק. התאריך הוא 9 במאי 1926 והמקום סט. ז'יל סורויי. זהו המכתב הפותח את כתיבתה של מרינה אל רילקה).

ריינר מריה רילקה,
האמנם יותר לי לכנות אותך כך? אתה, השירה בהתגלמותה, יודע אל נכון שעצם שמך הוא שיר. ריינר מריה — צליל כנסייתי יש לזה — וילדותי — ואבירי. שמך אינו מתחרז עם תקופתנו — הוא בא משנים עברו, מימות קדומים — מבחוץ לזמן. שמך רצה באות, ואתה בחרת בשם הזה. (אנו בוחרים את שמותינו בעצמנו — מה שיוצא מכך זו התוצאה).

טבילתך היתה בבחינת פתיח לכל קיומך, הכומר שהטביל אותך לנצרות לא ידע — אכן כי כן — מה הוא עושה.

אתה אינך המשורר האהוב עלי ביותר ("האהוב ביותר" — הרי זה דירוג), אתה תופעת טבע, מה שאינו יכול להיות של מישהו ואי-אפשר לאהוב אותו, אפשר רק לחוש אותו. אולי יותר-על-כן (הכל מועט מדי) אתה איתן הטבע החמישי, שהתגלם בבשר; שירה צרופה או (הכל מועט מדי) מה שהשירה נובעת ממנו ומה שגדול ממנה (אתה).

אין המדובר ברילקה האיש (איש: מה שאנו נצבו להיות), אלא ברילקה הרוח שהוא גדולה מן המשורר והוא מה שמשמעו רילקה בשבילי — רילקה של ימי העתיד הרחוק.

כדי להבין עליך להתבונן בעצמך בעיני (תוך כדי עיניי) גדולתך מבעד לגדולתך כשאני מתבוננת בך — אל המרחק.

מה יוכל לעשות משורר הבא אחריך? כשמדובר בריבאמן (גתה, לדוגמה) הרי אפשר לעלות עליו, אבל להתעלות מעליך משמעו עלול היה להיות להתעלות מעל לשירה. המשורר הוא מי שמתעלה על החיים (צריך להתעלות). אתה משימה שאינה ניתנת לביצוע בשביל משוררי הדורות הבאים. המשורר שיבוא אחריך יצטרך להיות אתה עצמך, כלומר: יהיה עליך לשוב ולהיוולד. אתה מעניק למלים את המשמעות הדולית שלהן ולחפצים — את השמות הראשונים (כלומר, הערכים הראשוניים).

כמה פרטים ביוגראפיים (הכרחיים) על עצמי: מן המהפכה הרוסית (לא מרוסיה המורדת, המהפכה היא ארץ שלה חוקים משלה, בצוויים) נסעתי, דרך ברלין, לפראג, נושאת עמי את ספריך. בפראג קראתי לראשונה את "השירים המוקדמים". כך התאהבתי בפראג, מן היום הראשון, הזרות לשנות הלימודים שלך שם. בפראג גרתי מ-1922 עד 1925, שלוש שנים, ובנובמבר 1925 עקרתי לפאריס. האם היית שם עדיין? אם כן: מדוע לא באתי אליך?

כי אתה האוצר הגדול ביותר שיש לי. כך בפשטות, ומשום שאינך מכיר אותי. מתוך גאווה נכאבת, מתוך כבוד למקרה (לגורל, וזה הרי אותו הדבר). מתוך פחדנות אולי, להימנע להעמיד עצמי לאור מבטך על פי הדרך (לא היית יכול להטיל בי אלא מבט זה ואפילו — מלכתך בכל מקרה לא היה מתבונן אלי, שהרי לא הכרת אותי — כלומר: בכל זאת זרה).

עוד דבר: אתה לעולם תחשוב אותי לרוסיה וכך תתייחס אלי, ואילו אני אתייחס אליך כאל תופעה אנושית צרופה (כלומר אלוהית). זו הבעיה עם הלאומיות המנגדת מדי שלנו — כל מה שהוא "אני" מצוכו קודי בפי האירופים בשם רוסים. (הוא היה אצלנו בסינים, בישאנים, בכושיים — רחוקים מאוד, פראיים מאוד).

ציפיתי לספריך כמו לסערה שתבוא אם ארצה ואם אסרב. כמו לניתוח-לב (זו אינה מטאפורה כל שיר שלך חותך בלב ותותך בו לרצונו — אסכים או לא). הה, לא לרצות בבילוש אתה מבין מדוע אני פונה אליך בשמך האוהבת אותך — ו — ו — ו — ו. אתה כזה הברירות הבהירה ביותר.

אינך צריך לענות לי, אני יודעת מהו זמן ומהו שיר. אני יודעת גם מהו מכתב. או כך.

לנסקי — אוצר גדול

לקראת מהדורה של שירי לנסקי

מאת משה וינגר

גרסה מוקדמת, הגרסה מאוחרת, שתיהן בכתב-ידו של לנסקי; לנסקי עצמו "קלקל" במרידיו אחדים משיריו.

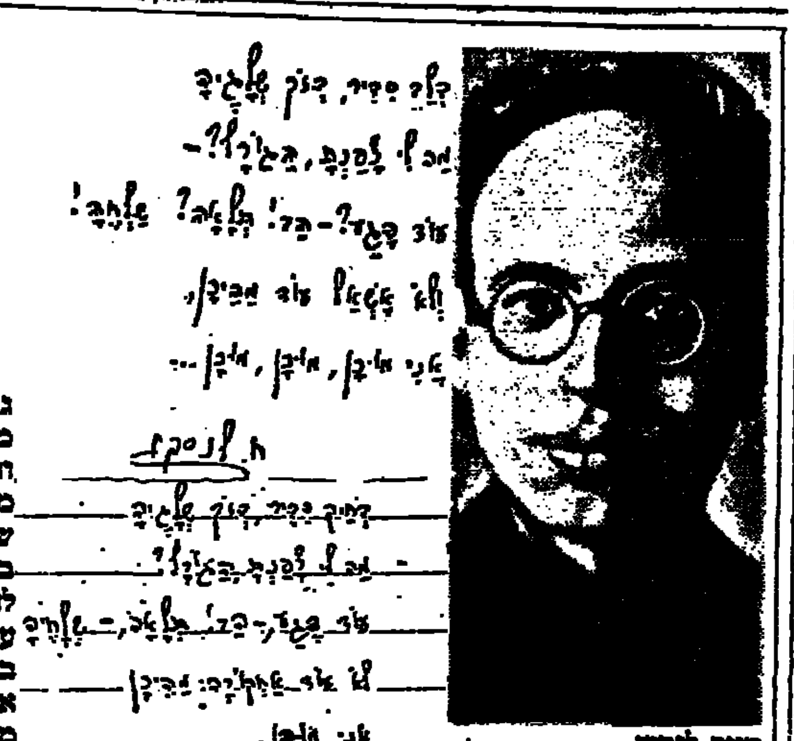

חיים לנסקי

השמועה אומרת כי המהדורה האחרונה — האמללה והמבישה — של שירי לנסקי בהוצאת עם-עובד הוצאה מהשוק. תועלת אחת, אולי, היתה בספר זה: הוא העלה את זכרו של לנסקי, המשורר הנפלא, הביא את שמו לרבים שעדיין לא הכירוהו, ועורר מחדש את הדיון בצורך להכין מהדורה טובה של שיריו.

שאלה זו איננה פשוטה, וננסה להלן להאיר צדדים אחדים בה. לנסקי, למי שעדיין אינו יודע את הסיפור, זכה לעורכים-מתקנים-מקלקלים במהדורות שיריו הקודמות. במשך השנים קיבלנו גרסאות טובות יותר וטובות פחות, עד שבאה הוצאת עם-עובד בספר הנ"ל והפכה את כל הקערה על פיה. וכך, עד היום אין ספר טוב של שירי לנסקי שאפשר להמליץ עליו ללא הסתייגויות.

לדעתה של השוקת אורה באומגרטן-קוריס (דבריה פורסמו ב"מחקרי ירושלים בספרות עברית" תשמ"ד, המעריב 11.7.86) ראוי לפרסם כצורתה את המחברת האחרונה שהכין לנסקי עצמו לדפוס. ואכן, כיוון שזוהי המהדורה המוסמכת והמאוחרת ביותר של השירים, ולמעשה זהו האוסף המסודר היחיד בכתב ידו של המחבר המצוי בידינו. (המחברות נשמרות בגנזים לחקר יהדות מזרח-אירופה בגבעת רם בירושלים, והנני מודה לאנשי המרכז על שהרשו לי לעיין בה ולצלמה וכן הנני מודה לאנשי מכון "גנזים" על שהעמידו לרשותי את החומר שבידם).

שיריו של לנסקי שבמחברותיו הנ"ל, רובם אין בהם שינויים מהגרסה המוכרת. יש שהגרסה שהופיעה בדפוס יש בה קריאה לא נכונה של השיר, דבר זה ניתן לתיקון בקלות. למשל — ועל כך העירה אורה באומגרטן כבר — בסוף השיר הידוע "לילות לילך" מופיע בדפוסים הבית כך: "הלוף הליל כיצור הלום—/ בעלטה ובלי ברכת שלום". ואילו לנסקי פיסק: "הלוף הליל. כיצור הלום/בעלטה ובלי ברכת שלום". ברור שפיסוק זה מקנה לשורות יתר משמעות, ומי שמכיר את שיריו של לנסקי יוכל להוליכו כמעט בביטחון כי גרסת המחבר מקורה בקריאה מוטעית.

השאלות מתעוררות בשעה שלנסקי מציג לפנינו במחברתו [illegible] האחרון יש סרבול וערפול לעומת הנוסח היפה שבדפוס. ברור שגרסת המחברת יצאה מתחת ידו של לנסקי, שהרי השירים הללו עומדים לפנינו כתובים ומתוקנים בכתב ידו היפה של המחבר. אך מה לגבי השירים שבדפוס — האם תמיד חייבים אנו להניח כי כשהם שונים מהגרסה שבמחברת, אין הם במדויק פרי רוחו של לנסקי? כאן מתעוררות שאלות רבות, ולא זה המקום לנסות ולהשיב עליהן. דבר אחד ברור: אם תודפס גרסתו האחרונה של לנסקי כפי שהיא מופיעה במחברתו, ותינתן רק היא לקורא, לא כל השירים ייצאו נשכרים. דוגמה לכך הוא השיר הידוע "ברון לשנות טלטול השורה". במהדורת קריב הראשונה הוא מופיע כך: "ברון לשנות טלטול ושורה,/נידוד כקין, כמקולל,/על מה לסמוך, על מי לבטוח/מאחורי פסגות אורל/הולכים שוקעים ימי הנוער./ומה מוזר עלי יוטלו/בלב סיביר, בתוך שלגיה/מה לי צפנת, הגורל?/עד פגעו הם תלאה — שלוחה/ולא אשאל עד מהיכן/אני מוכן, מוכן, מוכן..." ואילו במחברתו של לנסקי, מופיע השיר בצורתו זה: "ברון לשנות טלטול השורה,/נידוד כקין, כמקולל,/על מי לסמוך/במי לבטוח —/מאחורי פסגות אורל/והעפלת ימי הנוער./ומה לי קדימה: מה לנבוכה/בזיק סיביר, בתוך שלגיה/מה לי צפנת, הגורל?/עד פגע, הבו תלאה. — שלוחה/לא עוד אחקורה: מהיכן./אני מוכן".

יש להניח שלנסקי כתב את שתי הגרסאות, והגי־ אחרון מגרסת הדפוס צולם בספרו של קריב בכתב ידו של המחבר, ומובא בזה. אם כך — הוא גרסת המחברת, שהיא כנראה המאוחרת יותר, נופלת מגרסת הספר המוקדמת? ומה יעשה עורך במקרה זה?

לתת את שירי המחברת בצורה אוטומאטית — לא יהא בזה משום עשיית צדק לא עם לנסקי ולא עם הקורא. דרוש כאן שיקול דעת רגיש, קריאת החומר מכבסית, והערכה נכונה מה עדיף להביא כגרסתו הטובה ביותר של לנסקי. כשתהא ספר שכזו יראו אור (מי יודע מתי...) כל שירי לנסקי, יהיה מקום להביא שינויי נוסחאות של המחבר, עד כמה שניתן להיות בטוחים בזה, בסוף הספר.

★

שאלה אחרת, היא שאלת הניקוד. ללנסקי יש הבנה אופיינית לו בניקוד, ומי שילמד היטב את מחברותיו יוכל לעמוד על סודיה. למשל, הוא מקפיד על קמץ בב־כ"ל כמו "באחד מלה אחרי אחרי", אך אינו מקפיד על דיגון אחרי אותיות בכל"ם שואיות. למשל, הוא יכתוב "מסורבלי ברזל" בב"ית רפה במלה ברזל. אך

(הסוף בעמוד ב'7)

נסים ונפלאות בהיידלברג

על תערוכת ספריית הפאלאטינה בעיר

מאת בצלאל נרקיס

יהושע וכל חילו חוזר לביתם, להיידלברג, לאחר גלות של 363 שנים בין כותלי הוותיקאן שברומא. הם חוזרו בעצם לתופעת קיץ קצרה בלבד, שתסתיים בשביעי בנובמבר.

תיאור כיבוש הארץ על-ידי יהושע ובני-ישראל צויר על מגילת קלף שאורכה למעלה משלושה מטרים, ציור רצוף בשיטת ה"קומיקס ספריפ", עם הסברים ביוונית, שנעשה על-ידי אמן ביזאנטי בקונסטנטינופול במאה העשירית. הציורים של "מגילת יהושע" מעניינים ביותר, לא רק משום שנעשו על-ידי אמן גדול, אלא גם משום שיש בהם יסודות קלאסיים רומיים, הנרמזים על-כך שהאמן המשיך כאן מסורת עתיקה של ציורים שנעשו בראשית ימי-הביניים. יתר-על-כן, ידוע לנו שציורי "מגילת יהושע" שימשו מודל לציורי ספר יהושע במשך מאות שנים לאחר-מכן בתחום האימפריה הביזאנטית והשפעה לה.

"מגילת יהושע" המפורסמת נגזלה ב-1623 מספריית הפאלאטינה, ארמון הרוזנים בהיידלברג, יחד עם 8000 כתבי-יד וספרי-דפוס נדירים, שאותם חמד האפיפיור גרגוריוס הט"ו. במשך של דבר לא הצליח לראותם, שכן הגיעו לוותיקאן רק אחרי מותו.

ספריית הפאלאטינה בהיידלברג היתה ידועה בכל אירופה כבר במאה ה-17, בגלל העושר העצום שלה בכתבי-יד ובספרים יווניים ולטיניים, וכבר אז נקראה "אם כל הספריות הגרמניות". רוזני הפאלאטינאט, ששלטו מן הארמון של היידלברג, היו אלה שהקימו את האוניברסיטה בעיר לפני 600 שנה בדיוק, נתנו לה את ספרייתם והם המשיכו לתמוך בה. כתבי-היד הביזנטיים, שנכתבו יוונית, היו הנדירים ביותר באירופה בסוף ימי-הביניים ובתקופת הרנסאנס, והימצאותם בהיידלברג הפכה את העיר למרכז לימודים חשוב כבר במאה ה-16. העתקי קסלנג כתבי-היד היווניים שבעיר, שהראשון שבהם הוכן כבר ב-1466, הגיעו לפרנקן, לפאריס, לאוקספורד, לבולוניה ולרומא, והבן עקים שהיו בתן אוניברסיטאות עתיקות. מלומדים ההומאניסטים מכל אירופה, שרצו לעיין בספרי הפילוסופיה, הרפואה והשירה ביוונית קלאסית, הגיעו להיידלברג, או קיבלו ספרים יקרי-ערך אלה "בהשאלה בין ספרייתית", שהיתה מקובלת כבר אז.

לצדם של כתבי היד היווניים, היו בספרייה גם אלפי כתבי-יד לטיניים, חלקם מן התקופה הרומית, והם מימי-הביניים ועד לראשית הרנסנס. היה בה, למשל, כתב-יד יחיד במינו, משנת 500 לערך, שהכיל את יצירותיו של המשורר הרומי וירגיליוס ולצדו ספרי תנ"ך לטיניים גדולי ממדים שהועתקו באיטליה, בצרפת, באנגליה ובגרמניה. האוסף הפאלאטיני היה מגוון ביותר; היו בו ספרי חוק, ספרי רפואה, תאולוגיה, פילוסופיה, שירה, מתמטיקה ואפילו ספרי חולין, כגון: "המדריך לציידים בעזרת ציפורי-טרף", שנכתב במאה ה-13 ע"י הקיסר פרידריך השני. רוזני הפאלאטינאט היו רוזנים חובבי ספר, ושליחיהם הגיעו לקצוי ארץ כדי לרכוש בשבילם כתבי-יד נדירים. כך הגיעו לספרייה גם כתבי-יד עבריים, ביניהם ספרי תנ"ך, ספרי מדרש וספרי תפילה; וכן כתבי-יד מצוירים אחרים בסורית, בערבית, בשפת הגעז האתיופית ואף בתורכית.

רבים מכתבי-יד אלה היו מצוירים להפליא, בידי מיטב האמנים בכל הדורות. מלבד "מגילת יהושע" שנזכרה וספר "התהלים של הפאלאטינה", שצויר על-ידי אמנים ביזאנטיים, נמצאו באוסף הפאלאטינאט כתבי-יד מצוירים בצבע ובזהב; מכל אסכולות הציור האירופיות המפורסמות בימי-הביניים.

כל כתבי-היד והספרים המודפסים של ספריית הפאלאטינה, 8000 במספר, הועברו לוותיקאן ברומא, ועתה לאחר מאמצים רבים הגיעו 588 מהם לתערוכה, שנפתחה בכנסיית "רוח-הקודש" בהיידלברג ב-8 ביולי, לכבוד 600 שנה לייסודה של אוניברסיטת היידלברג, ותוצג שם עד סוף אוקטובר. סיפור יצירתה של הספרייה ותיאור גזילתה הם מן הפרקים המעניינים ביותר בתולדות התרבות והפוליטיקה של אירופה.

ייסודה של האוניברסיטה בהיידלברג נעשה ב-18 באוקטובר 1386 לפי צו האפיפיור אורבאן השישי, בהשתדלותו של רוזן הפאלאטינאט רופרכט הראשון, שמת ב-1390, ארבע שנים לאחר מכן, בגיל 81, שבע-ימים ומעשים.

אוניברסיטת היידלברג התפתחה במהירות רבה. תוך שנתיים מאז הקמתה היו בה 580 סטודנטים ושישה פרופסורים, רובם ממוצא גרמני, ונפתחו בה כבר אז מלבד מדעי-הרוח, גם הפאקולטות למשפט, לרפואה, ולמדעי המתמטיקה והאסטרונומיה. שמה של היידלברג, עיירה בת 4000 תושבים דאז, הלך והאדיר והרוזן רופרכט השישי הוסיף פיגה רוחנית לכתר הפוליטי שלו, אחרי שהרחיב וייצב את שטחי שלטונו במשך ימי חייו הארוכים.

האוניברסיטה נתמכה גם על-ידי יהודים, תמיכה שיש בה עניין מיוחד עבורנו. ב-1390, עם עלייתו לשלטון של רופרכט השני, גירש את יהודי היידלברג מן העיר, הפך את בית-הכנסת של הקהילה לקאפלה ע"ש מריה, ונתן אותה ואת בתי היהודים המגורשים, בערך 8000 גולדן מכספם, כמתנה לאוניברסיטה. מאז, היתה תמיכתם של הרוזנים הפאלאטינאט באוניברסיטה מתמדת. מאחר שלא היו יהודים שניתן לגרשם, נתנו מתנות מרכושם ובעיקר מספריהם לאוניברסיטה. למשל, הרוזן לודוויג השלישי (1410—1436) נתן לאוניברסיטה ב-1413 את כנסיית "רוח הקודש" שאותה ייסד. ב-1421 העביר אל הכנסייה את ספרי התאולוגיה, המשפט והרפואה שברשותו. ואף נתן תמיכה כספית לבניית ספרייה למדעי-הרוח. לפיכך, נחשבת שנה זו כשנה בה נוסדה ספריית האוניברסיטה. הרוזן אוטהיינריך המפואר, שאהב ספרים והיה תוכש מושבע עוד קודם שנעשה רוזן, תכנן לבנות בית-ספרים חדש בארמונו, ועד לבנייתו העביר את כל ספריו הפרטיים (בשנת 1553) ואת ספרי הארמון (1556) ליציע של כנסיית "רוח הקודש". הוא נפטר ב-1559 קודם שהסתיימה הבנייה. מאז נשארה ספריית הפאלאטינה רכוש האוניברסיטה ושוכנה דרך קבע ביציע הכנסייה, שם נערכת גם "תערוכת הפאלאטינה" של היום.

במשך המאה ה-16 היו האוניברסיטה, העיר והרוזנות בעיצומו של המאבק בער הגבר הרפורמאציה כנגד הקאתוליות, מאבק שהסעיר את גרמניה ושינה את פני אירופה כולה. כבר בשנת 1518 ערך מרטין לותר, מנהיג הפרוטסטאנטים הגרמניים, ויכוח פומבי עם חמשה פרופסורים בהיידלברג, על בעיות פילוסופיות ותאולוגיות. בוויכוח התמקד על פירושים חדשים לתנ"ך, שהתבססו על ידיעת השפה העברית, שאותה לימדו בהיידלברג מאז 1513. הרפורמה הלכה וכבשה לה מקום בהיידלברג, ולמרות התערבותו של האפיפיור, נערכה ב-1546 מיסה בנוסח לותר בכנסיית "רוח הקודש" האוניברסיטאית. הרוזן אוטהיינריך קיבל על עצמו את הרפורמה הלותרנית ובעקבותיו הפכו גם שלטונות האוניברסיטה לותרנים. למרות שינויי הגוון הרפורמיים בין לותרנים לקאלוויניסטים שתכפו בין הרוזנים, המשיכו הפרופסורים, לותרנים וקאלוויניסטים כאחד, ללמד, להתווכח, לכתוב ולפרסם ספרים הרבה. גם מתנות הספרים שהוענקו על-ידי הרוזנים לאוניברסיטה נמשכו. אך מתנתו של אולריך פוגר עלתה על כולם.

משפחת פוגר, המולטימיליונרים של המאה ה-16, יצאה נשכרת ממלחמות הרפורמאציה ומ"מלחמת שלושים השנה" (1618—1648) שבאה בעקבותיהם. מכל האנשים המגוונים במשפחה, מעניין אותנו במיוחד אולריך פוגר, שנולד ב-28 באפריל 1526 הצליח לאסוף אחת מן הספריות הפרטיות הגדולות ביותר באירופה של אז. קשריו של אולריך פוגר עם היידלברג התהדקו, כשהרשהו הרוזן פרידריך הג' ב-1564 למצוא מקלט בארמונו, משום שגורש באוגסבורג עירו בגלל השקפותיו הרפורמאטוריות. ספרייתו, שהגיעה אחריו ב-1567, שוכנה בתוך ספריית הפאלאטינה שבכנסיית "רוח הקודש" בהיידלברג. כמי שלמד משפטים וספרות קלאסית, יוונית ורומית באוניברסיטאות בגרמניה ובצרפת, היו באוספו של אולריך פוגר הרבה ספרים קלאסיים, צרפתיים וספרי משפט ומדע כללי. האוסף, שכלל גם 167 כתבי-יד עבריים, הפך לאבן פינה למחקר והוראת העברית באוניברסיטה של הרוזנים בהיידלברג. עם מותו ב-1584 ירשה האוניברסיטה את ספריו וקיבלה 10,000 גולדן להחזקתם. בני משפחת פוגר, שהמשיכו להתגורר בהיידלברג, עשו רבות לרווחתה של הספרייה. התמיכתם בספרי ספרים רבים שנשאר את שמם כתוצאת ספרים היידלברגית, אם כי רובם נדפסו בבאזל.

בראשית המאה ה-17 הלך וגבר המאבק בין הקאתולים לבין הפרוטסטנטים בגרמניה והגיע עד לקרבות דמים, ששיאם "מלחמת 30 השנה". לרוזני הפאלאטינאט הפרוטסטנטים היה תפקיד חשוב מאוד במאבק זה, בהיותם מנהיגי הרפורמאציה ואחד משבעת האלקטורים — הרוזנים הבוחרים את הקיסר. האלקטורים הקאתוליים לא יכלו לסבול קיומו של רוזן-בוחר פרוטסטנטי בתוכם, בעיקר משום שהרוזן פרידריך ה-4 (1608—1610) היה לראש הברית הפרוטסטנטית. וב-1621 התנהו ביניהם שני צבאות קאתוליים על כיבוש אזור הפאלאטינאט וחיסולו של הרוזן פרידריך ה-5 (1610—1623) שגלה להולנד. למרות תקוותו של האפיפיור, ניצח בתורות תילי, המצביא שעמד בראש צבאו של הרוזן הקאתולי מקסימיליאן ה-1 מבאוואריה, ולא ספינולה, שהנהיג את הצבא הקאתולי הספרדי. קצת תמה, שבתוך מלחמות דמים אלה, ייחסו שני הצדדים הלוחמים חשיבות רבה כל כך לספרים שנמצאו בהיידלברג. ממקום גלותו בהולנד כתב פרידריך ליועציו שנשארו בהיידלברג להעביר את הארכיון ואת הספרים של הפאלאטינה למקום מבטחים, שכן אין לדעת מה יכולים מצביאים אלה לעשות בעירו. היועצים אמנם דאגו לארכיון והסתירו אותו, אך לא נגעו בספרייה "מאחר שיש בה יותר מדי ספרים", ומשום שהיו בטוחים שבמקרה אין סכנה שהצבאות יתקפו.

לפרידריך כבר היה ידוע, שהאפיפיור גרגוריוס ה-15 חומד את ספרייתו של היידלברג, בראשית 1621 ביקש האפיפיור מן הארכיבישוף של מיינץ, שידאג לכך, כי לספרים לא יאונה כל רע, והציע כמקום מקלט בשבילם את הספרייה אשר הוא הולכת ומוקמת בוותיקאן. עם ניצחונו של תילי על הצבאות הפרוטסטנטים והמצור על היידלברג עוד בחורף 1621, ביקש האפיפיור מתילי שידאג לשלומם של הספרים ויעבירם בשלמותם מידי הכובשים לידי הוותיקאן.

ב-15 בספטמבר 1622 נכבשה היידלברג. הבצורה והרעבה על-ידי תילי והצבא, ושליחו של גרגוריוס, ליאונה אלאצי, החל בתהליך האריזה וההובלה של הספרים לרומא. את 196 הארגזים, שהיו דרושים למשלוח הספרים, בנה ממספלי הכנסיות של היידלברג והחרים עגלות, שוורים ופרדות מן התושבים. באמצע פברואר 1623 עזבו את היידלברג 50 עגלות עמוסות ארגזי ספרים ועל השיירה, שהובילה 8000 ספרים וכתבי-יד, שמרו 60 מוסקיטרים. לאחר מסע אטי בדרכים משולגות, ללא לחם ויין וכשמלחמה מתחוללת מסביבה, הגיעה השיירה לרומא ב-5 באוגוסט 1623. לאכזבתו של אלאצי לא זכה בוותיקאן לקבלת הפנים לה ציפה. האפיפיור גרגוריוס ה-15 מת ויורשו, שניסו שלא לתת לאלאצי את הפרס שהבטחו לו, האשימו אותו בגנבה ובלקיחת ספרים לעצמו.

363 שנים לאחר כן חצו את האלפים בדרך הפוכה 588 מתוך 8000 כתבי היד והספרים הנדירים שנלקחו מהיידלברג. הם מוצגים היום ביציע של כנסיית "רוח הקודש". מן הראוי לציין ש-890 כתבי-יד שנכתבו בעיקר בשפה הגרמנית הוחזרו להיידלברג ב-1816 אחרי נפילת נפוליאון, שלקח אותם מן הוותיקאן לפאריס. אגב, כתב-היד המפורסם של שירי הטרובדורים הגרמנים הידוע בשם "כתב יד מאנסה" מעולם לא היה בוותיקאן, כי הגיע להיידלברג רק ב-1888, כמובן שכל אלה אינם נכללים בתצוגה.

התערוכה מתחלקת לשלושה חלקים. החלק הראשון מאורגן כדרך ספרייה אוניברסיטאית במאה ה-17, תחילה מדעי הרוח ולאחריהם לפי הסדר: אסטרונומיה ומתמאטיקה, פילוסופיה, תאולוגיה, משפט, היסטוריה ורפואה. אחריהם הספרים הקלאסיים, הלטיניים והיווניים, הספרים העבריים והמזרחיים האחרים. במרכזו של החלק הראשון נמצא "האוצר", המתחיל ב"ספר הציידים" ומסתיים ב"מגילת יהושע". החלק השני של התצוגה הוא היסטורי בעיקרו: הוא מתאר את התפתחות הספרייה ומביא דוגמאות של ספריית הארמון, כפי שנאספו על-ידי הרוזנים השונים החל מלודוויג ה-3 ועד לפרידריך ה-5. אוסף שלם מוקדש לבני משפחת פוגר הן כאספנים והן כמוציאים לאור. בסופו של החלק השני מוצגים ממצאים, הנוגעים לגזילת הספרייה והעברתה לוותיקאן. בשני חלקי התצוגה ובאחד נוסף, משולבות כריכות ספרים מפוארות, ביניהן כאלה שנעשו במיוחד בשביל כמה מן הרוזנים של הפאלאטינאט.

החלק השלישי האחרון של התערוכה הוא הקטן, אך המעניין ביותר בתערוכה. חלק זה, הנקרא סקריפטוריום — על שם מקום הכתיבה והעתקת כתבי היד שהיה קבוע במנזרים — מכיל שתי תצוגות. האחת מתארת את מלאכת הספר של ימי-הביניים החל בהכנת הקלף ובעיבודו, דרך עשיית הדיו, צבעי האדמה והאבן, עלי הזהב הנצת הכתיבה, וכלה בשיטות הפרגול והכתיבה עצמה. כל אלה מודגמים בצורה בלתי-שגרתית, ולצדם מופיעים גם ספרי דגמים, בהם השתמשו סופרים ומאיירים בימי-הביניים. בבוי יושבות שתי נערות וכורכות ספרים בשיטות ימי-הביניים. התצוגה האחרת מדגימה עבודותיו של סקריפטוריום אחד, זה של מנזר מריה מגדלנה שבפראנקנטאל, הקרובה להיידלברג. שמשם נבראו מרכז חשוב להעתקה ולאיור של כתבי-יד החל במאה ה-12 ועד המאה ה-15. התצוגה

(הסוף בעמוד ב'7)

מימין: ציור-פתיחה לספר מ-1418. המחבר ויננר משטיג מקדיש את ספרו למטרונו הרוזן לודוויג הג' (היידלברג 1418).

משמאל: זיהוי של ציפורי-נהר. דף מתוך ה"מדריך לציידים של עופות-טרף", מאת הקיסר פרידריך ה-2. דרום-איטליה 1266—1288.

העורך: אברהם רמן

שבוע של ספרים
מאת בני ציפר

ביקורת

בין אל לחיה, עיון ביצירתו של עמוס עוז
מאת אברהם בלבן
הוצאת עם עובד, 1986, 237 ע'

ברוך צרפתי אמר פעם, שעל־פי השיטה הפסיכואנליטית בביקורת הספרות אמור היה אפילו ז'אן ראסין, מחבר "פדרה", לרצוח את אביו ולשכב עם אמו או להיפך: הלצה המסכמת היטב את הדרכות שהשליטו מבקרים פרוידיאניים־יונגיאניים על הספרות העולמית לפני כמה שנים, ומצאו פרברסיות מרחיקות גם אצל ה"מרובעים" שבסופרים, ולסופרים בני דורות קודמים שלא נמצאו עליהם די פרטים אינטימיים, "המציאו" תסביכים לפי הצורך. עבודתו של אברהם בלבן הבוחנת את יצירתו של עמוס עוז על־פי תורת יונג היא אם כן רעיון לא מקורי, ואפילו מיושן במידת־מה בתוך חילופי האופנות של תורת הספרות. המקוריות היא ביישומו של הרעיון על הביוגרפיה היצירה של עמוס עוז — ומן הספר קל להיווכח שעוז שיתף פעולה עם בלבן, והיה "מאוניטב נוח", אם לנקוט לשון רפואית. הקלה על כך העובדה שבלבן הוא בקיבוצו של עוז, וכן העובדה שעוז הוא סופר האוהב לטפח את דימויו האישי — ויש הרגשה שלא חשף בפני בלבן יותר משרצה לחשוף, למרות האופן המסתורי שבו מתאר בלבן את פגישותיו עם עוז, המוצא רמזים אפילו בעוגות שמגישה להם רעייתו של עוז אל השלחן. בלבן אינו חדל לדבר במונחים של "סוד אפל" — וכיצד אפשר להימנע מכך אצל סופר, שאמו התאבדה בעודו נער ושכתיבתו היתה למרידה בסמכות האב, המבקר י.א. קלוזנר. כדי להפוך את הפיקאגוריה לתאוריה, מקדים בלבן מסת־מבוא שבה הוא מסביר את הקשר בין עוז ליונג, ואת ההשפעה העמוקה שהיתה לכאורה ליונג על עמוס עוז — לדבריו, אישר בפניו עוז, במכתבים, את חשיבותה של השפעה זו. בלבן בודק את שני סיפורי הביכורים של עוז שלא כונסו בקובץ הראשון שלו: "סוס מפולש לרוח", ו"רוזף מנול" — שני סיפורים אלגוריים, שבהם, לדעת בלבן, הולך עוז בעקבות יונג, להולך את האני מן המעמקים של הציביליזאציה האנושית שעל גביה הוא צף. שני סיפורי הביכורים הם היסודות, שעל פניהם ייבנה הסיפור "קודם המבול", הפותח את הקובץ "ארצות התן", והיכול לשמש מודל למבנה הפנימי של יצירת עוז מאז ועד היום, שבה בוטל, על־פי בלבן, היסוד הרליגיוזי בראש וראשונה.

בשלושה דן הספר: ברליגיוזיות ובאלוהות, במיתוס אפרודיטה ובתפיסת האשה, ובתפיסתו הדיאלקטית של עוז — שכולם הריאציה על הנושא הזהה, שבו מוצא בלבן את גרעין "סודו האפל" של עוז. במקום שהתאוריה אינה "מסתדרת" עם הטקסט, משפיע בלבן מפיוטיותו האישית על הקורא, במשפטים בנוסח "לפקוח עין אל העולם הרוחש, הגועש", המלמדים יותר מכל כי יותר משחוקר את עוז — השתעשע מסגנונו ונשבה בקסמו האישי.

תולדות האמנות

דמות האדם ברנסנס האיטלקי — הציור המאנייריסטי
מאת דליה הייטובסקי
הוצאת צ'ריקובר, 1986, ספרי גומא,
356 ע' + ק"ח לוחות

בין קורבנות הניתוח הפסיכואנליטי (ראה למעלה את הרשימה על מחקרו של בלבן על עמוס עוז) מונים לא רק סופרים, אלא גם אמנים, שבעלי השיטה הפסיכואנליטית "המציאו" להם, לגמרי או למחצה, חיים אינטימיים הסוערים עשרות מונים משהיו להם באמת. פרויד ניסה להסביר את לאונרדו דה וינצ'י על רקע קורותיו המיניות, וחוקרים רבים אחריו נפלו באותו הפח, כשניסו להסביר מגמות אישיים אצל אמני הרנסנס במחלות נפש אמיתיות ומדומות שהיו להם. במסתה נפלה קורבן לניתוח הפסיכואנליטי אסכולת המאנייריזם, שרווחה ברומא ובפירנצה במאה ה־16. המרתק באסכולת המאנייריזם, שהיא מגלמת את הסטייה הראשונה בתולדות האמנות מהזרם הנאטורליסטי שרווח באירופה למן המאה ה־15 עד המאה ה־19. סטייה, במובן זה שהאמנים המאנייריסטים עיוותו במתכוון וכמודגש את הדמות האנושית בציוריהם, ולא מסיבות איקונוגראפיות. אסכולה שלמה בתולדות האמנות טעתה ומטעה, כי סטייה זו מקורה בנפשם המיוסרת של אמני המאנייריזם, שאכן סבלו, על־פי ביוגראפים של הימים ההם, מי ממלאנכוליה ומי מדיכאון. אחרים תפסו את המאנייריסטים כמודרנים אבנגרדים אנטי־קלאסיים.

דליה הייטובסקי שוללת הן את אלה והן את אלה, ותומכת, בהגדרת תופעת המאנייריזם, בהסבר הפשוט, הסביר: העיוות של הדמות האנושית בא מתוך רצון להפתיע ולהתבלט ולהתנדף במסגרות מקוריות־עיניים. דבר שהיה חלק מהאווירה התחרותית של הסדנאות האמנותיות הצפופות ברומא ובפלורנץ, שאמניהן נאלצו להיאבק על השוק המצומצם של הפטרונים בשתי הערים הללו. מרוץ הזיניון לא היה בציור זה כל מאה, אלא התחכמות.

הייטובסקי מנסה למצוא שיטה משלה בעיוותים הגופניים שיצרו אמניה המאנייריסטים של איטליה במאה ה־16, ובראשם רוסו ופונטורמו. היא מוצאת בראש וראשונה הגזמה בשימוש בצבעים צעקניים — שאותה שאבו האמנים האיטלקיים מן הציור הגותי — ועמה החיזור הנמרץ אחרי המבטוי הפאתולוגי. אלמנט בולט נוסף בציור המאנייריסטי הוא ההגזמה בהארכת הגוף, כשחלק הגוף התחתון ארוך במיוחד והראש קטן מאוד ביחס לשאר הגוף. אט אט, ככל שמתקבלת המאניירה כנורמה אמנותית, מגוונים האמנים בעיוות הדמויות המצויירות, ומעמידים אותן בתנוחות לא־אפשריות, מסובבות על עצמן כברגים, מרופטות ומתפקות־שרידים כאחד. בדור השני של המאנייריזם במחצית השנייה של המאה השש־עשרה, כבר מוצאים את העיוות המאנייריסטי מתורגם בוולגאריות לציור ארוטי ופרברטי, ולאלגוריות מפלצתיות וסרות־טעם.

שירה

כל שעה, מבחר שירים (תרצ"ט–תשמ"ד)
מאת מיכאל דשא
הוצאת עקד, 1986, 318 ע'

הרומנטיקה מסרבת למות. וכינוס יובל שנות שיריו של מיכאל דשא היא ציון דרך נוסף בתופעה המתמשכת הזאת. דשא, הידוע בעיקר כסופר ומשורר לילדים, שכמה משיריו היו לנכסי שירי עם־לילדים, אשר כתב אף ספר תאורטי בעניין הזיכוך לקריאה טובה (1978), כותב למבוגרים מעט בדרך הכתיבה לילדים, עם חיוך של גננת טובת־לב. כשם שיש אומרים על מורות וגננות, שהן מידמות לתלמידיהן עם הזמן, נכון הדבר כלפי משוררים לילדים, ש"נכבסו" כל כך לנשמת הילד, שאין הם מסוגלים להוריד עוד את המסכה גם באם בחברת מבוגרים. הדבר ניכר בפשטותה של שירת דשא, כדי לא לומר פשטנותה. המסר שלה רומנטי־טיפוסי: השיר נועד לפלס את המשורר והקורא מן ההווה האפור אל מחוזות ילדות וחלום. אף טבעי הוא שכל חידוש צורני הוא זר לה. שירה הנועדת לערסל, חייבת לשמור על מסורת של חריזה ומשקל שיסכרו את האוזן ולוּ העולה ביותר, ודשא מתמסר לשליחות זו בחומרה אמיתית. ותוקף בשיר מאותו במיוחד את המשוררים ה"עצבניים" הכותבים על עניינים מרגיזים להבעים, במקום להיבנות מיפי הטבע הפרחים והפרפרים כיאה למשורר אמתי.

דשא, בהקדמה שכתב לעצמו, עד לכך שחמשים שנות כתיבתו עמדו בסימן תמורות איומות בעולם, שהוא מכנה אותן בדיבור הפיוטי "מים זידונים רבים". הוא גאה בכך שהם השפיעו עליו אך מעט, וכי הקורא יוכל למצוא מכנים משותפים לשירתו בכל תקופותיה. לאמיתו של דבר, קשה למצוא הבדל כלשהו בין השירים הראשונים והאחרונים. המיתוך קבוע: אהבה, ילדות, עצב המשורר, המתחלפים בשירי הלמות מקבצת וכיבוש השמחה והוד הלילה, ומעיד המשורר בעצמו: "מה טוב שיש קבע בשיר/שלא המבכך הוא, סוחר תשיר".

בנוחאה לספרות, אם ייכון כעצתו של אחד הה"כים על־פי הרגם המנהראידוסי, משוררים חינוכיים כמיכאל דשא ראויים למקום של כבוד: הוא המשורר הגדול, משורר הבריאות, העבודה והאהבת המולדת לא כאותם יפי־נפש מסלידים ה"משוררים" עטיפם להתיז ניצוצות הייאוש השחור. ובמלאם מכבאותיים גדושה להרעיל לבבות צעירים בקינת וקנים עבשה, מתבכים ידיהם ברוב נחת" (ע' 306).

תעודה

יומן רמלה, רשימותיו של מפקד כלא
מאת דוד פרי
ספריית פועלים, סדרת זמן הווה, 1986, 184 ע'

מעבר לדיון בשאלות המוסריות העולות מרישומיו של דוד פרי, מי שהיה מפקד כלא רמלה בין השנים 1978 ל־1983, על המצב המחפיר בבתי הסוהר, "יומן רמלה" הוא יצירה, אם לא ספרותית ממש, הרי על גבול הספרות, הכתובה בידי אדם שאינו חסר רגישות ספרותית. אלמנטים רבים בספר, ובראש וראשונה התורה הכתובה על תיאורי משגלים הומוסקסואליים בין כותלי הכלא, נראים כאפקטים שבאמצעותם ביקש הכותב למשוך את תשומת לבם של קוראים סקרנים. אך לא רק בזה מתכבדת "ספרותיותו" של יומן רמלה, אלא בראש וראשונה בכך שתיאור החיים בבית הכלא כעולם בעל חוקים המנוגדים בתוך (שאפילו המפקד חייב, במקרים מסוימים, להישמע להם — כגון במקרים שהוא מודה עם אחד ה"בוסים" להודיע מלשעל את אחד האסירים למשך שלושה חודשים), הוא דאגר בספרות, שיש לו תקדימים הן אצל סאד והן אצל הנזיר אינגנסציוס מלילות, בעל "מתורות המריטאציה", ובספרות העברית — ברשימותיו של אב"א אחימאיר מכלא עכו. וכי כל אותה ספרות סמפציגית על החיים האינטימיים של נזירות ונזירים, או על בתי־חולים לחולי נפש, אינה שאובת מאותו הביקוש שיש בקהל לדעת, או לדמיין, את המתרחש מאחורי החומות הסוגרות על מנזרי־חברה אלה ואחרים.

משום כך, הרישום שמותיר הספר על הקורא הוא פחות רישום של זעזוע ושל רצון לשנות, ויותר רושם כי בתוך המבוכה המבולקה הנוהגת בכלא יש יופי אכזרי מסוים ויש סדר חוקי־זרד, המתכתבים אצבם בידי ה"בוסים" החוקים האלימים, אך המציאות להם זוכה בהגנה חוסה. אם להאמין לשלל הסיפורים הפיקאנטיים, התככים וההסכמים המושאים בין אסירים לשוביהם שמציין פרי. אך מעל לכל, מתגלה דוד פרי כסוהר לא אופייני, כאדם פתוח ולא "מרובע", שאינו חושש לשלח חצי ביקורת במערכת אנושית סבוכה, כשהבשילהו, לדבריו, ושראה את עצמו, כשעמד בראש הנהלת הכלא, כאחד הברגים במערכת אנושית סבוכה, שתברפות מיטשטשים בה המתרסים בין נציגי השוטר לבין פורעיו.

כתב עת

המלה הכתובה — במה סוציאליסטית
בעריכת חנן חבר ורון כחר
הוצאת "המלה הכתובה" (עמותה בהקמה)
ת.ד. 24889 ירושלים, קיץ 1986, 64 ע'

תצלום פועלים ערבים הנזקקים לסעוד באחד מ"שוקי העבדים" הידועים לשמצה, והכיתוב "כיבוש העבודה 1986" מתחתיו, הוא מן הפרטים הבודדים בחוברת הטורה הזאת, שאינם פרוטים במלל הרגיל של סוציאליסטים שלנו, העוסקים בראש וראשונה לראות את שמם מתנוסס מעל הבימות המתאימות. ואמת היא אם בספר־שירה נגד המלחמה בלבנון, ב"סימן קריאה" הבורגני כליקר או בחוברות הכוחו שהתפקת הסוכנות ומשרד החוץ — ואם משלמים טוב. גם במדור הספרותי של "במחנה", כיתבאנו של אותו צבא שכבש את השטחים, שמתם באים הפועלים, אלה הנזקקים לסעוד בתצלום שבשער החוברת. במלים אחרות ב"המלה הכתובה" מצאנו שוב הכותה לפניה מגילא צמת ידועה, שכל הבימות פתוחות לפניה מגילא, מבאויה כלדראפ ועד רוני סומק ונסים קלדרון ועד המבשי ספסלי־אקדמיה, ששכחו מן הסתם כי מושכל ראשון בסוציאליזם הוא ההשתחררות מניגעי־כספים. הכתב הערבי הוא ממנו לדוגמה, בשאל והאלקה, הוא גם בין היהודים המרכז לעניין, המיוחס, על מגמות השמאל במגזר הערבי. קשה להבין מה מעיליים "עיבודי הנתונים" של בודריאר, המנתחים את המערכת, לשיפור מצבו של הפועל הערבי, או לביטול האפליה הנוהגת כלפי איש האינטליגנציה הערבי. מתוגלוב של יעל בוטרי־לויון, מתבכת חלכנית האידיאליסטית אמתית, היא דוגמה נוספת לסוציאליזם של מעשה ולא של מלל. סביב מוקדי העניין הללו שלל תרגומים וענינים הנוגעים לדרום־אפריקה, לגרמניה של שנות העשרים (בקטע מאת ולטר בנימין, שהוא פניתה לעצמה) ועוד ועוד. כן, יש לציין לשבח את הקיצור המנורץ של המאמרים בחוברת, שאינם עולים על 5—4 עמודים.

נסים ונפלאות

(סוף מעמוד ב־6)

הרשימה מרגימה את השיטה של העתקת טקסטים, שהיתה מקובלת בימי־הביניים ואת דרך הכשרתם של שוליות על־ידי סופרים מיומנים בסקריפטוריום. 33 מכתבי־היד של המנזר בפראנקנטאל היו בספריית הפאלאטינה ונמצאים היום בוותיקאן. אך יש כתבי־יד אחרים, שמוצאם מפראנקנטאל, הנמצאים כיום בספריות אחרות. אחד מאלה, כהואי המפורסם והיפה שבכולם, הידוע בכינוי "התנ"ך של הרמס", נמצא כיום בספרייה הבריטית בלונדון, והוא כתב היד היחיד שהובא לתערוכה שלא מן הוותיקאן.

"התנ"ך של הרמס" נלקח עם ביטולם של המנזרים במאה ה־16 לכנסיית "מריה המבורכת" שבמרכז העיר הרמס. שם קנהו שליחו של הרוזן מארנדל, אחד מגדולי אספני כתבי־היד האנגלים של המאה ה־17, ואחרי מותו נמכר למוזיאון הבריטי. מאז ניתן לו השם "התנ"ך של הרמס", עד שעורכת קטע זה של התערוכה גילתה את מוצאו האמתי בפראנקנטאל.

רק חמשה מתוך כתבי־היד של המנזר בפראנקנטאל מוצגים כאן, אך הם מרגימים כי היה צורך בהוקעת האפיפיור גרגוריוס ה־15 את דוכסי הפאלאטינאט הפרוטסטנטים כגוזלי ספריות מנזרים וכהורסי המנזרים המקומיים והיורשים הבלתי חוקיים. ההיתה בכך הצדקה מוסרית מספיקה לאפיפיור לגזול את ספריית הפאלאטינה כדי להחזיר רכוש קאתולי לבעליו? זו בעיה של אספנים העוסקים בה עד היום. האם צריכים גדולי המוזיאונים בעולם, כגון הלובר והמוזיאון הבריטי להחזיר את אשר לקחו הכובשים הצרפתיים והאנגלים ממצרים ומיוון ומי יחזיר היום את ספריית הענק שגזלו הרומאים באלכסנדריה של מצרים? לשאלות אלה, שהעלו בצורה מוחשית ביותר בין כותלי התערוכה, אין תשובה מכריעה. כך גם אי אפשר לדעת, אם אכן הציל האפיפיור את הספרים מהרס מלחמתי כשלקח אותם לרומא, תהפוכות ההיסטוריה לא פסחו גם על הוותיקאן. במלחמות הירושה של הפאלאטינאט נכבשה היידלברג פעמיים על־ידי הצרפתים, כשלואי ה־14 "מלך השמש" הצרפתי תבע את האזור לעצמו (1685). הוא עשה זאת כיורש של אחיו, הדוכס מאורליאן, שנשא לאשה את ליזלוטה, היורשת האחרונה של דוכסי הפאלאטינאט. בזמן הכיבוש השני ב־1693 החריבו הצרפתים את היידלברג כליל, על ביצוריה ועל ארמון הדוכסים שלה. במשך שבוע השתוללו החיילים הצרפתיים בעיר, בזזו, הרסו ושרפו את כל הכנסיות שלה ובכלל זה את כנסיית "רוח הקודש", שבה אמורים היו להיות כל ספרי הפאלאטינה השמורים היום היטב בוותיקאן. בינתיים שופצו בולסם הארמון והחומות.

מלבד העניין שבעיר, באוניברסיטה ובתערוכה בכללה, ימצא המבקר הישראלי בזו האחרונה הקשרים יהודיים ברומות כתבי־היד העבריים ואפילו קשרים ישראליים: עורכת התצוגה על הסקריפטוריום של פראנקנטאל היא ד"ר עליזה כהן־מושלין, מן החוג לתולדות האמנות באוניברסיטה העברית בירושלים, והיא שגילתה ופרסמה את סודו. לאוניברסיטה העברית בירושלים יש קשרים מיוחדים עם אוניברסיטת היידלברג. קשרים אלה התחזקו עם הקמתו של בית־ספר גבוה ללימודי היהדות בהיידלברג, שבראשו עומד לפי המסורת רקטור שהוא איש האוניברסיטה העברית.

מעולם הספרות והאמנות

ש. נייפול: צופה אמיץ

שיווה נייפול, מטרינידאדי ממוצא הודי והגיע אוקספורד היה שריד חי של האימפריה הבריטית. כשמת ב־1985 בן ארבעים, לאחר שהתקיף את הצביעות המדוחית על כל סוגיה, איבדו האנגלים, כדברי פרדריק רפאל "קרבנית שמעולם לא היה חסיד שוטה", מי שהאמין כי אין גזע אחד עליון על אחר מבחינת איזו סגולה מיוחדת, אימאננטית לה, וכי התבונה, שבאת ההרג ושבאת האכזריות הן הדרך להתמודד עם עולם מתוחסר זה של אימה.

נייפול היה נוסע נלהב. הוא היה אזרח העולם, שאימץ לעצמו את אמרתו המפורסמת של מונטיין, על כך ששום דבר אנושי לא זר לו. הוא החזיק בדעה שהמסע בכללו הוא צורה של "הבחירה עצמית הדרגתית". בכל מקום שאליו הגיע, התגבר כזר, כאדם משולל שבט.

ספרו האחרון "מסע שלא נגמר" קיבל את שמו העצוב מן החלק האחרון של קובץ כתבות זה.

בניגוד לאחיו ו.ס. נייפול לא מצא בעצמו שיווה נייפול נטייה לכתיבה כבר בגיל צעיר. רק בשנת לימודיו האחרונה באוקספורד כתב משפט לא שלם אשר בתהליך מחר במקצת הוליך אותו אל כל שאר משפטיה: "בני משפחת לוכסמן חיו באותו חלק של העיר שבו הבתים גבוהים והצים..." יש מקום להעיר כאן על הבחירה בשם לוכסמן כשם הבריוני של משפחתו והוא עצמו הבהיר בפשטות שנעשה לסופר "משום שאין שום דבר אחר שאני יכול לעשות: משום שזו הדרך היחידה שבה אוכל לנסות להבין את העולם שבו אני חי". דחף זה להבנה בירה בו תיאבון כלפי הבלתי־מובן, והוא נעשה למבין־דבר בעניינים שבחוסר אנושיות. כך נרתק לנסוע אל האתר שבו נערך הטבח ההתאבדותי בג'ונס טאון בגיאנה, לא הרחק מטרינידאד מולדתו, מקום שם "הגליסים" התמימים מארצות־הברית פותו על־ידי הגורו שלהם, הכומר ג'ונס, לשתות את כוס התרעלה. האימה עיקרה את כשרונו לקומדיה, אף־על־פי שרוש האירוניה שלו נשאר חריף.

הוא היה ממין העדים דוברי־האמת המתקבלים באי־רצון בכל מקום. הוא גורש מאפריקה, ונאסר עליו להיכנס למחוז הצפוני של אוסטראליה, שבו עורר עליו זעם, משום שהטיל ספק בכך שהילידים יצרו שם תרבות מתוחכמת כתרבות הסינית או היוונית. נייפול אף פעם לא הגמא בסיסמאות ריקות או בפסי מסגרות אידאולוגיות, אף לא נפתה מעולם לשנאה עצמית. מצד שני, הוא חושף באופן אלים את המיתוס של "העולם השלישי". הוא מצביע עליך שהשוטר עצמו הוא "צורה של אוניברסאליות שרוצה השולטת מפרסים ומחברות את 'ייחודו'", הלקח שהוא מבקש ללמד הוא, שהדבר היחיד האוניברסאלי הוא הרס.

אם "מסע שלא נגמר" מקבץ את כתבותיו, הנה ספרו "מעבר לפי הדרקון" מקבץ את סיפוריו. שני הספרים הללו שמחברים פוליטיקה, אוטוביוגראפיה ומסה, מרגימים את העובדה שנייפול העדיף את האמת על הדיפלומאטיה, ואף שלא היה איש פשרות. המיזאנתרופיה שלו משעשעת: כך, למשל, כשהוא מספר באותו לבן שרבק בפילוסופיה המזרחית ולא הרוויח מכך דבר פלת צהבת נגיפית. או במקרה של כומר בריטי שוקים מקדש הינדי בהטבירו "זאת דוגמה של הבערות המעשית בפעילותה".

כלום חיבב הנוסע הכפייתי הזה, שלא חש עצמו בבית בשום מקום את הזרים, הנוכרים? אפשר לומר שלא. אף־על־פי־כן, הנה אנו מוצאים אותו בסרי לאנקה, סבלני ורבוגן, במחיצתו של אותו טיסה, סופר המתגורר במעין פתח מתמוטט, שבו ממוקמת ספרייה בת אלפי כרכים. הוא מתייחס בסלחנות אל תמימותו האינטלקטואלית של האיש, אל הנסיעה הקשה באוטובוס אל ביתו המרוחק מהלך שעתיים מקולומבו, אל המים המזוהמים והאורז הרביק המוצעים לו לרחצה ואכילה. אי־אפשר להתעלם מכך שיש איזו מקבילה מוזרה בין החיים שחי הסופר הסרי לאנקי לבין החיים שעשוי היה נייפול עצמו לחיות, אלמלא נמלט ממולדתו. בן תשע־עשרה היה כשהפליג אל מעבר למיצרי פי הדרקון של טרינידאד לקראת אוכספורד והחיים הטובים יותר. מה שהוא לא העריך בזמן ההוא, הוא כותב, היה שהספינה לא נשאה אותו "מאפלה לאור כי אם מבערות למבוכה". מבוכה זו היא שעיצבה את תחושותיו ביחס לחוסר השורשים שלו, והיא זו שהפכה אותו לצופה אמיץ ובלתי מתפשר בעולם שסביבו.

Shiva Naipaul: An Unfinished Journey
Hamish Hamilton. 9.95
Beyond the Dragon's Mouth.
Sphere, 3.95

★

בית הסופר בתל־אביב יקיים השנה סדנאות לכתיבה יוצרת. את סדנאות השירה ינחו מרדכי גלדמן ודליה רביקוביץ. את סדנאות הפרוזה ינחו דן צלקה וחנוך ברטוב. בסדנה לילדים, המיועדת לתלמידי כתות ג'–ה' ינחו שלומית כהן ונורית זרחי.

המלקטת: רות אלמוג

תערוכות

קיץ לבאנטיני

"קיץ ישראלי", תערוכה קבוצתית, מוזיאון תל־אביב, שדרות שאול המלך.

מאת נסים מבורך

"קיץ איטריאני" הוא מושג המתאר מזג־אוויר נאה, שאוירתו נאה, המופיע בשלהי־הקיץ. ובכן, לפי שעה תל־אביב היא עדיין קייצית־כלל־איטריאנית, ומבאוני היד הנאה, המבשר את באהמתו ואת סוף "עונת המלפפונים" טרם פקד אותה. אף שבאולמותיו המסוגים של המוזיאון העירוני שלה נאמי מזג האוויר משבייק־דוגמן בתוכם, ברם, האווירה השוררת באולמות שבהם מוצגת תערוכה של רכישות חדשות ושל מבחר מן האוסף הישראלי היא עניין לטעם אישי. האחריות לאווירה זו מוטלת, לטוב ולרע, על כתפיה של האוצרת הגב' שרה ברייטברג־סמל, והיא משקפת, מן הסתם, את מחויות המבודה התרבותיות שבהם משוטטת רוחה, בחינת "האדם אינו אלא תבנית נוף מולדתו".

התרשמות הכללית המתקבלת מן המכלול היא מורכבת למדי. מצד אחד, בראש התרות המוביל אל האולם הוצג מבהקרקישים וכלואי סחבות משל תומרקין, מה שמבהיר שאריות של ברימינן הבריכיר בקבוצה אינטראיטית, שלפיה מפקירים את הנתה לקוף השמים. ואגב, בתחתיותו של אותו מרדן ניצב פסל של מוטי מזרחי, כך שהסמיכות הביולי־הממבת, גם אם נעשה שלא ביודעין, גבלים בכזיקות. מוצג אחד של תומרקין, המוצג בתוך האולם, משרת בצורה טובה יותר את התרבות הפלאסטית את הערכים התובעיים כאחד. הכוונה היא לדמות שבתת־קרבים העשויה בכשרון הרגש מגרוטאות־ברזל צבועות. ההבדל בין שני מוצגים אלה, של אותו אמן, הוא בזוקות אפיון הדרוך לתערוכה בשלמותה, שרכים בה בכפיפה אחת חומרים שהם כבוד בשר, חלב, פארווע, כשר, טרפה ונבלה, הכל על־פי המקרה.

מוטי מזרחי, קיץ, 1986 פסל מטיבנלאם

תקצר היריעה מלהזכיר את כל המשתתפים, שנבחרו להיות מוצגים בתערוכה. מכל מקום, קשה לקבוע אם, למשל, שמרייטמן, ממסבקי וחייבסקי, "הכשרים", לא גייסו לשם מתן לגיטימאציה לזולתם, או שמא משתלבים הם אורגאנית בתוך הפרץ הלשראתי־ציורתי של האוצרת. כך־ארשות, פסל צהוב של איזה כהור־שסן מרקו, שגרוניים נעוצים בגופו, מעשה־ידי מרדכי אינר־זקוק לכל לגיטימאציה והבחארי שמסורת מתלקה כאות עבודה יפה של מיכל נאמן, אשר מלאכת המכלול החוש לדקיות של צבע אגלה, מהוים דוגמה למעשה־ציור אמתי, זהו ללא קשר אל הבהרות למינהן שבקקות מן היצירה. כולסת לשובה גם עבודה של בני אפרת, והיא מחבר של צורות באמסטריה אנינות בדרגות שונות של שהרלכן. כמו כן פסלי הברזל של דב פייגין ושל אברהם פל, שמעביר את עבודתו דמוית־מישות־הסמברים של פאקיר בתוך "שדה", מעודדים תגובות חיוביות. וזה לצד עבודותיהם של בן דגד, שתול חולתם.

לעומת זה, מגויה בתערוכה קבוצה גדולה של מוצגים אשר להם המשותף מיצבקי—סמסבקי—שנמדיכמן לא יוכל להעניק לגיטימאציה כלשהי, היות כי בהקשר האמנותי לא תמתר אותן אפילו היריה של אפר־פרה ארוחה. הכוונה היא לגיבוד ביקרשים, מחבות, קרעי־נייר וכתמי־צבע על נייר או בד, שכל אחד מהם מכיל, מן הסתם, אמירה כלשהי. ברם, אמירה כשלעצמה אינה מהות, בהכרח, מעשה אמנות. למשל, אם מבריח פלוני בקודן־רוצות שהוא מוחה נגד מלחמה זו או אחרת, אין הוא מחזיק עצמו, מן הסתם, אמן בזכות זאת, והוא הדין לגבי הדעות בתחומים אחרים. לא ברור, אפוא, מה הטעם ביצירת עבודות כאלה, אשר מיותר יהיה להעמיס על הנייר את שמותיהן ושמות־עושיהן, ועוד יותר מכך תמוהה ההעזה הטמונה בהצגתן בנסיבות מחייבות כאלה. ייתכן מאוד, אפוא, שיש בכך משום סימפטום לניסיון קליטה מן החוץ של עידי־תרבות אגב חיקוי תוך התבטלות, מה שעלול להשרות על המכלול המוצג אווירה של קיץ לבאנטיני.

בין יין ליאנג

מעצבים יפאניים בני זמננו, מוזיאון ישראל, ירושלים.

מאת ניצה מליניאק

שתי תפיסות מנוגדות של אמנים יפאניים מודרניסטים שזכו לתהילה בין־לאומית בתחום הכרזה האמנותית, באות לידי ביטוי בתערוכת כרזות מעניינת זו, המוצלבת בפני גראפיקאים בפרט ובפני שוחרי עיצוב אמנותי בכלל והכוונה עזות החזות, המציאויות, לעולמו המוזר והמסובך של בן ארץ השמש העולה, הנקרע בין מזרח ומערב.

בעולם שסוע זה לא נגמור מקומו של המושג "התאבזות" המופיע בכרזה של הצייר המעצב הנודע טאדאנורי יוקו, שהיווה נקודת ציון משמעותית — מעין לידה מחדש — בהתפתחותו האמנותית. מאז המחצית השנייה של שנות ה־60 החל בעיצוב כרזות שהורכבו בטכניקת הקולאז' כטוב טעם מציטוטים של יצירות מופת. כזאת היא, למשל, כרזה שהוכנה על־פי הזמנת בית־הרדעת למצעים, המשלבת בצורה מתוחכמת ציטוטים מיצירותיהם של אמנים שונים למן גויא, אנגר וטיציאן ועד לפיקאסו. וכך כרזות אחרות, שיש בהן ביטוי בולט לאלמנטים, הלקוחים מתרבות המערב הפסיכדלית, או מתופעות תרבותיות אחרות משנות ה־60. שורה על כרזות אלה אווירה מיסטית רצופה סימבוליזם אקלקטי, השאוב ממקורות יהדות הודיים נוצריים, איסלאמיים וכן בודהיסטים. בשנות ה־80 מודגשת הסטמשגו המתולת של טאדאנורי יוקו בתרבות המערב בעיקר בכרזות המבוססות על צילומים של ציוריו, הנבועים במיוחד בנושא הפוסט־מודרניזם. במיוחד בנוסחתו הרומנטית הצעירה, עד כדי אי־יכולת להכיר את שורשיו היפאניים של יוצרן.

מבטאות מצבים רוחניים קשים ביותר להגדרה מרוקה, המצויים בנקודה מתולשת כלשהי על חוט המשי הדק שבין יין ליאנג.

טאדאנורי יוקו, פרסומת למדריגה, קולאז' המורכב מציטוטים מתוך "יצירות־מופת".

לעומת "התאבזות הרבותית" זו, המבטאת, כמובן, במיומנות טכנית לעילא ולעילא, מצטיינות עבודותיו של קזומאסה נגאי (יליד אוסאקה, 1929) ביהודיות. נגאי הוא צייר אמן וגראפיקאי המכהן כנשיא "מרכז ניפון לעיצוב". בעיצוביו הוא משלב מאפיינים יפאניים מסורתיים כמו מחברים זוויתיים, אלכסוניים, התייחסות למרחב ולמישור הגברות טקסטורות עם טכניקות הדפס הרישות. עבודותיו עשויות שימוש נפלא בגראפיקה במתוחכמת הבנילות. אפשר לגלות בהן מצד אחד אזכורים לדוקטרי העץ המסורתיים, לקומפוזיציות המבולה הבודהיסטיות ולתמונות־טבע של הולוגה המסורתית שכיס, ים הרים, ומצד שני לעבודותיהם של הלוגי המודרנים (במיוחד קנדינסקי) הרפרצונות הבני־עוניות המהדרניות הנעורות כמו מתוך אחדות הסמליות הציבוריים.

לנסקי — אוצר גדול

(סוף מעמוד ב־6)

הוא יכתוב "למכבב" או "מעוהל". יש להניח שרבים כאלה ישנם בספר, אם כי גם כאן דרושה זהירות. גישה אוטומאטית עלולה לקלקל אפילו בעניין "סכבי" שכזה.

צד אופייני נוסף בלשונו הן צורות שלבשו מלים עבריות בתוך האידיש. למשל, המלה "תקף" הגויה באידיש בכ"ף דגושה. לנסקי כתב תיקף "תיקפי" כך, בדגש בכ"ף, וחרז את זה עם "תוקפי". מי שיבדוק את חריזתו המלעילית של לנסקי יגלה שכנראה גם ה"תוקפי" נשמע לו כ"תיקפי". ולכן חרז מלים אלה כשם שהוא חורז "יכולת" עם "תכלת" ועוד.

מעניין לציין שבעיתון זה, "הארץ", הופיע בשנות השלושים שירו של לנסקי "מכתב" בצורה המעידה כי שיר זה כנראה לא עבר שום עריכה. על כך אפשר ללמוד מן הכתיב והניקוד האופייניים ללנסקי, שהשתמרו כצורתם בשיר המודפס. ובשיר זה הופיעו בדפוס המלים "תיקפי" וחב וְנסקי" (נחרז עם "עשים וקסת") בכ"ף דגושה.

עלינו לזכור כי "מתקניו" של לנסקי בעבר לא עשו מה שעשו סתם מתוך שרירות לב. אמנם, הם הכימוּ לפעמים בהתערבות יתרה או בקריאה רשלנית של השיר. אך הצורך בעריכת השירים הורגש בגלל צרויות לשוניות הרווחות בשירי לנסקי — והטיפול בהן בעתיד חייב להיות זהיר ונבון.

בבדק תובעת אותה באותה־תן להשאיר צורות כ"שכני עירי" (פ"א שואיתו) ולא לשנותם לצורה המקובלת כיום, בגלל המגיעה בקצב. אך מה ייעשה בצורות רבות אחרות? למשל, לנסקי מנקד בקביעות "למדי" בחיריק במ"ם. "שלהי" בה"א חרוקה מלים כמו "האמור", "הצעיר", "הרוזק" — ה"א בסגול; את המלה "קיקיון" הוא כותב "קיקאיון", ועוד ועוד.

הנה, למשל, מה שעשה גרודזנסקי במהדורתו: לנסקי כתב "אשרי" — חיריק בר"ש, כמו "ארצי", למשל. ובשיר שבו מופיעה מלה זו כך, יתכן בית זה "אבן אתה הוא זה בשרי/לנהי נתת פתחון הפה,/על אף כל פיד אחר וקדם/אני אומר באהב: אשרי" הבית הזה השמט כלו במהדורת גרודזנסקי. השיר בן 6 הבתים נהפך לשיר בן 5 בתים (אגב, אצל קריב יש לשיר זה רק 4 בתים, אך איננו יודע מה היתה גרסת כתב היד שעמדה לנגד עיניו). ובבית הבא, הפותח בשורה "אשרי, הרת עולם חיבלתי" מנוקד בספר "אשרי" בפתח בר"ש, וכך נפתרה הבעיה. גם זו דרך...

האשר לצורות אותו הישראלית בצורות שאיננו מורגלים בהן — מוזרה במקצת רגישותם היתרה של עורכי לנסקי. האם באמת היה קורה אסון גדול לו הוצגה לפנינו מלה זו או אחרת בניקוד שאינו מקובל כיום? והלא "קול ישראל", למשל, משמיע לנו השכם והערב צורות בלתי מקובלות... ההבדל הוא, שחירויותיו של הרדיו הכפויות עלינו נחשבות לעברית נכונה יותר, ואילו חירויותיו של לנסקי היו נחשבות, כנראה, לסתם אי ידיעה, ואולי מה השעו קורכין.

כללית, ברור כי אם ספרו של לנסקי לא ייועד לחוקרים בלבד, ראוי להתקין את ניקוד השירים בתבונה, ולא להביאם בדיוק כניקודם במהדורתו. בכל מקרה ומקרה יש לדון לגופו.

★

הזיז אלה אך קוים מעטים לבעייתיות של הבאת שירי לנסקי לדפוס. ובכך הכל אין אלה בעיות גדולות מפחור. גישה זהירה והגישה לשירים אלה תעניק אוצר גדול זה לקורא בצורה הראויה.

זמורה ביתן מוציאים לאור
דביר

ספרים טובים

ז'ורז' אמאדו

דונה פלור ושני בעליה
גבריאלה, ציפורן וקינמון
רועי־לילה
תרזה בטיסטה עייפה ממלחמות
מותו ומותו של קינקאס־שואג־מים

באוקטובר
ארץ החמס

כל הספרים תורגמו מפורטוגלית על־ידי מרים טבעון

אמאדו הוא יוצרו של טיפוס חדש של רומן נאטורליסטי, רומן שבו העם מדבר מגרונו של הסופר, ונשמעים ממנו הדים למסורת הסיפור שבעל־פה, "גיבורי הם בני עמי", אומר אמאדו, "מציאות חייהם ותקוותיהם, השמחה, הכאב, הרעב, הדיכוי והמאבק לחרות."

השבוע הופיע הספר
האוטוביוגרפיה של אליס ב. טוקלאס
מאת גרטרוד סטיין

מפעלים אוניברסיטאיים להוצאה לאור
הנצי"ב 28, תל־אביב, טל: 262494/5(03)

ספרים חדשים בהוצאתנו:

תמר גוז'נסקי/ התפתחות הקפיטליזם בפלשתינה
ספר חשוב ושובר מיתוסים, המציג תפישה שונה בתכלית של התנגשות בין ההתיישבות הציונית והחברה הערבית המסורתית בתקופת המנדט הבריטי.
המחיר: 28 ש"ח כולל מע"מ

ליאורה ויינבך ושושנה בחוש/ אמנות השיח
הספר עוסק בתקשורת המילולית הבין אישית, בהבעה של מבע מילולי קצר ובחילופי דברים המתפתחים לסוגים שונים של שיחות – שיחות חולין, שיחות עסקיות, שיחות חיזור, ראיון ודיון.
המחיר: 28 ש"ח כולל מע"מ

פרידה פילצר/ אנחנו והמדיה
חוברת העוסקת בנושא אמצעי תקשורת המונים, ומיועדת לתלמידים בחטיבת הביניים.
המחיר: 6.90 ש"ח כולל מע"מ

בסידרת מכסטים פילוסופיים בעריכת פרופ' מרסלו דסקל
דני דידרו/ מכתב על העיוורים
לשימושם של הרואים
תרגם והקדים מבוא ד"ר אלי פרנקו
המחיר: 6.90 ש"ח כולל מע"מ

אבן רשד/ מאמר ההכרעה
תרגם מן המקור הערבי והקדים הקדמה ד"ר אלפי אלון
המחיר: 6.90 ש"ח כולל מע"מ

הפצה ראשית: **לוי כהן ושות' בע"מ**, יהודה הלוי 77, תל־אביב, ובחנויות הספרים המובחרות.
ניתן להזמין ישירות מבית ההוצאה, ע"י משלוח המחאה בדואר.

מכון גיתה תל־אביב.
מרכז התרבות הגרמני.

הקורסים מתחילים ב־28.9.86
במכון גיתה
רח' ויצמן 4, בית אסיה, תל־אביב
ההרשמה מ־21.9 עד 25.9 בין השעות 15.00 — 18.00
פרטים טל. 03-217265

קורסים בשיתוף עם מכון גיתה:
ת"א: פרטים: 24.9 — 28.9 בשעות 15.00 — 18.00 בטלפון 03-766793
חיפה: ההרשמה מ־21.9 — 23.9 בין השעות 19.30 — 21.30 במועדון הכרמל, שד' הנשיא 103, פרטים: 04-257349; 04-245346.
כפר־סבא: בית התרבות ע"ש רייצל, רח' גאולה 12, ההרשמה מ־21.9 עד 25.9 בשעות 9.00 — 12.00 ו־18.00 — 20.00.
פרטים: טל. 052-35649

טייסט אוף סצ'ואן
באה אליך הביתה
צלצל
052-70448
מרכז מסחרי כפר שמריהו
יש המון סינים אבל רק טייסט אוף סצ'ואן אחד!

هكذا من الأصل

הטלוויזיה של השבוע / הדה בושס

הולכת לאיבוד

אני חנה אהדה רבה וסקרנות ללאה שקריאל, מאז הופעתה ב"זה הזמן". שקריאל, אשה דתית צעירה, מבית ציוני, כפי שהגדירה את עצמה, הגיעה לירוחם, לפני שמונה שנים, מתוך בחירה חופשית. לפעמים, הודתה, "אני הולכת שם לאיבוד". אבל לא אשה כלאה שקריאל תוותר על הדעיונות והערכים המנחים אותה, ועל המשימה שלקחה עליה. היא סיפרה על שירותה, ופעילותה בה, "בתוך מגנון של אוכלוסיה, והיא לה "אנגר אינטלקטואלי". לדבריה, זה גם סיבה אבלה פרוסרציות.

והנה שב עולה שמה של שקריאל לכותרות, עם בחירתה למועצה הדתית של ירוחם, ועם התנגדות היסטרית כמעט שמעוררת בחירה זו בחוגים דתיים. שקריאל הופיעה ב"מבט" (יום ג'), ולפנינו הופעה מרתקת של אשה דתית צעירה, שהיא גם פמיניסטית. זה שילוב קשה, אבל הקונפליקט הקשה מיכנה מקורו לדבריה בשייכותה לציונות הדתית. לדעתה, הציונות הדתית "חייבה את עצמה לקונפליקט" כאשר ניסתה לשלב בין ערכים דתיים, "לבין הרצון לקיים רימונות יהודית במדינה מודרנית דמוקראטית". אבל קונפליקטים אינם מרתיעים את שקריאל, ואין היא מן הנבבעים.

לעזרתה באה במהרה הנרשות של יום שני בלילה. הנה אורבך, מורה ומחנכת ותיקה, אף היא מן המחנה הציוני־הדתי ההולך ונעלם מן הארץ. שקריאל ושכמותה, שבעשר נדירות בנוף שלנו, צמח לאורם של מחנכים כגב' אורבך. הנה אורבך מתעמתת עם יצחק רבינו, האיש המופקד על המועצות הדתיות במדינה. מר רבינו מצליח להפתיע גם אותי. האיש חי בעולם סגור ומסוגר, שדיו נשים הן בחזקת טמאות, ולרבנים אסור לשבת במחיצתן.

רבינו מתעלם מן העובדה שהמועצות הדתיות ממונות על שירותים דתיים, ולא על פסקי דין הלכתיים; ושירות דתי בעל חשיבות ראשונה במעלה כרוכה נתון כיום, רובו ככולו, בידי הנשים הטמאות. לאה שקריאל לקחה עליה משימה קשה: להיאבק על מעמד האשה במחנה המקצין והולך. שכן לכאורה אין לנשים סיכוי כלשהו לנצח. לשם כך היא זקוקה לשיבוע פנימי עמוק, ולכוח עמידה ולחימה. יש לקוות שועדת השרים תפסוק לטובתה. גם כאן הסיכויים קלושים למדי. ואולי נשים דתיות בעלות תודעה פמיניסטית והשפעה בחוגים דתיים, כאלים שלווי ומכרותי־כנסת לשעבר של המפד"ל, יחלצו לעזרתה של שקריאל. שכן המאבק הזה מהותי גם מבחינתן.

האומנם מהפיכה?

"אגרוף פוליטי", ספרו של בן־דרור ימיני, עורר את תשומת לבי מיד עם צאתו לאור, אף הקדשתי לו מאמר ביקורת ב"משקפי קריאה". עכשיו מקדיש לו יזהר לוגוזן את "סוף ציטוט" (יום א'), אני משערת שלוגוזן נתפס לספר מסיבות דומות לשלי. כלומר, הוקסם מפני שבן־דרור ימיני כתב ספר מתוך שפע הומור, ובאמנות של מלטאנגו. מכיר זאת אורי אבנרי, המשתתף בדיון לצינע מכיסו של בן הדור השני של מרוזים, ותופעה שבלשונו היא "התעוררות שניה".

לדעת אבנרי, הבעיות של דור זה אינן לחם ועבודה, כמו שהיה בדור ההורים. בתחום הכלכלי פערים הולכים ונגברים בחלקם. אבל לפניו ציבור של אנשים צעירים, משכילים, הרוצים לדעת שהם שוה־משמה, והם גם שואפים למקום בשלטון. אבנרי, רואה לעיניו מסיבציה של מהפיכה, שתשנה את פני המדינה בעשור הקרוב. אני מסופקת הרבה יותר. רואה שאבנרי רואה מהרהורי לבו. אולי הוא מקווה שיקום מונה גדול של מרוזים, אשר נפשם נקעה מן השמאל הישראלי, והם שונאים גם את מפלגת העבודה, על תנאיה, וגם מאוכזבים, כימיני, מן הליכוד, ואלה יקרישו את המחנה שאבנרי אחד מראשיו. זו שאיפה פוליטית לגיטימית. אבל אבנרי מפוכח דיו לדעת ששלום עושים לא מזרחיים ולא מערביים, בעלי כוונות טובות ככל שיהיו; שלום עושים פוליטיקאים שבידם הכוח והשלל. עובדה, אפילו המזרחים מאמינים שהליכוד מסוגל לעשות שלום יותר מן המערך הסמך.

בינתיים מצטייר לי ימיני כצעיר משכיל ורגיש, שבוז לו בין ספרים ורעיונות מופשטים. הוא סוקר הרואה את שני צדיו של המטבע. אין הוא נמנה על גזע המהפכנים, שהשקפת־עולמם עשויה שחור־לבן והלכי־הרוח פנאטיים. משום כך ספרו רווי מאפיי ומדיעות הו־משמעיים, הוא מתלבט באמת ובתמים. יש מידה של צדק כאשר מת שמשמע אשר לוי, שקבוצה אינטלקטואלית צעירה זו אין בכוחה לשנות דברים במהרה, משום שאין לה היכולת לקחת עליה אחריות.

אבל הנושא העדתי, שב ועולה. עדיין זה נושא רב משמעיות במציאות הישראלית. מדי פעם במעט מתוספים אליו היבטים שלא שמנו לבנו אליהם; כמו בדיון הפעם, שהיו בו מעלות ומורדות, ומדי פעם גלש — במיוחד בדברים של עמיר פרץ — לתחומים שאינם ממהותו. אף נתגלו בדיון סתירות רבות, כמו הטענות על דוד לוי. אני תוהה האם הדרישה היא שלוי יתנהג כמנהיג עדתי, ולא כמנהיג לאומי. האולי השאיפה היא לבנות כאן ציבור מזרחי מבחינה תרבותית, שיגבר על הגיבור המערבי־האשכנזי הרי זו איוולת גמורה. וכן תהיה זו איוולת לכפות תרבות זו או אחרת, ולבסות לעשות השוואות ערכיות בטלות בין התרבות המזרחית למערבית. הרי ממילא הולכת ומתגבשת כאן, לטוב ולרע, הוויה בעלת אופי משלה. אך זה כבר נושא לדיון אחר.

בן־דרור ימיני

אסור להחמיץ

עדיין אני צוחקת בקול, כאשר אני נזכרת בפרק האחרון של, "כן, אדוני ראש־הממשלה" (יום ב'). אם יש לנו ביקורת וטענות על משכורותיהם של חברי הכנסת, ועל רמתם של אלה; אם יש לנו ביקורת על האנרטורסים שלהם, על תנאי השכר של מנכ"לים ממשלתיים, על ההכנות המופלגות, ותנאי הפנסיה שלהם, בעוד האחיות והמורים מאיימים בשביתה — אין לנו אלא ללכת אל ראש הממשלה האקר, ואל מזכיר הממשלה סר המפרי, ואל מנכ"ל האוצר שם, כך נוכל לעמוד על טיבם של מיזמות חכמים, ולראות את רמותנו משתקפת במראה.

אם האמנו שבאנגליה הדברים שונים, הרי אין לנו במה להתגאות. "סרגא דארעא חד הוא". אבל באנגליה השפה רהוטה ומלוטשת פי כמה, ותוש ההומור מפותח גם הוא. את הקריקטורה הזאת אפשר להעתיק לכאן ללא שינויים. היה אפשר לבכות, אם זה לא היה כל כך מצחיק. אל תחמיצו. ראו כי תהדרתנו!

יש מה לדווח

ישראל סגל, אף הוא כתב הטלוויזיה הוכיח את כישוריו. מאז התמנה לכתב הטלוויזיה בגרמניה ובמערב־אירופה, אין סגל יודע מנוחה. הוא נמצא בכל מקום שמתרחש בו משהו. ולצופים, שאירופה נעשתה להם טריטוריה אבודה ונשכחת, מדגיש שבכל זאת קורים שם דברים האירועים. ויש על מה לדווח. סגל אף מגיע לאיסטנבול, לאחר הפיגוע בבית־הכנסת שם. ומעביר במשך אותו שבוע דיווחים מלאים, שיש בהם מדוע לצד רוטשילד ודריקנים של הקהילה היהודית, אלה ריוזחי־צבע שמתלוים אליהם כאב, צער, פחד, תחושת אידאנית. סגל מצליח ליצור מגע בלתי־אמצעי עם אנשים. הוא אחד הכתבים היהודיים. הנראה תשמע כאילו הוא באמת סקרה, ואין הוא עושה את מלאכתו מצוות אנשים מלומדה. על כן הכתבות שלו הן תמיד סימר אנושי, שיש בו כל היסודות שבכתבת טלוויזיה טובה בוקקת להם.

חוסר טאקט

אמנם רם עברון היה חביב, שלא כדרכו, בראיון ב"זה הזמן" עם צ'רלס ברונפמן; אכן גם אני מסכימה שהכסף יענה את הכל; אבל הראיון היה בעל אופי לא־אחיד. שאלותיו של עברון מאכזבות ולעתים מרגיזות. עברון מפגין חוסר טאקט, כאשר הוא חוקר את ברונפמן, אם הוא משלם את המסים הגבוהים ביותר בקנדה, הגם קובע זאת כעובדה. כאילו היה חוקר את מר ברונפמן, כמה כסף יש לו בחשבון הבנק. על שאלה כזאת גם אני הייתי מסרבת לענות; אם כי מסיבות שונות לגמרי מהסיבות של ברונפמן.

לאחר שהוא מתמיא לו, כנראה ידוע, עברון חוקר כמה כסף הוא נותן לישראל. שוב שאלה ברוח מאוד ישראלית. אין פלא שברונפמן מסרב להשיב גם עליה. מה גם, שהמידע של עברון אינו מהימן, ואין זו הפעם הראשונה שהתחקירנים שלו מטעים אותו. ברונפמן, המצטייר כאדם סימפאטי, רגיש וחכם, מתרגש מאוד בהופעתו. הוא גם מלא הערכה והתפעלות מישראל, ד אילו רם עברון מנסה לצנן את התלהבותו, להוכיח לו ממש את ההיפך. במין התנשאות ספקנית, של מי שיודע על מה הוא מדבר.

הלוחמים מתוסכלים

אוטובוס מס' 300 הוא כיום שמדבר במקומותינו. אילו פעלה שם יחידת הימ"מ (היחידה המשטרתית המיוחדת לטרור) שאכן הגיעה ראשונה למקום, "המשך היה שונה לגמרי". כך נאמר בכתבתו של אוכי כהך אהרונוב, "הימ"מ אינו משתתף", ב"מבט שני". הימ"מ שכוחך אהרונוב וצוותו עקבו אחריו זמן ממושך, הוא יחידה מעולה, לדעם מומחים לדבר. אלא "שהיא השיגה שיאים רק בתיאוריה. היא פועלת בתנאי מעבדה, ואין לה תנאים של ממש". במקרה הטוב היא משמשת להצגה.

מתברר שבמשך שלוש־עשרה שנות קיומה, מאז אסון מעלות (פעולה שנכשלה, לדעת אחד הלוחמים, מוקי בצר) לא השתתפה היחידה בפיגוע־מיקות. תמיד הקדימו עליה יחידות מובחרות של צה"ל. אנשיה, מטובי הלוחמים, נעשו מתוסכלים. למראה הכתבה, רווחה שהכבוד הרב המושקע ביחידה זו מושקע לשוא.

אורי קפ־אהרונוב אחראי לפרט מעולה מרתק ממש — אם כי אני מודה שלרגעים קשה היה לי לעקוב ולהבין את המתרחש בגלל הפעילות המבצעית הרבה. אבל לפחות השתכנעתי כי לוחמי הימ"מ הם לוחמים מיומנים מאומנים ונועזים — וגם לוחמים מאוד מאוכזבים. גם שר הביטחון, בביקור במתקנים שלהם, משבח אותם בכל פה. אבל בשבחים אין די ללוחמים. מסתבר שעד עצם היום הזה אין חלוקה ברורה בין הצבא למשטרה. מסכת הפעולה, במקרה של פיגוע טרוריסטי בתחומי הקו הירוק, לא הוסדרה. וכך מוטלת על היחידה כעין סטיגמה. אולי מפני שזו יחידה משטרתית ולא צה"לית.

צפינו בכתבה מרתקת, שהושקעה בה מלאכה ראויה לציון. צוין לשבח מגיע לצלם צ'ילי שיטרית, שהצליח שלא לחשוף את פני האנשים, ואת שיטות הלחימה, ובמגבלות קשות השיג רצף צילומי וזוויתי מרשים. אבל השאלה בעינה עומדת — מדוע אין הימ"מ משתתף בפעולות? מדוע הוא נדחק הצידה במשך שנים? האם אין סומכים עליו? ומדוע יש צורך להמשיך להחזיקו ולבזבז עליו כסף רב, אם אין בכוונת האחראים להפעילו?

בזכותו של מנשה רז

מנשה רז: אופי וקצב

מהדורת החדשות המאוחרת קנתה לה תבנית ואופי משלה. הפעם, בזכות עורכה, מנשה רז. אני מודה, בתחילה היו לי הסתייגויות מרז, אבל הוא התפתח עם המהדורה. בהדגשות נתן לה אופי וקצב. כיום זו מהדורת חדשות העומדת ברשות עצמה. יש בה תמהיל חזותי, כתבות, ראיונות ועימותים מעניינים. כמהדורה של שעת לילה מאוחרת, היא משלימה בשני שבה את המכוברות הרצינית של "מבט". זה ממש חידוש, לאחר שנים של כשלונות שרדפו זה את זה, מאז ימי יצחק רועה ב"כמעט חצות".

דיוקן

חנה זמר כתפאורה

היתה גם מסכה, וגם אותה עברנו בשלום. פרס נסע וחזר ושב נסע והטלוויזיה עקבה אחריו. אהוד יערי עשה מלאכה מקצועית מעולה, בדיווחים השוטפים שלו מאלכסנדריה. יערי אינטליגנטי מאוד, בעל כושר תפיסה מצוין, יודע להבדיל, בין חירות ובתורות, בין עיקר לטפל, בין נושא מרכזי לפרטים שוליים. אין הוא כתב של "צבע" אלא של מהות. הוא מסבוהי ושכלתן, מתייחס לצופי הטלוויזיה כאל אנשים אינטליגנטיים, המסוגלים לתפוס עניין. זו תופעה נדירה. הצטרף אל פרס במסעו גם יגאל גורן. בכתב מדיני, גורן לא השתחרר עדיין מן הסגנון האנרטיסטי שלו, אבל הוא הולך ומשתפשף, מאבד את־את מן הטפסום שלו.

בטלוויזיה, לצד הכתבים יש מצלמות, והן מעבירות אלינו תחושה של להיות "במקום" האירוע. זאת לא יעשו אלפי מלים. באמצעות המצלמות אנו מנסים לעמוד על רוחשי לבם ומחשבותיהם של הפוליטיקאים, מבקשים לבחון את הבעות פניהם, את מחוותיהם, לנסות לנחש מה הם חושבים באמת, בסתר לבם.

אבל במקום שיש בו מצלמות, יש גם הפתעות. וכך, אם לעשות הראציה על יגאל מרקום, שכתב: "ההיסטוריון שיעלעל באלבומי התצלומים של התקופה, לא יהיה עוד בטוח שמי שניהל את המדינה בעת הזאת, הוא אותו צעיר ממשקפי הזויכבי, הרודף לעורכו התצלומי; אבל הוא יהיה משוכנע מעל לכל ספק, כי את המדינה מנהלת אשה בלונדית נמרצת, עורכת "דבר" מרת חנה זמר, היודעת כראוי לתפוס מקום טוב באמצע. הפעם, ממש באמצע, בין פרס למובארק, כמו היתה התפאורה המרכזית באירוע.

זמר הצליחה לדחוק מן התמונה את אורי סביר, ואפילו אברהם טמיר, שאינו מן הבוחקים לצד, ניצב לו איש־שם בשורה האחרונה. ואת דייב קמחי ראשים במהשטם — אפילו איש מבעוני פרס המבוקשים אינו נדחק הפעם לתמונה, הפוליטיקאים המצרים בל יראו. אבל מרת זמר מסוקמת שם באמצע. במשך הטקס אנו צופים לא רק בנוכחותה אלא ממש בהבעות פניה. האם לא די לה בעמדה המרכזית שכבשה, הנה כאשר הנשיא מובארק קורא את הצהרתו, רואה מרת זמר לנכון, ללחוש משהו באוזנו של פרס. משהו שלא היה יכול להכות לאחר־כך. היא אף פונה ומתכופפת לעברה של מישהי העומדת בסמוך אליה — אולי לתת ביטוי לאיזה רוחשי לב. הרי לכם דוגמה לגינוסים טובים.

מתברר שלא לשווא, הזמין ראש־הממשלה את עורכת העורכים להתלוות אליו במסעו לאלכסנדריה. כך יכולנו לצפות בוועדת העורכים, כתפאורה, בתנועה מתמדת.

מכתבים למערכת הארץ

הירידה אינה דבר נורא

סיפורם של בני גבריש, שעורר באחרונה עניין רב בציבור, יכול לשמש עילה להרהור נוסף בבעיית הירידה ואולי גם להוויה בגישה שיש לנהוג כלפיה.

בקרב היושבים בארץ מקובל להתייחס בשלילה רבה לתופעת הירידה ולירודים בכלל ("נפולת של נמושות"). אך שלילה זו אינה מושרשת ברבדים העמוקים־יותר של התודעה. בדיקה מקרוב של קהילות הישראלים בחו"ל ושל הנמנים עמן אחד לאחד, אינה מבליטה במיוחד שום אלמנטים של שלילה מבחינת נורמות של מוסר. זוהי זהות מסמע להלוטין, שאינו נופל במאומה מן הממוצע המצוי בארץ — אפילו לא בעומק הזיקה הרגשית לישראל. לכן אין שום אחיזה לכינויי הגנאי ושום הצדקה להתנשאותם של היושבים בציון כלפי אחיהם. בני גבריש אינם יוצאי דופן. רבים כמותם בקרב הנוער הישראלי בחו"ל.

הגיע הזמן להכיר בעובדות ולהסיק את המסקנות המתבקשות. במקום להתאבל על חוקי טבע. הישראלי הינו ויהיה תמיד קל תנועה. הקלות שבה הוא מסתגל לסביבה חדשה היא תוצאה של תכונות ברוכות: אינטליגנציה מפותחת, כושר אימפרוביזציה ופתיחות מרבית — תכונות שסייעו לנו לא במעט גם להיבנות בארץ הזאת. העובדה שתכונות אלה עברו לישראלי בירושה מאבותיו שבגולה, אינה אומרת כשלעצמה שמצב זה בלעדיו.

אף מבקורות הראות של אינטרס המדינה, אין זה בטוח כל עיקר כי מוטב היה לו ישבו כל הישראלים בארץ דרך קבע; בוודאי לא בעתות רגיעה. חשובה יותר מנוכחותם הפיסית היא עצם זיקתם למדינה; ואם זו הולכת ונחלשת הרי האשם הוא במידה רבה בנו, שבמקום לקרב ולשמור רוחנו ואנו מרחיקים לדחות.

שמואל כגל
תל־אביב

חפש את המפלגה

בכתבתו על דני ויינגן ("נופים" ("הארץ" 5.9) שכח אריה לביא להזכיר מדוע, בשעה שהתפוצצה פרשת חברת הביטוח "אשל", לא אירע דבר מלבד התפטרותו של ויינגן ממנכ"לות חברת "שמשוף" (גם היא מחברות של "הסנה", וכמובן — חברה הסתדרותית, הסיבה היותה, כמובן, השתייכותו של ויינגן למפלגת העבודה והיותו פעיל בה. כמו גם האנשים הנוספים המעורבים בפרשה.

ברקאי עידו
רעננה

התקנות — גם על כרטיסים לארה"ב

בידיעה על התקנות הנובעות למוכרי כרטיסי הטיסה ("הארץ" 16.9), נאמר כי תקנות אלה אינן חלות על כרטיסי טיסה לארה"ב, ולא היא. התקנות חלות בהחלט גם על טיסות מישראל לארה"ב. על־פי תקנות אלה חל איסור למכור כרטיסי טיסה מישראל שלא לפי התעריפים שאושרו על־ידי מינהל התעופה האזרחית, והאמור בתקנה זו חלה גם על כרטיסי הטיסה לארה"ב.

עתירתה של המועצה לצרכנות נגד משרד התחבורה בעניין זה בוטלה, לאחר שראש הרכב בית המשפט העליון, השופט מנחם אילון, העיר בעת דיון המיקרמי בעתירה, כי אין לה כל בסיס עובדתי ומשפטי.

יחזקאל אמיתי
דובר משרד התחבורה
ירושלים

הוועד לא נדרש להפר חוק

בעיתונות הישראלית הופיעו באחרונה ידיעות שונות בעניין השימוש בכספי קרנות המופקדים בבנקים בניו־יורק בידי הוועד האמריקאי למען מכון ויצמן.

אף־על־פי שהמוחך בכספי הקרנות לתמיכה במכון־ויצמן גדלה פעמים רבות, הנהלת המכון מעולם לא דרשה מן הוועד האמריקאי לבצע כל פעולה שיש בה כדי לעבור על חוקיה ותקנותיה של ארה"ב.

נורמן ד. כהן
יושב ראש הוועד האמריקאי למען מכון־ויצמן
ניו־יורק